

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programı

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU TANILI ÇOCUĞU OLAN EBEVEYNLERİN EVLİLİK DOYUMU

Muharrem KOÇ

Doktora Tezi

Ankara, 2024

Liderlik, araştırma, inovasyon, kaliteli eğitim ve değişim ile

Daha ileriye ... En iyiye ...

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı

Psikolojik Danışma ve Rehberlik Programı

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU TANILI ÇOCUĞU OLAN EBEVEYNLERİNİN
EVLİLİK DOYUMU

MARITAL SATISFACTION OF PARENTS WITH CHILDREN DIAGNOSED WITH
AUTISM SPECTRUM DISORDER

Muharrem KOÇ

Doktora Tezi

Ankara, 2024

Kabul ve Onay

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼ne,
Muharrem KOÇ'un hazırladığı "Otizm Spektrum Bozukluğu Tanılı Çocuğu Olan
Ebeveynlerin Evlilik Doyumu" başlıklı bu çalışma j¼rimiz tarafından **Eğitim Bilimleri Ana
Bilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalında Doktora Tezi** olarak
kabul edilmiştir.

J¼ri Başkanı	Prof. Dr. İbrahim KEKLİK
J¼ri Üyesi (Danışman)	Doç. Dr. Özlem HASKAN-AVCI
J¼ri Üyesi	Doç. Dr. Nil¼fer KOÇT¼RK
J¼ri Üyesi	Doç. Dr. Özlem ULAş-KILIÇ
J¼ri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Beg¼m SERİM YILDIZ

Enstit¼ Y¼netim Kurulunun
.../.../.... Tarihli ve
sayılı kararı.

Bu tez Hacettepe Üniversitesi Lisans¼st¼ Eğitim, Öğretim ve Sınav Y¼netmeliđi'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki j¼ri üyeleri tarafından / / tarihinde uygun gör¼lm¼ř ve Enstit¼ Y¼netim Kurulunca / / tarihi itibarıyla kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İsmail Hakkı MİRİCİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼r¼

Öz

Bu araştırmada Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı olan çocukların ebeveynlerinin evlilik doyumu, bakım yükü, ebeveynlik stresi, ebeveyn tükenmişliği ve algılanan sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin ortaya konulması ve ebeveynlerinin bakım yükünü ölçmek amacıyla Bakım Yükü Ölçeği'nin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya çocuğu Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı almış toplam 596 ebeveyn katılmıştır. Araştırma kapsamında ölçek geliştirme için elde edilen verilerin analizi için Mplus ve SPSS paket programları; tasarlanan modelin test edilmesi için Jamovi istatistik programı kullanılmıştır. Ölçek geliştirme çalışmalarında Açımlyıcı Faktör Analizi ve Doğrulatoryıcı Faktör Analizi; cinsiyete göre evlilik doyum puanları arasındaki farkı belirlemek için bağımsız örneklemler için t-testi; bakım yükü, ebeveynlik stresi ve ebeveyn tükenmişliği ile evlilik doyumu arasındaki ilişkide algılanan sosyal desteğin aracı rolünü belirlemek için ise GLM Mediation Modeli kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular Bakım Yükü Ölçeği'nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir. Ayrıca çalışmadan elde edilen bulgulara göre katılımcıların cinsiyetine göre evlilik doyumu puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı; evlilik doyumu ile bakım yükü, ebeveynlik stresi ve ebeveyn tükenmişliği arasında negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu; evlilik doyumu ile algılanan sosyal destek arasında pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu bulunmuştur. Son olarak algılanan sosyal desteğin evlilik doyumu ile bakım yükü, ebeveynlik stresi ve ebeveyn tükenmişliği arasında aracı rolünün olduğu bulgusu elde edilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda araştırmacılara, psikolojik danışmanlara ve politika yapıcılara önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar sözcükler: otizm spektrum bozukluğu, evlilik doyumu, bakım yükü, ebeveynlik stresi, ebeveyn tükenmişliği, algılanan sosyal destek

Abstract

The current study was aimed to investigate the relationship between the marital satisfaction, caregiving burden, parenting stress, parental burnout and perceived social support, among parents of children diagnosed with Autism Spectrum Disorder, and to develop the Caregiving Burden Scale to measure the levels of caregiving burden of these parents. A total of 596 parents with children with Autism Spectrum Disorder participated in the study. In the scale development process, SPSS and Mplus software packages were utilized for Exploratory Factor Analysis and Confirmatory Factor Analysis; for testing the designed model, the Jamovi statistical program was used. An independent samples t-test was used to determine difference between marital satisfaction scores by gender, and to determine the mediating role of perceived social support in the relationship between caregiving burden, parenting stress, parental burnout, and marital satisfaction, the GLM Mediation Model was used. The findings indicated that the Caregiving Burden Scale is a valid and reliable measurement tool. Furthermore, there is no statistically significant difference in marital satisfaction scores by gender; there are negative and statistically significant relationships between marital satisfaction and caregiving burden, parenting stress, and parental burnout; there are positive and statistically significant relationships between marital satisfaction and perceived social support. Finally, it was found that perceived social support has a mediating role in the relationship between marital satisfaction and caregiving burden, parenting stress, and parental burnout. Based on the findings, recommendations were made to researchers, psychological counselors, and policymakers.

Keywords: autism spectrum disorder, marital satisfaction, burden of disability, parenting stress, parental burnout, perceived social support

Teşekkür

Sonunda doktora tezimi bitti. Tezimin bitmesinde benimle emeği olan birçok insan var. Âdettendir, tez bitirme sürecinde bu insanlara teşekkür etmek gerekir. Benim de oldukça uzun bir teşekkür listem var. Beni tanıyan herkes çok iyi bilir ki bana yapılan iyiliği asla unutmam, tabii kötülüğü de. Bu yüzden süreçte bana destek olan herkes bilsin ki emeklerini asla unutmayacağım, bir gün hesaplaşırız. Ancak herkesten izin alarak bu defa sadece bir kişiye teşekkür edeceğim. Buralara gelmemde herkesten çok emeği olan; okumamız için elinden gelen her şeyi yapan; sadece bize değil çevremizdeki herkese babalık yapan; elinden geldiğince çevresindeki herkese yardım etmeye çalışan; bize iyiliği, doğruluğu, dürüstlüğü öğreten ve 1 Kasım 2023'te hiç beklenmedik bir şekilde aramızdan ayrılarak hayatımızda yeri doldurulamayacak bir boşluk açan babama teşekkür edeceğim.

Sevgili babacığım,

Sana hayatımda hiç sevgili demedim, hiç babacığım da demedim, hiç sarılmadım, hiç özledim de demedim ama gerçekten çok özledim. Sadece ben değil, seni tanıyan herkes seni çok özledi. Sadece bizim değil seni tanıyan herkesin hayatında çok büyük bir boşluk var artık. Yokluğuna hiçbirimiz hazır değildik ama oldu işte ne yazık ki. Aylar geçti ama hala her gün seni konuşuyoruz, senden bahsediyoruz, duygulanıp ağlıyoruz, özlediyoruz ve sonunda iyi ki bizim babamız oldun diyoruz.

Yokluğunun zor olacağını biliyordum ama bu kadar zor olacağını tahmin etmezdim. Aylar geçti ama hala yokluğuna alışamıyorum. Sürekli mezarına gidiyorum ve dönüşte evde olacağını düşünüyorum, sonra olmadığını görünce artık yok diyorum ama yokluğuna inanamıyorum. Sadece ben değil kimse inanamıyor. Mesela bugün çok yakın arkadaşlarımdan biri bayram için arayıp konuşmanın sonunda anne-babama selam söyle dedi, sonra bir an durdu, sesi titredi ve ağlayarak telefonu kapattı. Ne çok sevenin varmış bir bilsen. Aylar geçti ama hala koca koca adamlar bize destek olmak için arayıp hıçkırığa

hiçkırığa ağlayarak telefonu kapatıyor. Sürekli birileri seninle ilgili anılarından bahsederek "keşke o ölmeseydi de ben ölseydim" diyor. Bunun gibi onlarca örnek.

Sanki çok uzak bir yere gitmişsin de bir gün dönecekmişsin gibi ama galiba dönmeyeceksin. Seni hep güzel hatırlayacağız. Hepimiz senin gibi olmaya çalışacağız. Seninle hep gurur duyacağız. Seni hiç unutmayacağız. Yokluğuna da alışamayacağız. Günün hiç beklenmedik bir saatinde, bazen bir şarkıda, bazen güneşin doğuşunda, bazen yolda bir çocuğuyla yürüyen bir baba gördüğümüzde, bazen de hiçbir neden olmaksızın uzaklara bakıp seni düşünüp gözlerimizden akan yaşları sileceğiz. Ama tabii ki hep istediğin gibi çalışıp çok iyi yerlere geleceğiz. Adını gururla taşıyacağız. Seni hatırladıkça duygulanacağız ama yine de yaşamaya devam edeceğiz. Sen hayatın boyunca içinde bulunduğun zorlukların üstesinden gelerek dimdik ayakta durabildin ve bize de bunu öğrettin. Biz de aynı şekilde devam edeceğiz.

Evet bugün doktor oldum ben babacığım. Keşke görebilseydin demiyorum çünkü bu keşke listesi gerçekten çok uzun. Mesela bizler senin babanı göremedik hiç, biz doğmadan öldü. Bizim çocuklarımız da seni göremeyecekler, keşke görebilselerdi. Ama merak etme, biz onlara da hep senden bahsedip senin ne kadar güzel bir insan olduğunu anlatacağız.

Şimdiye kadar hayattan çok beklentim vardı, çok hayalim vardı ama artık tek bir isteğim var. Gerçekten bir insanın hayattan beklentisi nasıl bu olur bilmiyorum ama artık tek isteğim seni rüyamda görebilmek, konuşabilmek. Umarım gerçekleşir. Dediğim gibi hayattayken hiç söylemedim ama gerçekten seni çok özledik ve seni çok seviyoruz.

İyi ki senin evlatların olduk.

Ellerinden öper hem babalar gününü hem de bayramını kutlarım.

Canım babacığım...

İçindekiler

Kabul ve Onay	ii
Öz	iii
Abstract	iv
Teşekkür	v
İçindekiler	viii
Tablolar Dizini	x
Şekiller Dizini	xi
Simgeler ve Kısaltmalar Dizini	xii
Bölüm 1 Giriş	1
Problem Durumu.....	1
Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	9
Araştırma Problemi	15
Sayıtlar.....	16
Sınırlılıklar.....	16
Tanımlar.....	17
Bölüm 2 Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar.....	20
Yapısal Aile Kuramı	20
Yapısal Aile Kuramı'nın Temel Kavramları	20
Evlilik Doyumu	23
Bakım Yüğü	29
Ebeveynlik Stresi	35
Ebeveyn Tükenmişliği.....	37
Sosyal Destek.....	41
İlgili Araştırmalar	46
Bölüm 3	62
Yöntem.....	62

Araştırmanın Türü.....	62
Araştırmanın Çalışma Grubu.....	62
Veri Toplama Süreci.....	66
Veri Toplama Araçları.....	67
Verilerin Analizi.....	71
Bölüm 4 Bulgular, Yorumlar ve Tartışma.....	74
Bölüm 5 Sonuç ve Öneriler.....	104
Kaynaklar.....	109
EK- A: Demografik Bilgi Formu.....	164
EK- B: Evlilik Yaşamı Ölçeği Örnek Maddeler.....	165
EK- C: Bakım Yükü Ölçeği Örnek Maddeler.....	166
EK- Ç: Ebeveynlik Stresi Ölçeği Örnek Maddeler.....	167
EK- D: Ebeveyn Tükenmişliği Ölçeği Örnek Maddeler.....	168
EK- E: Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Örnek Maddeler.....	169
EK- F: Eğitim Bilimleri Enstitüsü Araştırma Etik Kurulu Onay Bildirimi.....	170
EK- G: Etik Beyanı.....	171
EK-Ğ: Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu.....	172
EK-H: Thesis/Dissertation Originality Report.....	173
EK-I: Yayımlama ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı.....	174

Tablolar Dizini

Tablo 1	<i>Çalışma Grubu-1’de Yer Alan Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler</i>63
Tablo 2	<i>Çalışma Grubu-1’de Yer Alan Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler</i>64
Tablo 3	<i>Çalışma Grubu-2’de Yer Alan Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler</i>66
Tablo 4	<i>Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları</i>67
Tablo 5	<i>Araştırmanın Değişkenlerine İlişkin Özet İstatistik Değerleri</i>71
Tablo 6	<i>Bakım Yüğü Ölçeği’ne İlişkin Döndürme Sonrası Maddelerin Faktör Yüğü Değerleri</i>75
Tablo 7	<i>Katılımcıların Evlilik Doyumu Puanları Arasındaki Farklara İlişkin t-Testi Sonuçları</i>79
Tablo 8	<i>Bakım Yüğü, Ebeveynlik Stresi ve Ebeveyn Tükenmişliği ile Evlilik Doyumu Arasındaki İlişkide Algılanan Sosyal Desteğin Aracı Rolüne İlişkin GLM Mediation Modeli Sonuçları</i>81

Şekiller Dizini

Şekil 1 <i>Araştırma Modeli</i>	8
Şekil 2 <i>BYÖ'nün Saçılma Diyagramı</i>	76
Şekil 3 <i>BYÖ'nün DFA Sonucu Model Yapısı</i>	77
Şekil 4 <i>GLM Mediation Modeli Sonuçları</i>	83

Simgeler ve Kısaltmalar Dizini

AFA: Açımlayıcı Faktör Analizi

BYÖ: Bakım Yüğü Ölçeği

ÇBASDÖ: Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği

DFA: Doğrulayıcı Faktör Analizi

DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü

OSB: Otizm Spektrum Bozukluğu

Bölüm 1

Giriş

Bu bölümde sırasıyla araştırmaya ait problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi, problem cümlesi ve alt problemler, sayıltılar, sınırlılıklar, tanımlar ve araştırmanın kuramsal temeli sunulmuştur.

Problem Durumu

Evlilik, tarihsel süreç boyunca kökleri yaklaşık 4000 yıl öncesine dayanan ve değişen toplumsal normlar, ekonomik yapılar ve kültürel değerlerle birlikte çeşitli biçimler alan bir yapıdır. Başlangıçta, evlilikler genellikle toplumsal ve ekonomik ilişkilerin pekiştirilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir (Seltzer, 2004). Ancak zamanla, evlilik daha fazla duygusal ve romantik boyutlar kazanmıştır (Dallos ve Draper, 2015). Bireylerin yaşamlarında önemli bir dönüm noktası olan ve toplumların yapısını derinden etkileyen evlilik, günümüzde ise bireyler arasındaki sevgi, saygı ve bağlılığın yanı sıra yeni nesillerin yetiştirilmesini ve toplumsal düzenin sürdürülmesini sağlayan önemli sosyal kurumlardan biri haline gelmiştir (Juvva ve Bhatti, 2006). Evlilik, aynı zamanda eşleri birbirine bağlayan ve doğacak çocuklara statü sağlayan bir ilişkiler sistemidir. Binlerce yıldır süregelen bu ilişkiler sisteminin temel fonksiyonlarından biri, aile sisteminin oluşmasına zemin hazırlamaktır (Özşenel, 2017).

Aile, toplumun temel yapı taşlarından biri olarak, insanların üreme, bakım, destek ve korunma gibi birçok işlevini yerine getirmesine zemin hazırlayan bir yapı olarak görülmektedir (Benokraitis, 2015; Polan ve Taylor, 2023). Bu nedenle, aileye yeni bir üyenin katılması, yani bir çocuğun doğumu veya evlat edinilmesi, aile dinamiklerinde önemli değişikliklere neden olabilir. Benzer şekilde yeni bir çocuğun aileye katılması, ebeveynlerin yaşamında ve ilişkisinde dönüşümlere yol açabilir. Bu dönem, genellikle ebeveynlerin yaşamlarında bir dönüm noktası olarak kabul edilir ve genellikle bu durum karşısında ebeveynlerin beklentileri tipik gelişim gösteren bir çocuğa sahip olmaktır (Bahar vd., 2009). Ancak, aileye yeni katılacak olan çocuğun doğum esnasında ya da sonraki süreçlerde özel

gereksinimli olduğunun anlaşılması ailedeki bireyler ve tanı alan birey açısından stresli ve yorucu bir hayatın başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Pelchat vd., 2003; Şimşek vd., 2015). Bu özel gereksinim durumlarından biri Otizm Spektrum Bozukluğu'dur (OSB).

OSB, bireylerin sosyal iletişim ve etkileşimlerinde zorluklar yaşamasına ve sınırlı, tekrarlayıcı davranışlara sahip olmasına yol açan nörogelişimsel bir bozukluktur. Otizmin belirtileri genellikle erken çocukluk döneminde ortaya çıkar ve bireylerin yaşam boyu süren çeşitli alanlardaki işlevselliklerini etkileyebilir (APA, 2013). Diğer gelişimsel bozukluklardan farklı olarak OSB'nin nedeni hala net olarak bilinmemektedir. Ancak konuyla ilgili yapılan bazı çalışmalarda OSB'nin gelişiminde nörobiyolojik, çevresel veya kalıtsal özelliklerin etkili olduğu belirtilmektedir (Öztürk ve Uluşahin, 2016).

OSB sadece bireyin kendisini değil, aynı zamanda ebeveynleri ve aileyi de derinden etkileyebilmektedir. Konuyla ilgili alanyazında OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin hem tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine göre hem de diğer gelişimsel yetersizlikleri olan çocukların ebeveynlerine göre daha fazla sorunla karşılaştıkları vurgulanmaktadır (Bitsika vd., 2013; Brown vd., 2020; Hayes ve Watson, 2013; Horlin vd., 2014; Ogston vd., 2011; Rivard vd., 2014; Shobana ve Saravanan, 2014). Bu konuda yapılan çalışmalar, OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin, diğer özel gereksinimli çocukların ebeveynlerine kıyasla daha yüksek düzeyde stres (Bonis, 2016), yüksek düzeyde bakım yükü (Chan vd., 2023) algıladıklarını ve duygusal zorluklar yaşadığını göstermektedir (Brown vd., 2020; Lin vd., 2023; Meral ve Cavkaytar, 2012). Bu durumu etkileyen birçok neden bulunmaktadır. OSB tanısı alan çocukların, dil, iletişim, sosyal etkileşim ve bilişsel alanlarda sınırlılıklar yaşamaları ebeveynlerin çocuklarıyla etkileşimde bulunmalarını zorlaştırabilir ve bu durum da ebeveynleri olumsuz etkileyebilir (Landa, 2007). Ayrıca, OSB tanısı alan çocuklar genellikle sosyal etkileşimde sorun yaşarlar ve bu çocukların oyun ve taklit becerileri sınırlı olabilir (Naber vd., 2008). Bu durum, ebeveynlerin çocuklarıyla bağ kurmalarını zorlaştırabilir. Ek olarak, OSB'ye özgü sosyal ve iletişim eksiklikleri de ebeveynler üzerinde duygusal bir yük oluşturabilir (Liao ve Li, 2020). Ayrıca,

OSB tanısı almış çocuğun özel eğitim ve bakım hizmetleri genellikle maliyetli olabilir, bu da aileler üzerinde finansal bir baskı oluşturabilir (Hartley vd., 2010). Son olarak, ebeveynlerin OSB tanısı alan çocuğun bakım sorumluluğunu paylaşma konusunda sorun yaşamaları, eşler arasındaki iletişimi etkileyebilir (Shobana ve Saravanan, 2014) ve bu durum da evlilikten elde ettikleri doyumun azalmasına neden olabilir (Brown vd., 2020; Hutchison vd., 2016; Rivard vd., 2014).

Eşlerden herhangi birinin evliliğinden elde ettiği tatmin ve memnuniyet duygusu olarak tanımlanan evlilik doyumunu (Olson vd., 1989), sağlıklı bir evlilik için önemli bir ölçüttür (Malouff vd., 2010; Karney ve Bradbury, 1995). OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin evlilik doyumuyla ilgili yapılan çalışmalarda bu ebeveynlerin evlilik doyumunun düşük olduğu görülmektedir (Hartley vd., 2010; Saini vd., 2015). Özellikle çocuğun OSB tanısı alması sonrasında ebeveynlerin bu durumu yaşamlarının merkezine alması, eş ve ebeveyn rolleri arasında çatışma yaşamalarına ve evliliklerinde zorluklarla karşılaşmalarına neden olabilir (Gau vd., 2012; Osborne ve Reed, 2010; Smith vd., 2010). Bu durum, OSB tanısının sadece bireyin kendisi üzerinde değil, aynı zamanda ailenin diğer üyeleri ve aile sistemi üzerinde de etkili olduğunu göstermektedir (Hsaio, 2018; Myers vd., 2009). Bu nedenle, OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlere yönelik yapılacak araştırmaların, aileyi bir sistemik yapı olarak ele alması büyük önem taşır (Colapinto, 2019; Falk vd., 2014; Solomon ve Chung, 2012). Ailenin bir sistemik yapı olarak ele alınması ise, genel sistem teorisiyle ilgilidir.

Genel sistem teorisi, organizmaları, organizasyonları veya toplumları içeren yapıları ve süreçleri anlamak için bir çerçeve sunar. Bu teori, sistemleri bütün olarak ele alır ve sistem içindeki bileşenlerin birbirleriyle nasıl etkileşimde bulunduğunu inceler. Bu yaklaşım, sistemi parçalara ayırmak yerine, bir bütün olarak değerlendirir ve sistemi çevresiyle etkileşim halinde olan bileşenlerin kompleks ilişkiler ağı olarak görür (Bertalanffy, 2010). Genel sistem teorisine göre, bir sistemdeki herhangi bir değişiklik diğer parçaları da etkiler ve bu etkileşimler sistemin bütününde değişikliklere yol açar (Nichols ve Schwartz, 1984).

Örneğin, bir organizasyondaki birimler arasındaki iletişimdeki bir değişiklik, organizasyonun işleyişini ve performansını etkileyebilir. Benzer şekilde, bir toplumdaki kültürel değişiklikler, toplumun diğer alanlarına da yansır ve toplumsal yapıyı etkiler (Drack ve Schwarz, 2010). Genel sistem teorisi, sistemlerin sürekli olarak kendilerini düzenlediğini ve uyum sağladığını öne sürer. Bu, sistemlerin çevreleriyle etkileşim halinde olmalarını ve değişen koşullara uyum sağlamalarını sağlar. Bu dinamik yapı, sistemlerin istikrarını sağlar ve dış etkenlere karşı esneklik kazanmalarını sağlar (Bertalanffy, 2010).

Bireyler açısından temel alındığında ise genel sistem teorisi, bireyleri yalnızca izole varlıklar olarak değil, çevreleri içindeki ilişkileri ve etkileşimleri içinde anlamaya odaklanır. Bireylerin davranışları ve deneyimleri, onları çevreleyen sistemlerin dinamikleri ve etkileriyle birlikte değerlendirilir (Whitchurch ve Constantine, 1993). Bu anlayışa göre, bir bireyin yaşamındaki herhangi bir değişiklik, sadece bireyin iç dünyasını değil, aynı zamanda onu çevreleyen aile, arkadaşlar, iş yeri veya toplum gibi sosyal ve kültürel sistemleri de etkiler (Drack, 2009). Genel sistem teorisi, bireyin yaşamını anlamak için bu çeşitli çevresel etkileşimleri ve ilişkileri göz önünde bulundurmayı vurgular (Rothbaum vd., 2002). Bu bağlamda, bireyin davranışlarını ve deneyimlerini değerlendirmek, onu izole bir varlık olarak değil, çevresiyle etkileşim halinde olan bir bütün olarak görmeyi gerektirir. Böylece, bireyin yaşamını daha kapsamlı bir perspektiften anlamak mümkün olur ve bireyin içsel süreçlerinin yanı sıra çevresel etkileşimlerin de rolünü anlamaya yardımcı olur (Becvar ve Becvar, 1982).

Sistemlerin parçaları arasındaki ilişki ve etkileşim fikri, aile sistemleri yaklaşımında da önemli bir rol oynamaktadır (Nichols ve Schwartz, 1997). Salvador Minuchin (1974), genel sistemler yaklaşımından etkilenecek aile sistemlerinin karmaşıklığını anlamak için sistemik düşünceyi benimsemiş ve aile içindeki ilişkilerin döngüsel doğasını vurgulayarak Yapısal Aile Kuramı'nı geliştirmiştir. Minuchin'e göre, aile etkileşimsel örüntüler aracılığıyla işlev gören bir sistemdir ve ailedeki herhangi bir üyenin davranışı diğer üyelerin

davranışlarıyla ilişkilidir. Dolayısıyla, aile içindeki bir durumu veya davranışı anlamak için sadece bireyin değil, aile sisteminin bütününe odaklanmak gerekir (Minuchin, 2018).

Yapısal Aile Kuramı'na göre, aile içindeki ilişkilerin karmaşıklığı ve dinamikleri, aile üyelerinin birbirleriyle olan etkileşimleri ve rolleriyle şekillenir. Bu yaklaşım, bireylerin davranışlarını ve deneyimlerini anlamak için tek bir bireye değil, aile sisteminin bütününe odaklanmayı vurgular (Gladding, 2012). Dolayısıyla, bir çocuğun zihinsel veya duygusal problemler yaşamasının, aile içindeki ilişkiler ve dinamiklerle yakından ilişkili olduğu düşünülür. Yapılan araştırmalar da bu görüşü destekler niteliktedir, çünkü çocuğun yaşadığı problemlerin aile sistemi üzerinde de etkileri olduğu gözlemlenmiştir (Weaver vd., 2013; Radohl, 2011). Bu açıdan düşünüldüğünde OSB tanısı almış bir çocuğun, aile sistemindeki diğer bireyleri de etkileyebileceği söylenebilir. Meadon ve Stoner (2010) de Yapısal Aile Kuramı temelinde yapılacak olan çalışmaların OSB'nin aile üzerindeki etkilerinin daha net bir şekilde belirlenmesi açısından oldukça kritik olduğunu vurgulamışlardır.

Aile sistemi içinde düşünüldüğünde, OSB tanısı almış çocuğun ebeveynleri üzerindeki etkilerinden birinin bakım yükü olduğu söylenebilir (Brown vd., 2020; Hasson-Ohayon vd., 2019). Bakım yükü, hasta veya özel gereksinimli birine bakım sağlarken, bakım verenin yaşayabileceği fiziksel, duygusal, ekonomik ve psikolojik zorluklardır (Atagün vd., 2011). OSB'nin yaşam boyu devam edeceği düşünüldüğünde, bu bireylere yönelik sağlanacak hizmetlerin de uzun yıllar süreceği öngörülebilir. Ebeveynlerin bu hizmetlerin sağlanmasında ilk akla gelen kişiler olmaları (Altiere ve Kluge, 2009), bu durumdan en çok onların etkilenebileceğini düşündürmektedir. Bu düşünceyi destekler nitelikte, Langley ve diğerleri (2017) tarafından yapılan çalışmada bakım yükünün ebeveynlerin evlilik ilişkisi üzerinde olumsuz etkilerinin olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bu bağlamda, OSB tanısı almış bir çocuğu olan ebeveynlerin evlilik doyumunu etkileyen önemli faktörlerden birinin, çocuğun bakımıyla ilişkili yaşadıkları zorluklar olduğu görülmektedir (Kwok vd., 2014). Çocuğun özel gereksinimleri ve bakımıyla ilgilenmek, ebeveynler arasında stres, yorgunluk

ve duygusal zorlanmaya neden olabilir, bu da evlilik ilişkisinde gerilime ve memnuniyetsizliğe yol açabilir (Hartley vd., 2011).

Araştırma kapsamında ele alınan, OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin evlilik doyumu ile ilişkili olarak yaşadığı bir diğer zorluk ise ebeveynlik stresidir. Ebeveynlik stresi, ebeveynlerin bakım vericiler olarak rolü ile ilgili çeşitli faktörlerden kaynaklanan psikolojik ve duygusal zorlanmayı ifade eder (Cousino ve Hazen, 2013). Bu faktörler, maddi baskılar, ilişki çatışmaları, iş-yaşam dengesi zorlukları, çocuklarının refahıyla ilgili endişeler, ebeveynlik sorumlulukları ve çocuk yetiştirmenin stres kaynaklarını içerebilir. Johnson ve diğerlerine (2011) göre, OSB'ye özgü özellikler ebeveynlik stresinin artmasına neden olabilmektedir.

Ebeveynlik stresi, aşırı yüklenme, hayal kırıklığı, kaygı, depresyon ve yorgunluk gibi fiziksel belirtiler gibi çeşitli yollarla ortaya çıkabilir (Raina vd., 2004). OSB tanısı almış çocukların iletişim problemleri (Little ve Clark, 2006), tahmin edilmesi zor davranışları (Herring vd., 2006), öfke problemleri (Tomanik, 2004) ve çocukların bakım maliyetleri (Thomas vd., 2016) ebeveynlik stresine neden olan faktörlerden bazılarıdır. Hayes ve Watson (2013) ise, ebeveynlik stresinden dolayı ebeveynlerin ilişkilerinin zarar görebileceğini ve bu durumun da evlilikten elde edebilecekleri doyumu azaltabileceğini belirtmişlerdir (Weitlauf vd., 2014).

Mikolajczak ve arkadaşları (2021), ebeveynlik stresi ve baş etmesi zor ebeveynlik rolü sonucunda ebeveyn tükenmişliği yaşayabileceklerini belirtmişlerdir. Ebeveyn tükenmişliği, ebeveynlik rollerini yerine getirirken ortaya çıkabilecek fiziksel, duygusal ve zihinsel yorgunluk hali şeklinde tanımlanmaktadır (Lindström vd., 2016). Bu durum, sürekli yorgunluk, umutsuzluk hissi, huzursuzluk ve depresyon gibi belirtilerle kendini gösterebilir (Griffith, 2022). Pines ve diğerleri (2011), ebeveyn tükenmişliğinin evlilikte sorun yaşanmasına neden olabileceğini vurgulamıştır. Özellikle yaşanan zorluklar karşısında ebeveynlerin birbirinden duygusal olarak uzaklaşmaları iletişim ve çatışma problemlerine

neden olabilmektedir (Greeff ve Walt, 2010). Bu da aile sisteminin işleyişine zarar verebilmektedir (McConnell vd., 2014).

OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin yaşadıkları zorlukların kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi için bu ailelerin sosyal destek mekanizmalarının incelenmesi gerektiği belirtilmektedir (Heiman ve Berger, 2008; Phelps vd., 2009). Bu nedenle, araştırma kapsamında OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin ebeveynlik doyumlarına ilişkin olarak sosyal destek algıları da önemli bir faktör olarak ele alınmıştır. Sosyal destek, bireylerin yaşadıkları sorunlara karşı daha etkili çözüm bulmaları, kriz durumlarında yaşanabilecek olumsuz duyguların etkisinin azaltılması açısından önemlidir (Farber vd., 2015).

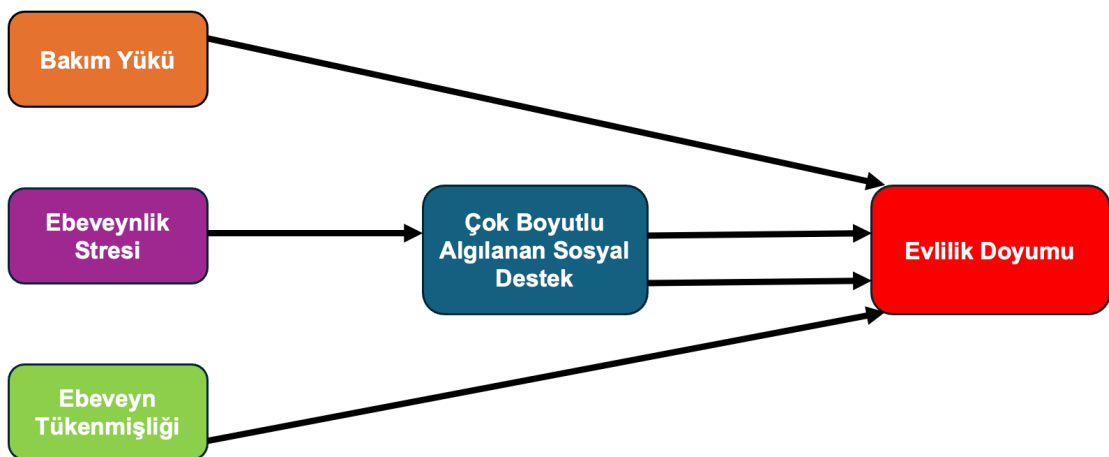
Özellikle OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynler için sosyal destek son derece kritiktir. Ebeveyn tükenmişliğinin (Pozo vd., 2014), ebeveynlik stresinin (Huang vd., 2019) ve bakım yükünün (Wasay ve Khan, 2023) önlenmesinde sosyal desteğin rolü büyüktür. Zhou ve diğerleri (2013) stres ve kaygı verici durumlarda aile, arkadaş veya yakın bir tanıdıktan destek görmenin, bireylerin psikolojik sağlığına katkı sağladığını vurgulamışlardır. Carlson ve Miller (2017) tarafından yapılan bir araştırmada da annelerin engellilik kaynaklı artan aile yüküyle ilişkilendirilen daha az sosyal destek deneyimlemelerinin, artan stres, depresyon ve kaygı bildirimleriyle ilişkili olduğu bulgusu elde edilmiştir. Bu durumda, sosyal destek, ebeveynlerin bu zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olabilir, stresini azaltabilir ve daha sağlıklı bir şekilde ebeveynlik yapmalarına olanak tanıyabilir (He vd., 2022). Bu bağlamda, sosyal desteğin, OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin hem bireysel hem de evlilik ilişkilerindeki iyilik hallerini destekleyici bir faktör olduğu düşünülmektedir. Benson ve Kersh (2011), He ve diğerleri (2022) ve Sim ve diğerleri (2016) tarafından yapılan çalışmalar da sosyal desteğin evlilik doyumunu üzerindeki olumlu etkilerine işaret etmektedir. Özellikle zorlu durumlarla başa çıkmada ve duygusal destek sağlamada sosyal ağların önemli olduğu bilinmektedir (Ekas vd., 2010). Bu nedenle,

OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin, sosyal destek ağlarına erişebilmeleri ve bu destekten faydalanabilmeleri, evlilik doyumlarını artırıcı bir etken olabilir.

Özetle, OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin yaşadığı zorluklar, genellikle çeşitli boyutlarda ortaya çıkar ve bu zorluklar psikolojik, fizyolojik ve sosyal açılardan geniş bir etki yelpazesine sahiptir. Araştırmalar, bu ebeveynlerin evlilik doyumlarının, OSB tanısı olmayan çocuğu olan ebeveynlere göre daha düşük olduğunu göstermektedir (Hartley vd., 2010; Saini vd., 2015). Bu nedenle bu araştırmada OSB tanısı olan çocuğun ebeveynlerinin evlilik doyumları ile ilişkili değişkenler aile sistemi yaklaşımı içerisinde ele alınıp incelenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda araştırma kapsamında geliştirilen ve Şekil 1’de yer alan model ile ebeveynlik stresi, ebeveyn tükenmişliği, bakım yükü ve sosyal destek algısının evlilik doyumunu ne ölçüde yordadığı incelenmiştir. Araştırmanın OSB tanısı olan çocuğun ebeveynlerinin evlilik doyumlarını doğrudan ve dolaylı olarak yordayan faktörleri incelemesi bakımından alanyazına katkı sağlayacağı düşünölmektedir.

Şekil 1

Araştırma Modeli

Araştırmanın Amacı ve Önemi

OSB, son yıllarda hızlıca artış gösteren önemli bir nörogelişimsel bozukluktur. 2000'li yılların başında her 150 çocuktan birinde görülen OSB, günümüzde her 36 çocuktan birinde görülmeye başlanmıştır (Dufault vd., 2023; Maenner vd., 2023). Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre ise her 100 çocuktan biri OSB tanısı almaktadır (DSÖ, 2023). Türkiye incelendiğinde konuyla ilgili yapılan ve durumu yansıtan net bir çalışma olmamasına rağmen güncel veriler doğrultusunda yaklaşık bir buçuk milyon OSB tanısı almış birey olduğu ve aileleriyle ve yakınlarıyla birlikte bu durumdan etkilenen yaklaşık 6 milyon insanın bulunduğu tahmin edilmektedir (Tohum Otizm Vakfı, 2021). Bu yüzden hem dünyada hem de Türkiye'de bu konuda yapılacak çalışmalara ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Özel gereksinimli gruplarla karşılaştırıldığında OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin bu durumdan en çok etkilenen grup olduğu görülmektedir (Hutchison vd., 2016; Kırcaali-İftar, 2015; Kurşun, 2018; Meral ve Cavkaytar, 2012; Montes ve Halterman, 2007; Rao ve Beidel, 2009; Shobana ve Saravanan, 2014; Walsh vd., 2013). Bu durumun ana nedenleri arasında, OSB tanısı almış çocukların iletişim ve bilişsel alanlarda yaşadıkları sorunlar ile sosyal etkileşimlerinin sınırlı olması öne çıkmaktadır (Das vd., 2017; Drogomyretska vd., 2020). Ayrıca, ani ruh hali değişiklikleri gibi belirtiler de bu durumun etkili nedenleri arasında yer alır (Feng vd., 2022). OSB tanısı almış çocuğa sahip olmanın getirdiği bu özel zorluklar, ebeveynlerin yaşam kalitesini ve aile içi dinamikleri önemli ölçüde etkileyebilir. Bu nedenle, OSB tanısı almış çocuğu olan ailelerin, bu özel gereksinimlerini karşılamak ve aile içinde uyumu sağlamak için özel desteklere ve kaynaklara ihtiyaç duydukları vurgulanmaktadır (Kinnear vd., 2016; Kwok vd., 2014).

Çocuğun özel gereksinimli olduğunun anlaşılması sonucunda ebeveynler yoğun stres yaşamakta (Kaytez vd., 2015); depresyon belirtileri sergilemekte (Armstrong vd., 2018; Balcells-Balcells vd., 2019); duygusal çöküntü içerisine girmekte (Baykal vd., 2019); kişilerarası ilişkilerde sorun yaşamakta (Bitsika vd., 2013); mide ve bağırsak rahatsızlıkları, baş ağrısı, migren, halsizlik gibi sorunlar yaşamakta (Costa vd., 2017) ve ekonomik

sorunlarla karşılaşmaktadırlar (Cuzzocrea vd., 2016). Bunun sonucunda evlilik ilişkilerinde de sorun yaşayabilmektedirler (Hayes ve Watson, 2013; Horlin vd., 2014). Çocuğun özel gereksinimli olduğunun anlaşılması sonucunda yaşanan kaygı ve stresten ötürü eşler birbirinden uzaklaşmakta (Wing, 2012), birbirini suçlama eğilimi içerisinde girmekte (Vardarcı, 2011), eş olma rollerini kaybedebilmekte (Bahar vd., 2009), evlilik fonksiyonları zarar görmekte ve eşlerin evlilikten elde ettikleri doyum azalabilmektedir (Hayes ve Watson, 2013; Özşenel, 2017). Ek olarak, OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin bir süre sonra yaşamlarının merkezine bu durumu aldıkları ve kendi ihtiyaçlarını erteleyerek sadece çocuğa odaklandıkları da ifade edilmektedir (Harper vd., 2013; Hartley vd., 2017). Ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin ilgisinin tamamen OSB tanısı almış çocuğa yönelmesi sonucunda ebeveynler birbirine daha az zaman ayırmakta; bu durumdan ötürü de evliliklerinde sorun yaşamaktadırlar (Harper vd., 2013; Hartley vd., 2017; Hoffman vd., 2009; Langley vd., 2017; McConell vd., 2014).

Son yıllarda özellikle ruh sağlığı alanında yapılan çalışmalarda önemli bir kavram haline gelen evlilik doyumu (Ng vd., 2010), evliliğin devam etmesi ve evlilik kalitesinin belirlenmesi açısından önemli görülmektedir (Alpay, 2009). Evlilik doyumu, evlilik ilişkisinin geleceğini ve kalitesini (Goleman, 2020) ve evlilik uyumunu (Soylu ve Kabasakal, 2016) kapsayan önemli bir faktördür. Dolayısıyla, eşlerin başarılı bir şekilde evliliklerini sürdürmelerinde evlilik doyumlarının yüksek olmasının önemi büyüktür (Çağ ve Yıldırım, 2018; Perrone-McGovern vd., 2012). Evlilikten doyum elde edilememesi ise boşanmalara neden olabilmekte; bu durum da hem eşler hem de çocuklar açısından olumsuz sonuçlar yaratabilmektedir (Baucom vd., 2006; Kelly, 2014). Bu nedenle, evlilik doyumunu artırmaya yönelik çalışmalar, evlilik ilişkilerinin sürdürülebilirliği ve aile bütünlüğü açısından önem taşıyor gibi görünmektedir.

OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin OSB'ye özgü zorlayıcı durumların yanı sıra çocukla ilgili sorumlulukları paylaşmaları da evlilik doyumlarını etkileyebilmektedir (Hartley vd., 2017). Özellikle bu konuda birincil sorumluluk sahibinin anneler olarak

görülmesi (Benson ve Kersh, 2011; Lee vd., 2008) ve babaların daha az sorumluluk almaları bu ebeveynlerin evliliklerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Harper vd., 2013). Ayrıca bakım yükü nedeniyle eşlerin birbirine zaman ayıramaması eşler arasında çatışmaya neden olabilmektedir (Hartley vd., 2017; Langley vd., 2017). Yeni doğan çocuğun özel gereksinimli olmasının eşlerin birbirini suçlamasına, hatta boşanmalarına neden olabileceği de vurgulanmaktadır (Meyers vd., 2009).

Nitekim geniş çaplı araştırmalardan elde edilen veriler Amerika Birleşik Devletleri'nde OSB tanısı almış çocukların ebeveynleri arasında boşanma oranının %23,5 (Hartley vd., 2010); Fransa'da ise bu oranın %25,2 civarında olduğunu (Baeza-Velasco vd., 2013) ortaya koymaktadır. Bu veriler, OSB tanısı olan çocuğu olan ebeveynlerin evliliklerinin boşanma riski altında olduğunu göstermektedir. Ayrıca, sadece boşanmalar değil, sağlıksız bir şekilde ilerleyen evliliklerin de bireyleri olumsuz bir şekilde etkilediği unutulmamalıdır. Bu nedenle, boşanmaların önlenmesi ve evlilik ilişkilerinin geliştirilmesi açısından bu tür gruplara yönelik yapılacak çalışmaların oldukça önemli olduğu söylenebilir (Markman vd., 2010).

OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin yaşadığı önemli sorunlardan biri de toplum tarafından dışlanmalarıdır. Çoğu zaman bu çocukların uygun iletişim becerileri gösterememesi, kendini yaralayıcı ve yıkıcı davranışlar sergilemesi ailenin toplumsal ortamlarda stres yaşamasına ve dışlanmasına neden olabilmektedir (Meral ve Cavkaytar, 2015; Lecavalier vd., 2006). OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynler toplum tarafından dışlanmalarının yanı sıra bazen de kendilerini toplumdan soyutlamak zorunda kalmaktadırlar. Kinnear ve diğerleri de (2016) bu ebeveynlerin yaşadığı duygusal problemler nedeniyle sosyal ilişki kurmakta zorlanarak kendilerini toplumdan izole ettiklerini belirtmiştir. Bu soyutlanma nedeniyle ebeveynlerin toplumsal yaşamdan uzaklaşarak yalnızlaştığı; bu yüzden sosyal destek kaynaklarının azaldığı ve yaşadıkları güçlüklerle tek başına mücadele etmek zorunda kaldıkları belirtilmiştir (Woodgate vd., 2008). Dolayısıyla, OSB'nin genellikle erken çocukluk döneminde ortaya çıkıp ve yaşam boyu devam ettiği

düşünüldüğünde, ebeveynlerin uzun yıllar boyunca bu tür konularda sorun yaşayacağı ve yaşadıkları güçlükler karşısında ömür boyu çaba göstermeleri gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır (Shattuck vd., 2007). Bu durum, ebeveynlerin desteklenmesi ve toplumsal kabulün artırılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Konuyla ilgili 11. Kalkınma Planı'nda da ailenin güçlendirilmesine yönelik politikaların, toplumsal bütünleşme ve sosyal riskleri azaltmaya dönük kamu politikaları arasında oldukça önemli yere sahip olduğu belirtilmiş (md. 541, md. 592); aile kurumuna ve evliliklere yönelik bazı hedefler belirlenmiştir (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019, s. 138). Bunlar şu şekildedir:

- Aileye yönelik verilen hizmetlerin kapsamlı, standart, etkin ve yaygın hale getirilmesi amacıyla araştırma, eğitim ve danışmanlık faaliyetlerine devam edilecektir (md. 593).
- Aile Eğitim Programı içerikleri ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden düzenlenecek, yeni modül ve eğitim setleri kullanılarak aile eğitimleri gerçekleştirilecek, formatör ve eğitici sayıları artırılabilecektir (md. 593.1).
- Evliliklerin artmasını ve devamlılığını teşvik edici eğitimler ve danışmanlık hizmetleri yaygınlaştırılacaktır (md. 593.6)
- Görsel ve işitsel medya kullanılarak aile, evlilik, aile içi iletişim ve etkileşim konularında eğitim programları yaygınlaştırılacaktır (md. 596.3)

Bu açıdan düşünüldüğünde, OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin evliliklerinin güçlendirilmesi ve geliştirilmesine yönelik müdahalelerin yapılması oldukça önem arz etmektedir. Bununla birlikte, ilgili müdahalelerin etkili olabilmesi için OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin evlilik doyumlarıyla ilişkili olabilecek faktörlerin belirlenmesi ön plana çıkmaktadır. Bu faktörlerin belirlenmesi, özgün ve etkili müdahale stratejilerinin geliştirilmesine olanak sağlayarak, bu ebeveynlerin evliliklerindeki memnuniyetsizlikleri ve sorunları ele almada önemli bir adım olacaktır.

Bu araştırmanın bir diğer amacı ise çocuğu OSB tanısı almış ebeveynlerin bakım yükünü ölçmeye yönelik bir ölçme aracı geliştirmektir. Türkiye'de OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin bakım yükünü ölçmeye yönelik özgün bir ölçme aracına rastlanmamaktadır. Nitekim bu durum bir eksiklik olarak araştırmalarda da vurgulanmaktadır. Bu eksikliğin, genellikle Zarit ve diğerleri (1990) tarafından geliştirilen bakım yükü ölçeğinin kullanılması yoluyla giderilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Ancak, Zarit Bakım Yükü Ölçeği'nin asıl geliştirilme amacı yaşlı bireylere bakım verenlerin deneyimlerini ölçmektir. Son yıllarda yapılan çalışmalar incelendiğinde, bu ölçeğin genellikle kronik hastalığı olan bireylerle ilgili bağlamda kullanıldığı görülmektedir (Yeşil vd., 2016; Altay vd., 2018; Gülpak vd., 2014; Karaağaç, 2019). Bununla birlikte, Zarit Bakım Yükü Ölçeği'nin OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin deneyimlerini tam olarak yansıtmadığı gözlemlenmiştir. Bu nedenle, OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin yaşadığı bakım yükünü etkili bir şekilde değerlendirmek için özgün bir ölçme aracının geliştirilmesinin alandaki boşluğu doldurması ve önemli bir ihtiyacı karşılaması beklenmektedir. Bu tür bir ölçme aracının geliştirilmesinde, kültürel faktörlerin dikkate alınması ve OSB'ye özgü bakım yükünü yansıtacak şekilde tasarlanması önemli görünmektedir. Bu araştırma kapsamında geliştirilmiş olan ölçme aracının, OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin yaşadığı bakım yükünü geçerli ve güvenilir bir şekilde ölçmesi ve bu yolla alanyazına katkı sağlaması beklenmektedir. Geliştirilen ölçme aracı OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin yaşadığı yükün daha iyi anlaşılmasına ve böylece, bu durumla başa çıkmalarına yönelik daha etkili müdahale stratejileri geliştirilmesine yardımcı olabilir. Ölçek, OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerle yapılabilecek betimsel ve deneysel çalışmalarda ölçme aracı ihtiyacına karşılık verebilir. Ayrıca, 11. Kalkınma Planı'nda yer alan *"Kaliteli, ekonomik ve kolay erişilebilir çocuk, engelli ve yaşlı bakım imkânlarının yaygınlaştırılması sağlanacaktır (md. 594.2.)"* maddesinin de bu konuya yönelik çalışmaların yapılması gerektiğinin anlaşılması açısından önemli olduğunu göstermektedir.

Özetle, OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin yaşadığı sorunlar, çoğu zaman çocuğun iletişim ve sosyal etkileşim yeteneklerindeki kısıtlamalar, ani ruh hali değişiklikleri gibi özelliklerden kaynaklanmaktadır. Bu durum, ebeveynlerin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyebilir ve aile içi dinamikleri derinden sarsabilir. Ebeveynlerin, çocuklarının özel gereksinimleri nedeniyle yaşadıkları stres, duygusal zorluklar ve bakım yükü, evlilik ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebilir. Araştırmalar, OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynler arasında boşanma oranlarının diğer gruplara göre daha yüksek olduğunu da göstermektedir. Bu ebeveynlerin, çocuklarına odaklanmaları ve onların ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaları, kendi ilişkilerine ve kişisel ihtiyaçlarına yeterince zaman ayıramamalarına neden olabilir. Ayrıca, bu ebeveynlerin toplum içinde dışlanma ve izolasyon yaşama riski de bulunmaktadır. Toplumun anlayışsızlığı ve çocuklarının davranışlarının anlaşılabilmesi, bu ebeveynlerin sosyal yaşamdan uzaklaşmalarına ve destek kaynaklarının azalmasına neden olabilir. Ayrıca, araştırmada OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerde evlilik doyumunun yordayıcılarını incelemeye yönelik geliştirilen model ile konuya çok yönlü yaklaşılmasının; aile sistemi içerisinde ele alınan faktörlerin doğrudan ve dolaylı etkilerinin incelenmesinin alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Elde edilen sonuçların karar vericiler açısından OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerde evlilik doyumunun artırılmasına yönelik planlanacak politikalara katkı sağlaması; ruh sağlığı uzmanları açısından bu ebeveynlerin evlilik doyumlarıyla ilişkili problemlere yönelik farkındalık kazandırması ve sunulacak etkin müdahalelerin planlanması; araştırmacılar açısından ise gelecekte yapılacak çalışmalara kaynaklık etmesi bakımından önemli görülmektedir.

Bu araştırmanın bir diğer önemi de sadece tanı almış çocukların değil aynı zamanda onların ebeveynlerinin yaşamını etkileyen çeşitli faktörleri ortaya koymaya çalışmasıdır. Türkiye’de OSB konusu genellikle özel eğitim temelinde ele alınmakta ve çoğunlukla çocukların desteklenmesi ön plana çıkarılmaktadır. Genel olarak yapılan çalışmalarda çocukların eğitimi ve gelişimi ön plana çıkmaktadır. Ancak, bu çalışmalar genellikle aile

dinamiklerine ve ebeveynlerin deneyimlerine yeterince odaklanmamaktadır. Bu nedenle, bu araştırma OSB tanısının ebeveynlerinin yaşamını nasıl etkilediğine dair önemli bir boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Öte yandan, psikolojik danışma ve rehberlik alanı hem rehabilitasyon psikolojik danışmanlığı hem de evlilik ve aile psikolojik danışmanlığı alt alanlarını kapsamaktadır. Bu konu, bu iki alanın kesişiminde yer almakta olup, alan açısından büyük bir öneme sahiptir. Türkiye’de bu iki alanın kesişimine yönelik yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Rehabilitasyon Psikolojik Danışmanlığı alanına yönelik bir yapılanma henüz mevcut değildir ve çoğu Psikolojik Danışma ve Rehberlik programında doğrudan bu konuyla ilgili dersler bulunmamaktadır. Ancak, alanda çalışan uzmanların hem özel gereksinimli çocuklarla hem de onların aileleriyle çalışacak olması nedeniyle bu konuda daha fazla araştırma yapılmasının gerektiği düşünülmektedir. Son olarak, Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanının önemli bir işlevi de önleyiciliktir. Konuyla ilgili alanyazının işaret ettiği değişkenleri ele alan ve neden-sonuç ilişkisi içinde sunan bu tür çalışmaların sonuçları, gelecekte yapılabilecek önleyici çalışmalara temel oluşturabilir.

Araştırma Problemi

Bu araştırmada OSB tanısı olan çocukların ebeveynlerinin evlilik doyumlarının yordayıcılarını incelemeye yönelik bir model geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorusuna yanıt aranmıştır:

- OSB tanısı olan çocuğun ebeveynlerinin evlilik doyumu; ebeveynlik stresi, ebeveyn tükenmişliği, bakım yükü ve sosyal destek algısı ile oluşturulan model tarafından ne ölçüde yordanmaktadır?

Alt Problemler

1. OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlere yönelik geliştirilen Bakım Yükü Ölçeği geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı mıdır?
2. OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin cinsiyetine göre evlilik doyum düzeyleri istatistiksel olarak farklı mıdır?

3. OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin bakım yükünün evlilik doyumu üzerindeki etkisi istatistiksel açıdan anlamlı mıdır?
4. OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin ebeveynlik stresinin evlilik doyumu üzerindeki etkisi istatistiksel açıdan anlamlı mıdır?
5. OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin ebeveyn tükenmişliğinin evlilik doyumu üzerindeki etkisi istatistiksel açıdan anlamlı mıdır?
6. OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin algılanan sosyal desteğinin evlilik doyumu üzerindeki etkisi istatistiksel açıdan anlamlı mıdır?
7. OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin bakım yükü ile evlilik doyumu arasındaki ilişkide algılanan sosyal destek istatistiksel açıdan anlamlı olarak aracılık etmekte midir?
8. OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin ebeveynlik stresi ile evlilik doyumu arasındaki ilişkide algılanan sosyal destek istatistiksel açıdan anlamlı olarak aracılık etmekte midir?
9. OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin ebeveyn tükenmişliği ile evlilik doyumu arasındaki ilişkide algılanan sosyal destek istatistiksel açıdan anlamlı olarak aracılık etmekte midir?

Sayıtlılar

Bu araştırmada yer alan katılımcıların kendilerine uygulanan ölçme araçlarını içtenlikle ve kendilerini en iyi ifade edecek şekilde yanıtladıkları varsayılmıştır.

Araştırmada kullanılan ölçme araçlarının ölçmek istenilen özellikleri geçerli ve güvenilir olarak ölçtüğü varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

Bu araştırmanın verileri çevrimiçi olarak toplanmıştır, bu da temsil edilebilirliğini sınırlandırabilir. İnternet erişimi sınırlı veya daha düşük sosyoekonomik düzeyde olan

katılımcılar yeterince temsil edilmemiş olabilir. Ayrıca, çevrimiçi veri toplama, yüz yüze görüşmelere kıyasla soruların yanlış anlaşılması veya daha az özen gösterilerek yanıtlanması riskini artırabilir. Araştırmacının soruları açıklama imkânı olmadığından, yanlış veya eksik yanıtlar verilmiş olabilir. Bununla birlikte, araştırmacının iletişim bilgilerinin çevrimiçi forma eklemesi, formda yanıtlanmamış maddeler için uyarı işaretine yer verilmesi, kontrol maddeleri eklemesi, formun aynı katılımcı tarafından tekrar veri girişine kapatılması gibi önlemler alınmıştır.

Katılım gönüllülük esasına dayandığı için, kendi kendine seçilen bir örneklem riski bulunmaktadır. Katılmayı seçenler, katılmayanlara göre farklı özelliklere veya deneyimlere sahip olabilir. Bununla birlikte, özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlere ulaşmak önemli bir güçlüktür. Araştırmanın çalışma grubu sınırlı bir kitleden oluştuğu için, farklı şehirlerden katılımcılara ulaşabilmek amacıyla çevrimiçi veri toplama yolu tercih edilmiştir.

Araştırmanın bir diğer sınırlılığı ise kendini ifade etme (self-report) türünde veri toplamaya dayalı olmasıdır. Bu durum, verilerin değerlendirilmesinde dikkate alınması gereken bir konudur. Tüm bu sınırlılıklar ışığında, verilerin genellenebilirliğinin sınırlı olduğu düşünülebilir. Sonuçların yalnızca benzer nitelikteki kişilere genellenebileceği söylenebilir.

Tanımlar

Otizm spektrum bozukluğu (OSB): OSB, sosyal iletişim ve sosyal etkileşimde yetersizlik ile tekrarlayan, takıntılı davranışlar, sınırlı ilgiler ve etkinliklerde kendini gösteren bir nörogelişimsel bozukluktur. OSB tanısı almış çocukların sosyal etkileşim ve dil gelişimi alanında yaşadıkları güçlükler bu durumun tanı ölçütlerinden biridir ve OSB'nin şiddeti çocukların sosyal iletişim bozukluklarının ve sınırlı tekrarlayıcı davranışların şiddetine göre belirlenmektedir (APA, 2013). Bu çalışmada çocukların OSB tanısını değerlendirmek için herhangi bir ölçme aracı kullanılmamış; bunun yerine çocuğun daha önce resmi bir kurumdan tanı alıp almadığı konusunda ebeveyn bildirimini kabul edilmiştir.

Evlilik Doyumu: Evlilik doyumu, eşlerin evlilik ilişkisine yönelik beklentilerinin ne derecede karşılandığının ölçüsü olarak belirlenmiştir (Sharaievska vd., 2013). Bu araştırmada, katılımcıların evlilik doyum düzeylerinin belirlenmesi için Evlilik Yaşamı Ölçeği (Tezer, 1996) kullanılmıştır. Dolayısıyla düşük evlilik doyumu, ölçekten alınan düşük puanları, yüksek evlilik doyumu ise ölçekten alınan yüksek puanları işaret etmektedir.

Bakım Yükü: Bakım yükü, hasta ya da özel gereksinimli birine bakım sağlanması sonucunda, bakım veren bireyde fiziksel, duygusal veya sosyal sorunların ortaya çıkmasıdır (Hoenig ve Hamilton, 1966). Ek olarak, bakım yükü kavramı, sadece kronik rahatsızlığı olan bireyler için değil, herhangi bir nedenden ötürü bakım gereksinimi bulunan tüm bireyleri kapsamaktadır (Roper vd., 2014). Bu araştırmada, katılımcıların bakım yükü düzeylerinin belirlenmesi için, araştırmacı tarafından geliştirilen Bakım Yükü Ölçeği kullanılmıştır. Dolayısıyla, düşük bakım yükü ölçekten alınan düşük puanları, yüksek bakım yükü ise ölçekten alınan yüksek puanları işaret etmektedir.

Ebeveynlik Stresi: Ebeveynlik stresi, bir çocuğu yetiştirmenin içsel zorluklarından kaynaklanan çeşitli üzüntü ve rahatsızlıkları kapsar (Deater-Deckard, 2008). Bu araştırmada katılımcıların ebeveynlik stres düzeyi Aydoğan ve Özbay (2017) tarafından geliştirilen Ebeveynlik Stresi Ölçeği ile belirlenmiştir. Bu ölçek, ebeveynlerin çocuklarıyla olan ilişkileri ve çocukların özellikleriyle bağlantılı olarak yaşadıkları stres düzeyini değerlendirmek amacıyla kullanılmaktadır. Ölçekten alınan düşük puanlar düşük ebeveynlik stresini, yüksek puanlar ise yüksek ebeveynlik stresini belirtmektedir.

Ebeveyn Tükenmişliği: Ebeveyn tükenmişliği, ebeveynlik rollerini sürekli olarak yerine getirirken yaşanan fiziksel, duygusal ve zihinsel yorgunluk durumunu ifade eder. Bu durum, ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili sorumlulukları ve yaşamın diğer gereksinimleri arasında denge kurmaya çalışırken karşılaştıkları zorluklar sonucunda ortaya çıkar (Sadziak vd., 2019). Bu araştırmada katılımcıların ebeveyn tükenmişliği düzeyini belirlemek amacıyla Maslach Tükenmişlik Ölçeği kullanılmıştır. Maslach Tükenmişlik Ölçeği genellikle bireylerin iş yaşamında yaşadıkları duygusal tükenmişlik, duyarsızlaşma ve kişisel başarı

hissi kaybı gibi belirtileri değerlendirmek için kullanılmakla birlikte (Maslach ve Jackson, 1986). Ancak, Tunçel ve arkadaşları (2018) tarafından bu ölçeğin OSB tanısı almış çocukların ebeveyn tükenmişliğini ölçmede geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla bu araştırmada ebeveyn tükenmişliği kavramı, sözü edilen ölçekten alınan yüksek puanları ifade etmektedir.

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek: Çok boyutlu algılanan sosyal destek, bireyin sevildiğini, değer gördüğünü ve önemsendiğini hissetmesini sağlayarak yaşamındaki krizlerin veya değişikliklerin olumsuz etkilerini azaltabilen, kritik yaşam olaylarına daha kolay uyum sağlamasına yardımcı olan, psikolojik sağlığın korunmasına katkıda bulunan çevresel desteklerin bir kombinasyonunu ifade eder (Lu vd., 2015; Marsack ve Samuel, 2017). Bu destek, duygusal, fiziksel, bilgilendirici, araçsal ve mali yardımları içerebilir ve çevredeki insanlar tarafından sağlanır (Chamak ve Bonniau, 2016). Katılımcıların çok boyutlu algılanan sosyal destek düzeyleri Zimet ve arkadaşları (1988) tarafından geliştiren ve ilk olarak uyarlama çalışması Eker ve diğerleri (2001) tarafından yapılan Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği ile belirlenmiştir. Ölçekten alınan düşük puanlar düşük algılanan sosyal destek düzeyini, yüksek puanlar ise yüksek algılanan sosyal destek düzeyini belirtmektedir.

Bölüm 2

Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar

Bu bölümde Yapısal Aile Kuramı, evlilik doyumu, bakım yükü, ebeveynlik stresi, ebeveyn tükenmişliği ve algılanan sosyal destek değişkenlerine ilişkin kuramsal çerçeve yer almaktadır. İlgili kuramsal çerçeve açıklandıktan sonra değişkenlerle ilgili araştırmalara değinilmiştir.

Yapısal Aile Kuramı

Ludwig Von Bertalanffy (1968) tarafından geliştirilen Genel Sistemler Kuramı, aile sistemleri yaklaşımının gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Bertalanffy, organizmayı bir bütün olarak ele alır ve bağımsız parçalar arasındaki etkileşimin birleşimi olarak tanımlar. Sistem kuramı, bir organizmanın tüm parçalarının birbiriyle ilişkili olduğunda anlamlı hale geldiğini ve izole parçalara indirgenirse bu parçaların yok olabileceğini belirtir (Cox ve Paley, 1997). Bu biyolojik bakış açısı, sosyal bilimciler tarafından aileyi içeren yaşam sistemlerine uygulanmıştır. Bu kurama göre aile, her bir üyenin birbirine bağlı olduğu, sürekli ve karşılıklı etkileşim içinde olan karmaşık bir bütündür. Bu sistem, ebeveynler, eşler, kardeşler gibi daha küçük alt sistemlerden oluşur ve buna göre geniş aile, toplum gibi daha büyük sistemlerin bir parçasıdır (Carr, 2016). Aile, çevresel koşullara uyum sağlayarak kendisini düzenleyebilir ve gerektiğinde yeni koşullara uyum sağlamak için gerekli değişiklikleri ve düzenlemeleri yapabilir (Nichols ve Schwartz, 1998).

Salvador Minuchin, Genel Sistemler Kuramı'nın görüşlerinden etkilenecek 1970'lerde Yapısal Aile Kuramı'nı geliştirmiştir. Bu kurama göre, aile toplumsal sistemin alt birimidir ve farklı alt sistemlerden oluşur (Minuchin, 2018). Belirli bir sistem ve alt sistemlerden oluşan bir yapı olan aile; içindeki sistemlerin birbirleriyle etkileşimi, aile içi iletişim kalıpları ve bu kalıpların işlevselliği gibi konularla ilgilenir (Minuchin vd., 2006).

Yapısal Aile Kuramı'nın Temel Kavramları

Aile yapısı. Aile yapısı, Salvador Minuchin'in belirttiği gibi, aile üyelerinin birbirleriyle etkileşimini düzenleyen görünmez işlevsel taleplerden oluşur. Bu, aile içindeki ilişkilerin karmaşıklığını ve düzenini ifade eder (Gelles ve Maynard, 1987). Aile üyeleri arasındaki etkileşimler, belirli kurallar ve örüntüler tarafından yönlendirilir ve her bir aile üyesi, diğerlerinin davranışlarından etkilenir (Minuchin, 2018). Kurama göre, aile içi ilişkileri belirleyen iki temel faktör vardır. Birincisi, evrensel kurallardır; her ailede benzer hiyerarşik yapılar ve güç dengeleri bulunur. İkincisi ise, aile üyeleri arasındaki karşılıklı beklentilerdir. Bu beklentiler, aile içindeki günlük olaylar ve açık/gizli anlaşmalar sonucunda oluşur (Tadros ve Ogden, 2020).

Sınırlar. Minuchin, aile terapisi ve yapısal aile terapisi çalışmaları sırasında sık sık "sınırlar" kavramına vurgu yapar (Minuchin, 2018). Aile içindeki sınırlar, aile üyeleri arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde ve düzenlenmesinde önemli bir rol oynar (Vetere, 2001). Sınırlar, bireylerin, alt sistemlerin ve ailelerin bütünlüğünü korur, alt sistemlerin birbiriyle olan etkileşimlerini düzenler (Minuchin, 2018). Bu sınırlar, aile üyeleri arasındaki yakınlığı ve gücü yöneterek ailenin ve alt sistemlerinin bağımsızlığını korur. Ailenin işlevsel olabilmesi için alt sistemlerin sınırları açık olmalıdır (Nichols ve Schwartz, 1997). İşlevsel ve sağlıklı bir aile sistemi, bu sınırların net ve esnek bir şekilde belirlenmesini gerektirir. Netlik, aile üyelerinin sınırları anlamasını ve uygun şekilde davranmasını sağlar; esneklik ise, aile üyelerinin değişen durumlara uyum sağlamasına ve sınırların zamanla değişmesine olanak tanır (Minuchin, 2018).

Alt-sistemler. Minuchin'e (1974) göre, aile sistemi, çeşitli alt-sistemler aracılığıyla farklılaşır ve işlevlerini yerine getirir. Her birey ailede bir alt-sistemdir. Ayrıca, "karı-koca" veya "anne-çocuk" gibi ikili veya üçlü alt-sistemler de bulunur (Gladding, 2012). Bu alt-sistemler, nesile (kardeş alt-sistemi gibi), cinsiyete (büyükbaba, baba, oğul alt-sistemi gibi) veya işlevlere (ebeveyn alt-sistemi gibi) göre çeşitli biçimlerde işlev görürler. Her birey, farklı düzeylerde güce sahip olduğu ve farklı beceriler kazandığı çeşitli alt-sistemlerin bir

parçasıdır (Tadros ve Ogden, 2020). Minuchin (2018), aile ilişkilerinde temelde eş, ebeveyn ve kardeş olmak üzere üç alt-sistemin var olduğunu öne sürmektedir.

Eş alt sistemi, aile içindeki en temel yapı taşlarından birini oluşturur ve diğer alt sistemlerin merkezindedir. Çünkü evlilik ilişkisi, aile yapısının temelidir ve eş alt sistemi, çocuklara kadın-erkek ilişkisi ve evlilik modeli olarak hizmet eder (Minuchin, 2018). İhtiyaçların karşılanması, farklılıkların tartışılması, karar alma, çatışma yönetimi, cinsellik ve bağlılık gibi konular, eşlerin davranışları aracılığıyla tüm aile üyeleri arasındaki etkileşimi etkiler (Donovan ve Weigel, 2015). Eşler, evliliklerinin ilk yıllarında özel bir etkileşim modeli geliştirirler ve birbirlerini daha iyi tanırlar. Sağlıklı bir ailede, eşler, birbirlerinin farklı kişilik özelliklerini kabul ederler ve birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılarlar ve rollerini tamamlayarak ailenin sürekliliğini sağlarlar ve birbirleriyle psikolojik olarak uyumlu bir ilişki içinde olurlar (Friedlander vd., 1994). Eş alt sisteminin sağlam ve dengeli bir şekilde kurulması, ailenin sağlıklı bir şekilde devam etmesi için gereklidir. Eşler, birbirlerini anlayıp kabul eder, ihtiyaçlarını karşılar ve rollerini tamamlarlarsa, ailenin sürekliliği ve işlevselliği de sağlanmış olur (Minuchin, 2018).

Ebeveyn alt-sistemi, çocukların bakımı, beslenmesi, eğitimi, disiplini ve yetiştirilmesi gibi konularla ilişkili alt sistemdir. Ebeveyn alt sisteminde çocuk, anne babasından ne bekleyeceğini, hangi ebeveynin daha güçlü olduğunu ve isteklerini nasıl ifade edeceğini öğrenir (Gladding, 2012). Ayrıca, ebeveyn-çocuk etkileşimleri, çocuklara hangi davranışlarının ödüllendirileceğini, hangilerinin cezalandırılacağını ve ailenin çatışmalarla nasıl başa çıktığını öğretir (Connell, 2010). Ebeveyn alt sisteminin ana görevi, çocukların fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişimlerini sağlıklı bir şekilde desteklemektir. Ebeveynler, çocuklarının fiziksel ihtiyaçlarını karşılarlarken, aynı zamanda onların sosyal becerilerinin gelişmesine ve sağlıklı bir benlik algısı oluşturmalarına da katkı sağlarlar. Çocuğun ebeveynleriyle kurduğu ilişki modeli, gelecekte otorite figürleriyle kuracağı ilişkiler için bir temel teşkil eder (Minuchin, 2018). Durtschi ve Wetchler (2014) ebeveynlerin çocuklarına

yönelik sorumluluklarının yanı sıra, tüm aile sisteminin sürdürülebilirliği için gerekli kararları vermekte yetkili olduklarını belirtmektedirler.

Kardeş alt sistemi ise, çocukların arkadaş ilişkilerini denedikleri ilk sosyal laboratuvarıdır ve burada çocuklar birbirlerini desteklemeyi, dışlamayı veya günah keçisi olarak seçmeyi öğrenirler. Bu sistemde kardeşler birlikte engelleri aşabilir, iş birliği yapabilir veya rekabet edebilirler (Minuchin, 2018). Kardeş alt sisteminde edinilen roller, çocukların ilerideki rollerini etkiler. Aile dışındaki arkadaş ilişkileri, çocukların farklı ilişki kurma yollarını öğrenmelerini sağlar ve bu bilgileri kardeş ilişkilerine taşırlar (Pender-Baum ve Pender, 2023). Ancak, ailenin dış dünya ile olan sınırları çok katıysa, çocuk diğer sosyal sistemlere girmekte zorlanabilir. Kardeş alt sistemindeki sınırlar, çocuğun eş alt sistemine dahil olmasını engelleyerek, gizlilik ve ilgi alanlarına sahip olma hakkını korur (Vetere, 2001).

Güç. Aile içinde sorumluluk ve otoritenin kime ait olduğunu belirten bir kavram olan güç (Colapinto, 2019) kararların kim tarafından ve nasıl alınacağını da açıklamaktadır (Sharf, 2010). Aponte ve Van Deusen'e (1981) göre ise güç, bir aile üyesinin diğerleri üzerinde daha fazla etkiye sahip olmasıdır ve bu, hiyerarşik yapıyı ve aile içindeki rolleri değiştirme becerisini ifade eder. Kurama göre aile üyeleri arasında hiyerarşik bir yapı bulunur; genellikle en üstte baba, ardından anne ve çocuklar gelir (Minuchin, 2018). İşlevsel ailelerde, anne ve babaların çocuklarına göre daha fazla güce sahip olması beklenir. Ancak, işlevsel olmayan ailelerde, bu hiyerarşik yapı bozulabilir ve çocuklar gereğinden fazla özerklik kazanabilir (Robbins vd., 2006). Güç, koşullara bağlı olarak değişebilir ve nadiren sınırsızdır. Ayrıca, güç, aile üyelerinin birleşmiş otoriteleriyle de ilgilidir. Ailede güç dengesizlikleri, sınırların belirsiz veya katı olmasına yol açabilir ve bu da aile işlevselliğini olumsuz etkiler (Sabzevari vd., 2023).

Evlilik Doyumu

Evlilik doyumu, son yıllarda psikolojik danışma ve rehberlik alanında özellikle Bradbury ve diğerleri (2000) ile Jose ve Alfons'un (2007) çalışmalarıyla beraber birçok disiplin açısından incelenmiş ve ele alınmıştır. Evlilik doyumu kavramı, evliliklerin başarılı

ya da başarısız oluşunun neden ve nasıl anlaşılacağı konusunda önemli ipuçları sunmaktadır (Schulz vd., 2006). Alanyazında evlilik doyumuyla ilgili birçok farklı tanım ve yaklaşım bulunmaktadır. Olson ve ekibi (1989), evlilik doyumunu, "eşlerden herhangi birinin evlilikten aldığı öznel mutluluk, tatmin ve memnuniyet duygusu" olarak tanımlamışlardır. Başka bir tanıma göre ise evlilik doyumu, eşlerin evlilik ilişkisine yönelik beklentilerinin ne derecede karşılandığının ölçüsü olarak belirlenmiştir (Sharaievska vd., 2013). Bu tanım, evlilikte karşılıklı beklentilerin ve memnuniyetin önemini vurgulamaktadır. Eşlerin evliliklerinden ne bekledikleri ve bu beklentilerin ne ölçüde karşılandığı, evlilik doyumu üzerinde belirleyici bir faktördür. Bird ve Merville (1994), evlilik doyumunu, eşin kendi evliliğinin kalitesini (iyi, mutlu veya tatmin edici) tanımlayıp değerlendirmesi olarak açıklamışlardır. Bu tanım, evlilik doyumunu kişisel bir değerlendirme süreci olarak ele alır ve bireyin kendi evliliklerine yönelik algısının önemini vurgular.

Evlilik doyumu, evlilik ilişkisindeki çeşitli unsurların denge içinde olmasıyla şekillenen ve genellikle ortak ilgi alanları, uyum ve bağlılık gibi olumlu özelliklerle ilişkilendirilen bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Tavakol vd., 2017). Ancak, evlilik doyumu aynı zamanda boşanma düşüncesi, şikayetlerin sayısı ve yalnızlık gibi olumsuz faktörlerin varlığını da içerir (McNamara ve Bahr, 1980). Evlilik doyumu, sadece evlilik ilişkisinin kalitesini değil, aynı zamanda bireyin genel yaşamını nasıl değerlendirdiğiyle ve günlük yaşam aktiviteleri sırasında duyduğu mutlulukla da yakından ilişkilidir (Carr, 2016). Bu nedenle, evlilik doyumu sadece evlilikte yaşanan deneyimlerin bir yansıması değil, aynı zamanda bireyin hayatındaki genel bir iyilik hali ve mutluluk ile de ilişkilidir. Evlilik doyumu, Stone ve Shackelford'un (2007) ifade ettiği gibi, bireyin evlilikten aldığı faydaları ve yapması gerekenleri içeren bir zihinsel durumu yansıtır. Bir başka ifade ile, evlilik doyumu, evlilikten beklentiler ile gerçeklik arasındaki uyumun bir göstergesi olarak da düşünülebilir. Bu bakımdan, evlilik doyumu bireyin evlilikten ne beklediğiyle ve ilişkide yaşadığı deneyimler arasındaki dengeyi sağlaması açısından da önemli bir kavram olarak görülmektedir. Konuyla ilgili alanyazın incelendiğinde evlilik doyumunu etkileyen birçok faktörün bulunduğu

görülmektedir (Jose ve Alfons, 2007; Rosen-Grandon vd., 2004). İletişim kalitesi, çatışma yönetimi becerileri, ortak hedeflerin varlığı, karar verme süreçlerine katılım gibi unsurlar, evlilik doyumunu olumlu yönde etkileyebilir (Jackson vd., 2014; Lavner vd., 2016; Sayehmiri vd., 2020). Bu faktörlerin dengeli bir şekilde var olması, eşlerin ilişkilerinden daha fazla memnuniyet duymalarını ve birlikte daha sağlıklı bir ilişki sürdürmelerini sağlayabilir (Kazim ve Rafique, 2021). Dolayısıyla, evlilik doyumunun, çiftler arasındaki ilişkinin niteliğini anlamak ve geliştirmek için önemli bir ölçüt olduğu söylenebilir.

Evlilik doyumu, istikrarlı ve sağlıklı bir evliliğin önemli öncüllerinden biridir (Malouff vd., 2010; Karney ve Bradbury, 1995). Gottman ve Silver (2015), uzun yıllar boyunca devam eden bir evliliğin dinamiklerini daha iyi anlamak için sadece sorunlara değil, evliliği iyi hale getiren unsurlara da odaklanılması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu nedenle, evlilikle ilgili yapılan araştırmalarda evlilik doyumunu etkileyen faktörlere geniş yer verilmektedir (Bradbury vd., 2000). Etkili iletişim becerileri (Castellano vd., 2014; Hünler ve Gençöz, 2005), sosyal destek (Masoumi vd., 2016), cinsel doyum (Schoenfeld vd., 2017) gibi faktörler evlilik doyumunu belirleyen unsurlardan bazılarıdır. Ancak, evlilik doyumunu etkileyen faktörler yalnızca bu unsurlarla sınırlı değildir. Örneğin, DeLongis ve Zwicker (2017) ile Sorokowski ve diğerleri (2017) tarafından yapılan çalışmalarda çocuk sahibi olmanın da evlilik doyumunu etkilediği görülmüştür. Çocuk sahibi olmanın, evlilik üzerindeki etkisi karmaşık olabilir; bazı çiftler için çocuklar evliliği daha da güçlendirebilirken, bazıları için ise yeni sorumluluklar ve değişen dinamikler nedeniyle evlilik doyumunu olumsuz etkileyebilir (Guttmann ve Lazar, 2004; Kowal vd., 2021). Bu bölümde evlilik doyumunu etkileyen faktörler kısaca açıklanmaya çalışılmıştır.

Evlilik Doyumu ve Etkili İletişim Becerileri

Evlilik doyumu ve etkili iletişim becerileri, çiftler arasındaki ilişkilerin sağlığını ve mutluluğunu belirleyen temel unsurlardandır. İyi bir evlilikte, çiftler arasındaki iletişim sağlam ve etkili olmalıdır (Lavner vd., 2016). Etkili iletişim becerileri, çiftlerin duygularını ifade etmelerine, birbirlerini anlamalarına ve ihtiyaçlarını açıkça dile getirmelerine olanak tanır.

Bu da çiftlerin birbirlerine olan bağlılıklarını artırır ve ilişkilerini güçlendirir (Buluş ve Bağcı, 2016). Evlilik doyumu ile etkili iletişim arasında güçlü bir ilişki vardır. Çünkü iyi iletişim becerileri, çiftlerin duygularını ve ihtiyaçlarını karşılıklı olarak anlamalarına ve bu ihtiyaçları karşılamak için birlikte çalışmalarına olanak tanır (Haris ve Kumar, 2018). İyi iletişim, çiftlerin birbirlerine olan güvenlerini artırır ve anlaşmazlıkları daha sağlıklı bir şekilde çözmelerine yardımcı olur. Ayrıca, iyi iletişim becerileri, çiftlerin birbirlerine karşı saygı göstermelerine, duygularını ifade etmelerine ve birlikte sorunları çözmelerine olanak tanır (Zaheri vd., 2016). Özetle, evlilik doyumu ve etkili iletişim becerileri, sağlıklı bir ilişkinin temelini oluşturur. İyi iletişim, çiftlerin birbirlerini anlamalarını, desteklemelerini ve ilişkilerini güçlendirmelerini sağlar. Bu da çiftlerin birlikte daha mutlu ve tatmin edici bir evlilik yaşamalarına yardımcı olur.

Evlilik Doyumu ve Sosyal Destek

Evlilik doyumu ve sosyal destek arasındaki ilişki, evlilikteki memnuniyet düzeyini etkileyen önemli bir faktördür. Sağlıklı bir evlilik, çiftlerin birbirlerine duygusal, pratik ve sosyal olarak destek olmalarını gerektirir (Richter vd., 2014). Bu destek, çiftlerin birbirine duyduğu sevgi, saygı ve güvenin yanı sıra dış çevreden gelen yardımları da içerir. Sosyal destek, çiftlerin bir arada yaşadıkları zorluklarla başa çıkmalarına ve mutlu, tatmin edici bir evlilik sürdürmelerine yardımcı olabilir (Chi vd., 2011). Birbirlerine güvenen, birlikte zorlukları aşabilen ve birlikte mutlu anlar yaşayan çiftler, genellikle daha tatmin edici bir evlilik yaşarlar (Tavakol vd., 2017) Ayrıca, dış destek kaynaklarına sahip olmak da evlilikteki memnuniyeti artırabilir. Aile üyeleri, yakın arkadaşlar, komşular, terapistler gibi dış destek kaynakları, çiftlerin yaşadığı zorluklarla başa çıkmalarına ve evliliklerini güçlendirmelerine yardımcı olabilir (Soulsby ve Bennett, 2015).

Sosyal destek, çiftlerin birlikte stresli durumlarla başa çıkmalarına da yardımcı olabilir (Delatorre vd., 2022). Örneğin, evlilikte bir sorun yaşandığında, çiftlerin dış destek kaynaklarından alacakları tavsiye ve destek, sorunun üstesinden gelmelerine yardımcı olabilir. Bununla birlikte, sosyal destek kaynaklarının eksikliği veya yetersizliği, evlilik

doyumunu olumsuz etkileyebilir. Özellikle çiftlerin dış destek alabilecekleri güvenilir bir sosyal ağı yoksa veya dış destek kaynaklarından yeterince faydalanamıyorlarsa, bu durum evliliklerinde stres ve sorunlar yaşamalarına neden olabilir (Rostami vd., 2013).

Evlilik Doyumu ve Cinsel Doyum

Evlilik doyumu ve cinsel doyum arasındaki ilişki, çiftlerin birbirleriyle olan duygusal ve fiziksel yakınlığının evlilikteki memnuniyet düzeyini etkileyen önemli bir bileşenidir. Sağlıklı bir evlilikte, çiftler arasındaki cinsel uyum ve tatmin, genellikle evlilik doyumu üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir (Schoenfeld vd., 2017). Cinsel doyum, çiftlerin birbirleriyle yaşadıkları cinsel ilişkilerdeki uyum ve tatmin düzeyini ifade eder. Bu uyum, fiziksel çekicilik, duygusal bağlılık, iletişim becerileri ve cinsel tercihlerin uyumu gibi faktörlere dayanır (Meltzer ve McNulty, 2010). Cinsel doyumun yüksek olduğu bir ilişkide, çiftler genellikle duygusal olarak daha yakın hissederler ve bu da evlilik doyumunu artırabilir (McNulty vd., 2016). Sağlıklı bir evlilikte cinsel uyumun ve tatminin yüksek olması, genellikle çiftlerin birbirlerine olan bağlılığını ve memnuniyet düzeyini artırır (Valsangkar vd., 2011). Cinsel uyumsuzluk veya tatminsizlik ise, evlilikte çeşitli sorunlara neden olabilir ve çiftler arasında memnuniyetsizlik ve mutsuzluk hissine yol açabilir (Trudel ve Goldfarb, 2010).

Evlilik Doyumu ve Çocuk Sahibi Olma

Çocuk sahibi olmanın evlilik doyumu üzerindeki etkisi hem olumlu hem de olumsuz olabilir. Eşler genellikle çocuk sahibi olmayı hayatlarının önemli ve anlamlı bir dönemi olarak değerlendirirler (Tavakol vd., 2017). Çocuk sahibi olmak, çiftler arasında güçlü bir bağ oluşturabilir, ilişkilerini derinleştirebilir ve ortak hedefler ve sorumluluklar etrafında bir araya gelmelerini sağlayabilir. Bu, çiftler arasındaki duygusal bağları ve bağlılığı artırabilir, evlilik doyumunu olumlu yönde etkileyebilir. Ancak, çocuk sahibi olmanın getirdiği sorumluluklar ve stres, evlilik doyumunu olumsuz yönde de etkileyebilir (Pollmann-Schult, 2014). Özellikle yeni doğan bebeklerin bakımının getirdiği fiziksel yorgunluk, uyku eksikliği ve artan finansal baskılar, çiftler arasında çatışmalara ve iletişim sorunlarına yol açabilir (Hartley vd., 2012). Çocuk bakımının günlük yaşamın merkezine oturması, çiftlerin birbirlerine ayırdıkları

zamanın azalmasına neden olabilir, bu da romantik ve duygusal yakınlığı zayıflatabilir (Fitzpatrick ve Vacha-Haase, 2010). Çocuk sahibi olmanın evlilik doyumu üzerindeki etkisi, çiftlerin çocuk bakımında nasıl iş birliği yaptıkları ve desteklendikleri ile de yakından ilişkilidir (Van Steenberg vd., 2011). Ebeveynlik rollerinin adil ve dengeli bir şekilde paylaşılması, çiftlerin birbirlerine olan desteğini ve anlayışını artırabilir, bu da evlilik doyumunu olumlu yönde etkileyebilir (Kwok vd., 2014).

Evlilik Doyumu ve Yapısal Aile Kuramı

Yapısal Aile Kuramı, aile içindeki ilişkilerin, aile yapısı ve alt sistemler aracılığıyla nasıl düzenlendiğini ve bu düzenlemenin aile üyelerinin davranışlarını nasıl etkilediğini inceler (Minuchin, 2018). Bu açıdan düşünüldüğünde OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynler arasındaki ilişkide ve aile yapısında önemli bir etkisinin olduğu söylenebilir (Weaver vd., 2013). Son yıllarda yapılan çalışmalarda, OSB tanısı almış bir çocuğa sahip olmanın evlilik doyumuyla ilişkili olduğu vurgulanmıştır (Brown vd., 2020; Greenlee vd., 2022; Javanmard vd., 2016). Örneğin, Brisini ve Solomon (2021), OSB'nin yaşam boyu devam eden bir nörogelişimsel bozukluk olması nedeniyle, bu durumun ebeveynleri de uzun yıllar boyunca etkileyebileceğini belirtmişlerdir. Benzer şekilde, bu ebeveynlerin evlilik doyumlarının düşük olduğu (Hartley vd., 2017), ayrılma ve boşanma oranlarının yüksek olduğu (Hartley vd., 2010; Saini vd., 2015) alanyazında sıklıkla vurgulanmaktadır.

Yapısal Aile Kuramı'nda önemli bir diğer kavram ise alt sistemlerdir. Bu alt sistemlerden biri ebeveyn alt sistemidir. Ebeveyn alt sisteminde çocukların bakımı ve yetiştirilmesi gibi durumlar yer almaktadır (Gladding, 2012). Alanyazında OSB tanısı almış çocuğun bakımı nedeniyle eşlerin zaman zaman sorun yaşadıkları vurgulanmaktadır (Kwok vd., 2014). Ayrıca çocuğa OSB tanısı konulması sonrasında, bu durum ebeveynlerin yaşamının merkezinde yer alır ve ebeveyn rolleri, eş olma rolünün önüne geçer (Smith vd., 2010). Bu tür rol karmaşaları da eşler arasında çatışmaya neden olabilir ve evlilik doyumunu azaltabilir (Gau vd., 2012; Osborne ve Reed, 2010). Benzer şekilde, Kersh ve arkadaşları (2006), bu ebeveynlerin yaşadığı çatışma ve stresin evlilik doyumunu olumsuz etkilediğini

vurgulamışlardır. Ayrıca, OSB'ye özgü zorluklar nedeniyle eşlerin birbirleriyle geçirdikleri zamanın azaldığı da belirlenmiştir (Langley vd., 2017). Bu tür durumlar, ilerleyen zamanlarda çatışmalara ve dolayısıyla evlilik doyumunun azalmasına yol açabilir (Brobst vd., 2009; Harper vd., 2013).

Bakım Yüğü

OSB, son yıllarda artan yaygınlık oranlarıyla dünya genelinde bireyleri etkileyen nörogelişimsel durumdur (Hirota ve King, 2023). OSB'nin yaşam boyu devam etmesi, bireylerin kendileri dışında başkaları tarafından da desteklenmelerini gerektirebilir (Lord vd., 2020). Konuyla ilgili alanyazın incelendiğinde, ebeveynlerin, OSB tanısı almış bireylerin bakımında ilk akla gelen kişiler olduğu görülmektedir (Vernhet vd., 2019). Ebeveynlerin, çocuklarının fiziksel, duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğu olduğu vurgulanmaktadır (Picardi vd., 2018). Bu durumun, ebeveynler üzerinde kaygı ve depresyona neden olduğu gözlemlenmektedir (Alnazly ve Abojedi, 2019; Baykal vd., 2019; Hayes ve Watson, 2013). Ayrıca, OSB tanısı almış çocuğı olan ebeveynlerin, tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine göre daha fazla stres yaşadıkları belirlenmiştir (Seymour vd., 2013; Shepherd vd., 2018). OSB tanısı almış bir çocuğına sahip olmanın, ebeveynlerin yaşamını önemli ölçüde etkilediğı açıktır. Bu durum, ebeveynlerin hem fiziksel hem de duygusal olarak daha fazla zorlanmasına ve stres yaşamasına neden olabilir.

Hasting ve diğerleri (2005), OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin yaşadıkları stresin bakım yüküne neden olduğunu vurgulamışlardır (Solmi vd., 2022). İlk olarak Hoenig ve Hamilton (1966) tarafından tanımlanan bakım yükü kavramı, genel olarak "bakım verenlerin fiziksel sağlıklarını, sosyal yaşamlarını, duygusal ve finansal durumlarını etkileyen bir algısal ölçü" şeklinde tanımlanmıştır (Zarit vd., 1980). Başka bir tanıma göre ise bakım yükü, hasta ya da özel gereksinimli birine bakım sağlanması sonucunda, bakım veren bireyde fiziksel, duygusal veya sosyal sorunların ortaya çıkmasıdır (Atagün vd., 2011).

Bakım yükü kavramı, sadece kronik rahatsızlığı olan bireyler için değil, herhangi bir nedenden ötürü bakım gereksinimi bulunan tüm bireylere verilen bakımı kapsamaktadır (Küçükgüçlü vd., 2009; Yıldırım vd., 2013). Bakım yükü, bakım verenlerin günlük yaşamlarını etkileyen birçok faktörü içerir ve bu faktörler genellikle fiziksel, duygusal, sosyal ve finansal olabilir. Özellikle özel gereksinimli bir çocuğa bakım veren ebeveynler, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için sürekli bir çaba sarf etmek zorunda olduklarından, bakım yükü daha da artabilir (Roper vd., 2014).

OSB tanısı almış çocukların ebeveynleri için bakım yükü genellikle daha yoğun olabilir çünkü bu çocukların ihtiyaçları genellikle daha özel ve uzun vadeli destek gerektirebilir. Bu durum, ebeveynlerin fiziksel, duygusal ve sosyal sağlıklarını olumsuz yönde etkileyebilir (Baxter vd., 2015). Konuyla ilgili alinyazında bakım vermenin, genellikle zorlu bir süreç olduğu ve çoğu zaman bakım veren kişiye ağır bir sorumluluk yüklediği belirtilmektedir (Arslantaş ve Adana, 2011; Bozkurt vd., 2019; Orak ve Sezgin, 2015). Bakım gereksinimi olan bireyin özbakım ihtiyaçlarının bir kısmının veya tamamının karşılanması, tedavi ihtiyaçlarının karşılanması, sosyal yaşam koşullarının düzenlenmesi gibi bir dizi sorumluluk bu sürecin önemli unsurları arasındadır (Bastawrous, 2013).

Yapısal Aile Kuramı, aile içindeki roller, kurallar ve alt sistemler arasındaki etkileşimleri vurgular. Aile içinde bir üyenin bakım yükünü üstlenmesi, aile yapısındaki dengeleri ve ilişkileri etkileyebilir (Minuchin, 2018). Örneğin, OSB tanısı almış bir çocuğa ebeveynlerden birinin bakım vermesi sonucunda, aile içindeki diğer üyelerin rolleri ve sorumlulukları yeniden düzenlenebilir. Bu durum, aile içindeki diğer üyeler arasında çatışmalara neden olabilir. Bu doğrultuda, aile içindeki sağlıklı sınırlar, net roller ve etkili iletişim, bakım yükünün etkilerini hafifletebilir (Negash ve Morgan, 2016).

Bakım verme yükü, çeşitli faktörlerden etkilenebilir. Bunlar arasında, bakım gereksinimi olan bireyin yaşı, cinsiyeti, engel durumu veya hastalık durumu gibi kişisel özellikleri (Karahana ve İslam, 2013), hem bakım verenin hem de bakım gereksinimi olanın ekonomik koşulları (Atar, 2020), her iki tarafın birbirine olan yakınlığı (Ceco ve Memik,

2017), bakım veren bireyin kendi hayatıyla ilgili sorumlulukları ve bakım verme süresi gibi unsurlar yer almaktadır (Işıkhan, 2018). Özellikle uzun süreli bakım gereksinimi olan bireyler açısından düşünüldüğünde, bakım verenin fiziksel, duygusal ve sosyal sağlığı bu durumdan olumsuz etkilenebilir. Bu süreçte, bakım verenin kendi ihtiyaçlarına dikkat etmesi ve kendi refahını koruması da önemlidir (Carlson ve Miller, 2017). Ayrıca, bakım verenin sosyal destek ağlarının güçlendirilmesi ve stresle başa çıkma becerilerinin geliştirilmesi de önemli bir rol oynar (Pandey ve Dubey, 2019).

Alanyazında da belirtildiği gibi, OSB tanısı almış bir çocuğun ebeveyni olmak önemli bir stres kaynağı olabilir (Hastings vd., 2005), ve bu durum da ebeveynler için bakım yükü oluşturmaktadır (Benson, 2010; Bonis, 2016). Rivard ve arkadaşları (2014) ve Costa ve arkadaşları (2017) tarafından yapılan araştırmalarda da OSB tanısı almış bireylerin ebeveynlerinin yüksek düzeyde bakım yükü yaşadıkları bulgusu elde edilmiştir. Genel olarak bakıldığında, OSB'nin ebeveynler üzerinde ekonomik (Liao ve Li, 2020; Sharpe ve Baker, 2007), psikolojik (Cachia vd., 2016; Estes vd., 2009; Myers vd., 2009), fiziksel (Marsack-Topolewski ve Church, 2017) ve sosyal (Kuhlthau vd., 2014) açıdan bakım yükü oluşturduğu görülmüştür.

Ekonomik Yük

Ekonomik yük, ebeveynlerin OSB tanısı almış çocuklarına bakım vermenin kendilerine getirdiği mali yük ile ilişkilidir (Mount ve Dillon, 2014; Sharpe ve Baker, 2007). Birçok ebeveyn, bakım sürecinde ekonomik yük yaşadığını ve iş yaşamıyla ilgili sorunlar deneyimlediğini belirtmiştir (Cidav vd., 2012; Song vd., 2019). Yapılan araştırmalarda, OSB tanısı almış bir çocuğu büyütmenin ebeveynler üzerinde ciddi ekonomik sorunlara yol açtığı bulgusu elde edilmiştir (DePape ve Lindsay, 2015; Fletcher vd., 2012). Bu durumun nedenleri incelendiğinde, ilk olarak OSB tanısı nedeniyle çocuklara yönelik sunulması gereken tedavi ve bakım masraflarının olduğu görülmektedir. Birçok ebeveyn, çocuklarının bakımı için gereken ekonomik desteği sağlamakta zorluklar yaşamaktadır (Kamaralzaman, 2018; Zhou vd., 2021). Özel eğitim, terapi ve sağlık hizmetleri gibi OSB tanısı almış bir

çocuğun ihtiyaçlarına yönelik hizmetlerin maliyeti yüksek olabilir ve bu da ailelerin ekonomik durumunu olumsuz etkileyebilir.

Ebeveynlerin ekonomik yük yaşamalarının bir diğer nedeni ise OSB'nin doğası gereği ebeveynlerin çocuklarından bağımsız hareket edememeleri ve çoğu zaman onları yalnız bırakamamaları nedeniyle iş yaşamına devam etmede zorluk yaşamalarıdır (Kaytez vd., 2015; lobst vd., 2009). Birçok ebeveyn, çalışma hayatı ile çocuğunun bakımı arasında denge sağlamak zorlanmakta ve çoğu zaman çalıştıkları işten ayrılmak zorunda kalmaktadır (Myers vd., 2009; Karacan-Özdemir ve Koç, 2023). Ayrıca, ebeveynlerin çalışma saatlerini azaltmak zorunda kaldıkları da görülmektedir (Baker ve Drapela, 2010; Montes ve Halterman, 2007; Stoner ve Stoner, 2016). Tüm bunlar da ebeveynlerin gelir kaybı yaşamalarına neden olmakta ve ekonomik açıdan yük yaşamalarına yol açabilmektedir.

Özetle, OSB tanısı almış bir çocuğun bakımı genellikle özel ihtiyaçlar ve sürekli gözetim gerektirebilir. Bu durum, ebeveynlerin çocuklarına sürekli olarak eşlik etmelerini ve onları yalnız bırakmamalarını gerektirebilir. Ek olarak, ebeveynlerin tam zamanlı işlerde çalışmalarını zorlaştırabilir. Bu nedenle, birçok ebeveyn iş hayatı ile aile yaşamı arasında denge sağlamak zorlanır ve işlerinden ayrılmak veya çalışma saatlerini azaltmak zorunda kalabilir. Bu tür durumlar da ebeveynlerin gelir kaybına uğramasına ve ekonomik sıkıntılar yaşamasına neden olabilir.

Psikolojik Yük

Psikolojik yük ise, OSB tanısı almış bireylere bakım verenlerin yaşadığı psikolojik sıkıntı ve bu durumun psikolojik sağlık üzerindeki etkiler ile ilişkilidir (Estes vd., 2009; Krakovich vd., 2016). Özellikle çocuklarının öngörülemez ve OSB'ye özgü davranışları nedeniyle (Marsack, 2016), ebeveynler depresyon, suçluluk, anksiyete ve stres gibi birçok olumsuz duyguyu yoğun bir şekilde yaşamaktadırlar (DePape ve Lindsay, 2015; Shepherd vd., 2018). Çocuğun OSB tanısı almasıyla başlayan bu zorlu süreçte ebeveynler duygusal çöküntü içine girerek stres (Kaytez vd., 2015), depresyon (Al-Farsi vd., 2016; Keskin vd.,

2010) ve kaygı (Padden ve James, 2017; Woodgate vd., 2008) gibi psikolojik sorunlar yaşamaktadırlar.

Özellikle ebeveynler ve çocukları arasında yaşanan iletişim problemleri, çocuğun kendine veya başkasına zarar verebileceği kaygısı ve ebeveynlerin kendilerinden sonra çocuklarına ne olacağına ilişkin gelecek kaygısı ebeveynleri duygusal açıdan zorlayan durumlardan bazılarıdır (Marsack ve Perry, 2018). Ayrıca, ebeveynler, çocuklarının OSB ile ilişkili davranışlarını anlamakta ve yönetmekte de zorlanabilirler. Çocuğun duygusal ifadeleri ve davranışları genellikle tipik olmayabilir ve ebeveynlerin bu durumları anlaması ve yanıtlaması zor olabilir (Myers vd., 2009). Bu durum da ebeveynleri psikolojik açıdan olumsuz olarak etkileyebilir.

Fiziksel Yük

OSB tanısı almış çocukların ebeveynleri için fiziksel yük, çocuğun ihtiyaçlarını karşılamak, günlük bakım sağlamak ve çocuğun gelişimsel gereksinimlerini desteklemek gibi çeşitli faktörlerden kaynaklanabilir. Bazı OSB tanısı almış çocuklar, fiziksel olarak daha fazla ihtiyacı olan özel bakım gereksinimleriyle doğarlar. Bu, ebeveynlerin sürekli olarak çocuklarının fiziksel sağlığını ve güvenliğini sağlama sorumluluğunu üstlenmelerini gerektirir (Kuhlthau vd., 2014). Örneğin, bazı OSB tanısı almış çocuklar, çevrelerini keşfederken veya etkileşimler sırasında tehlikeli davranışlar sergileyebilirler, bu da ebeveynlerin daha fazla gözetimini ve dikkatini gerektirebilir. Ayrıca, terapi ve diğer müdahaleler için düzenli olarak randevular ayarlamak ve çocuğun bu randevulara katılmasını sağlamak da ebeveynler için fiziksel bir yük olabilir (Turnage ve Conner, 2022). Bu, ulaşımı organize etmek, uzun saatler boyunca hastanelerde veya terapi merkezlerinde beklemek de fiziksel yük kapsamında değerlendirilmektedir (Zhou vd., 2021).

Sosyal Yük

OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin yaşadıkları toplumsal sorunlar sosyal yük yaşamalarına neden olabilmektedir. Konu ile ilgili alanyazında, bu ebeveynlerin yoğun

bir şekilde sosyal izolasyona maruz kaldıkları ve bu durumun da sosyal yük yaşamalarına neden olduğu vurgulanmaktadır (Bozkurt vd., 2019; Lee vd., 2008; Woodgate vd., 2008). Özellikle tipik gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynler tarafından ayrımcılığa maruz kalan bu ebeveynlerin sosyal aktivitelere katılma şansı ve sosyal destek kaynakları da zamanla azalabilmektedir (Krauss vd., 2005; Samsell vd., 2022). Tüm bu yaşananlardan dolayı da bu ebeveynlerin ruh sağlığı olumsuz etkilenmekte ve bu ebeveynler sık sık duygusal sorunlar yaşamaktadırlar (Vogan vd., 2014). Ayrıca, OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynler bazen dışlanma, anlayışsızlık ve hatta ayrımcılıkla karşılaşabilirler. Bu durum, ebeveynlerin kendilerini yalnız ve dışlanmış hissetmelerine neden olabilir (Chan vd., 2023). Bu durum da ebeveynlerin sosyal etkileşimlerini azaltabilir ve destek ağlarının zayıflamasına yol açabilir.

Genel olarak, OSB tanısı almış bir çocuğun öncelikli bakım verenlerinin ebeveynler olduğu ve bu durumun da ebeveynler üzerinde bakım yükü oluşturduğu anlaşılmaktadır. OSB genellikle erken çocukluk döneminde teşhis edilir ve yaşam boyu devam eden bir durum olarak kabul edilir (Whiteley vd., 2019). Bu nedenle, ebeveynlerin yaşam boyunca çaba göstermeleri gerektiği düşünülebilir. Bu uzun süreli bakım yükü, ebeveynler açısından birçok soruna neden olabilir ve aynı zamanda evlilik ilişkilerini olumsuz etkileyebilir (Hartley vd., 2019; Langley vd., 2017). Kwok ve arkadaşları (2014) tarafından yapılan çalışmalarda, bakım yükünün ebeveynlerin evlilik doyumunu etkileyen faktörlerden biri olduğu görülmüştür. Ayrıca, Warner ve diğerleri (2014) ile Koch ve Jones (2018) da bakım yükünün ve bakım yükü ile ilgili değişkenlerin belirlenmesinin, bakım verenlerin yükünün azaltılması açısından oldukça önemli olduğunu vurgulamışlardır. Ebeveynlerin, çocuklarının özel ihtiyaçlarını karşılamak için sürekli çaba göstermeleri, zamanlarını ayırmaları ve ek sorumlulukları üstlenmeleri gerekebilir (Lin, 2014). Bu durum, ebeveynler arasında stres, yorgunluk ve duygusal tükenmişlik gibi sorunlara yol açabilir. Aynı zamanda, çocukların bakımı için harcanan zamanın artması, ebeveynlerin birbirleriyle olan ilişkilerini ihmal etmelerine ve iletişimlerinin zayıflamasına da neden olabilir.

Ebeveynlik Stresi

Ebeveynlik, sevinç, tatmin ve şüphesiz zorluklarla dolu derin bir yolculuktur. Herhangi bir çocuğun ebeveynliği deneyimi stresi tetikleyebilir, çünkü ebeveynlik, çeşitli duygusal ve pratik zorlukları beraberinde getirir. Basitçe tanımlandığında, ebeveynlik stresi, bir çocuğu yetiştirmenin içsel zorluklarından kaynaklanan çeşitli üzüntü ve rahatsızlıkları kapsar (Deater-Deckard, 2008). Ebeveynlik stresi, zaman zaman her ebeveynin yaşadığı normal bir durum olabilir, ancak bazı durumlarda kronik ve yoğun hale gelebilir (Cousino ve Hazen, 2013). Ebeveynlik stresi, çeşitli faktörlerden kaynaklanabilir; bunlar arasında maddi zorluklar, çocuğun özel gereksinimleri, iş-yaşam dengesi sorunları, çocukla ilişki sorunları, sosyal beklentiler ve kişisel stres faktörleri yer alabilir (Barroso vd., 2018; Steele vd., 2016). Bu stres, ebeveynlerin fiziksel ve duygusal sağlığını etkileyebilir ve dolayısıyla çocukların refahı üzerinde de olumsuz etkilere sahip olabilir (Theule vd., 2013).

Ebeveynlik stresi ile ilgili çalışmalar incelendiğinde bu alanda özellikle engelli çocuğu olan ebeveynlerle ilgili çalışmaların yapıldığı görülmektedir (Davis ve Carter, 2008; Ekas ve Whitman, 2011; Estes vd., 2013; White vd., 2015). Bu çalışmalarda, engelli çocuğa sahip olmanın ebeveynlik stresini artırdığı ve bu ebeveynlerin daha fazla duygusal ve pratik zorluklarla karşılaştığı bulunmuştur. Özellikle, OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin, diğer engel gruplarındaki çocuğu olan ebeveynlerle kıyaslandığında daha yüksek düzeyde ebeveynlik stresi yaşadığı gözlemlenmiştir (Derguy vd., 2016; Pastor-Cerezuela vd., 2016; McStay vd., 2014). Ek olarak, OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin, özellikle çocuklarının özel ihtiyaçlarına uygun olarak destek sağlama sürecinde yaşadıkları stresin yoğunluğu vurgulanmıştır (Dykens ve Lambert, 2013; Falk vd., 2014; Zablotsky vd., 2013).

OSB tanısı nedeniyle çocukların iletişim becerilerinin etkilenmesi, ebeveynlerin çocuklarıyla etkili iletişim kurmalarını zorlaştırabilir ve bu da ebeveynleri duygusal olarak zorlayabilir (Estes vd., 2013). Ayrıca OSB tanısı almış çocuklar genellikle sosyal ipuçlarını anlama ve iletişim kurma konusunda zorluk yaşayabilirler, bu da iletişimde kopukluklar ve anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına neden olabilir (Hsiao, 2018). Bu durum, ebeveynlerin

günlük yaşamlarında belirsizlik hissetmelerine ve sürekli olarak çocuklarının ihtiyaçlarına nasıl yanıt vereceklerini düşünmelerine de neden olabilir (Batool ve Khurshid, 2015). Yaşanan belirsizlik ve endişe duyguları, ebeveynlerin stres seviyelerini artırabilir (Falk vd., 2014). Bazı durumlarda ise, çocukların davranış problemlerinin olması ve başkalarına zarar verme riski de ebeveynlik stresini arttırabilir (Moh ve Magiati, 2012).

OSB tanısı almış çocuklara karşı dışlayıcı ve ayrımcı tutumlarla karşılaşma olasılığı da ebeveynlik stresini artırabilir. Özellikle toplumun anlayış eksikliği veya ayrımcı tutumları, çocukların sosyal kabul görmesini ve topluma entegre olmasını zorlaştırabilir (Iadarola vd., 2019). Ayrıca çocuklarının bağımsız bir yaşam sürdürebilme yeteneği veya uygun eğitim ve iş fırsatlarına erişimi konusundaki belirsizlik de ebeveynlik stresini arttıracak bir faktördür (Pastor-Cerezuela vd., 2016). Son olarak, ebeveynlik stresi çocuğun bakımı nedeniyle oluşabilecek ekonomik zorluklarla da ilişkilendirilmiştir (Zablotsky vd., 2013). Ekonomik zorluklar da OSB tanısı almış çocukların eğitim ve bakım ihtiyaçlarını karşılamayı zorlaştırabilir. Özel eğitim, terapi ve diğer destek hizmetlerinin maliyetleri yüksek olabilir ve bu da ebeveynlerin finansal kaygılar yaşamasına neden olabilir. Bu durum, ebeveynlerin çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak için ek kaynaklar bulma ve finansal planlama yapma zorunluluğunu artırabilir (Hayes ve Watson, 2013).

Alanyazında artan ebeveynlik stresinin ebeveynler arasındaki ilişkiyi olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir (Hartley vd., 2018; Tomeny vd., 2016). Özellikle, çocuğun bakım ve eğitim hizmetlerinden yararlanabilmesi için harcanan zaman ve çaba, eşler arasında stres yaratarak evliliklerini olumsuz yönde etkileyebilir (Wang vd., 2022). OSB tanısı almış çocukların ebeveynleri, çocukları için uygun sosyal aktiviteler bulmada yaşadıkları zorluklar veya başkaları tarafından yanlış anlaşıldıklarını veya yargılandıklarını hissettikleri için sosyal izolasyon yaşayabilirler (Hayes ve Watson, 2013). Ebeveynlerin kendilerine özgü zorlukları anlamayan arkadaşlarından ve ailelerinden yeterince destek görememeleri evlilik ilişkilerinde olumsuzluklara neden olabilir (Weitlauf vd., 2014).

Özetle, ebeveynlik stresi, çocukların özel gereksinimleri, iletişim zorlukları, beklenmedik davranışlar ve günlük yaşam aktivitelerindeki destek gereksinimleri gibi faktörlerden kaynaklanabilir. Bu stres, ebeveynlerin fiziksel ve duygusal sağlığını etkileyebilir ve aynı zamanda ebeveynler arasındaki ilişkileri de olumsuz etkileyebilir. Özellikle, çocukların bakımı ve eğitimi için harcanan zaman ve çaba, ebeveynler arasında stres ve sosyal izolasyon hissi yaratabilir. OSB tanısı almış bir çocuğun ebeveynleri, çocuklarının bakımı ve eğitimiyle ilgili yoğun stresle başa çıkmak zorunda kalırken, aynı zamanda sosyal destek eksikliği ve dışlanma hissi gibi ek zorluklarla da mücadele etmek durumunda kalabilirler. Bu durum, ebeveynler arasındaki ilişkilerde gerilimlere ve evlilikteki uyumsuzluklara neden olabilir.

Ebeveyn Tükenmişliği

İlk olarak iş yükü fazla olan çalışanların yaşadıkları başarısızlık, yorgunluk, enerji ve güç kaybı gibi belirtilerle kendini gösteren duygusal tükenmişliği tanımlamak için kullanılan tükenmişlik kavramı (Freudenberger, 1974), daha sonra Maslach ve Jackson (1981) tarafından genişletilerek, duygusal tükenmişlik bileşenine ek olarak duyarsızlaşma ve bireysel başarı eksikliği bileşenleriyle birlikte kullanılmıştır. Freudenberger ve North (1986) ise tükenmişlik kavramı, "Aşırı iç ve çevresel taleplerin bir sonucu olan, bireyin enerjisini ve içsel kaynaklarını tüketen, yüksek düzeylerde stresin eşlik ettiği, bireyin davranışlarının, tutumlarının ve motivasyonunun da bu durumdan etkilendiği" durum olarak tanımlanmıştır. Maslach ve Jackson (1986) tükenmişliğin duygusal tükenme, duyarsızlaşma, kişisel başarı olmak üzere üç alt boyutu olduğunu vurgulamışlardır. Duygusal tükenme, bireyin enerji kaybı, tükenmişlik ve bitkinlik durumunu; duyarsızlaşma, bireyin başkalarıyla olan ilişkilerinde uzaklaşma ve olumsuz tepki verme durumunu; kişisel başarı ise bireyin düşük enerji ve üretkenlik düzeyiyle birlikte yaşadığı başarısızlık hissini ifade etmektedir.

Tükenmişlikle ilgili yapılan ilk çalışmalar genellikle iş yaşamı ve mesleki tükenmişlikle ilişkilendirilmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda tükenmişliğin sadece iş yaşamı ile ilişkili olmadığı (Breso vd., 2007); anne-baba (Norberg, 2007) ve evlilik ile de ilişkili olduğu

görülmüştür (Aydoğan ve Kızıldağ, 2017). Özellikle de ebeveynlerin tipik gelişim göstermeyen çocukları yetiştirmede yaşadığı güçlükler tükenmişlikle ilişkilendirilmiştir (Crocket vd., 2005)

Ebeveyn tükenmişliği ise, ebeveynlik rollerini sürekli olarak yerine getirirken yaşanan fiziksel, duygusal ve zihinsel yorgunluk durumunu ifade eder. Bu durum, ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili sorumlulukları ve yaşamın diğer gereksinimleri arasında denge kurmaya çalışırken karşılaştıkları zorluklar sonucunda ortaya çıkar (Sadziak vd., 2019). Lindström ve diğerleri (2016) tarafından yapılan araştırmaya göre, ebeveyn tükenmişliği, fiziksel, duygusal ve zihinsel yorgunluk hissiyle karakterizedir. Ebeveynler, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak, onları yetiştirmek ve diğer yaşam alanlarında başarılı olmak için sürekli bir çaba içinde olduklarından, zamanla bu tür bir tükenmişlik hissi gelişebilir. Mikolajczak ve ekibi (2021) ise ebeveyn tükenmişliğini, ebeveyn rollerinden ve kronik ebeveynlik stresinden kaynaklanan bir dizi semptom olarak tanımlar. Bu semptomlar arasında bunalmışlık, çocuklardan duygusal olarak uzaklaşma, sürekli endişe ve gerginlik hissi gibi belirtiler bulunabilir (Ren vd., 2024). Özellikle, çocukların bakımıyla ilgili sürekli stres ve baskı altında kalmak, ebeveyn tükenmişliğine neden olabilir.

Ebeveynlik, çocukların ihtiyaçlarını karşılama, onları yetiştirme, eğitime ve koruma gibi zorlu ve zaman zaman yorucu görevleri içerir. Ebeveynler, bu sorumlulukları yerine getirirken kendi ihtiyaçlarını ve refahlarını ihmal edebilirler (Kütük vd., 2021). Bu durum zamanla, ebeveynlerde tükenmişlik, depresyon, anksiyete ve diğer ruh sağlığı sorunlarına yol açabilir. Chadwick ve diğerleri (2013) ve Kendall-Ticaket (2001) gibi araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalarda, ebeveynlerin kendi ihtiyaçlarını göz ardı ederek çocuklarına odaklanmalarının uzun vadede ruh sağlığı sorunlarına neden olabileceği belirtilmiştir. Ebeveynlerin, özellikle de ideal bir ebeveyn olma beklentisiyle, çocuklarının gereksinimlerini karşılama konusunda yoğun bir çaba içinde olmaları, ebeveyn tükenmişliğini artırabilir. Crocket ve ekibi (2005) tarafından yapılan çalışma, ebeveynlerin ideal çocuk yetiştirme çabalarına rağmen, çocuklarının beklentileri doğrultusunda gelişim

gösterememesinin ebeveynler üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğini ortaya koymuştur. Bu durumda, ebeveynlerde hayal kırıklığı ve çaresizlik hissi artabilir (Bozkurt vd., 2019). Ayrıca, çocuklardaki gelişimsel yetersizlik, gecikme, engel durumu veya kronik sağlık sorunları da ebeveyn tükenmişliğine neden olabilir. Chadwick ve diğerleri (2013), Norberg ve ekibi (2014), Poslawsky ve diğerleri (2014), çocuklardaki özel gereksinimlerin ve sağlık sorunlarının, ebeveynlerde yoğun stres ve tükenmişlik hissi yaratabileceğini belirtmişlerdir.

Ardıç ve Çavkaytar (2019), aileye yeni katılacak bir üyenin herhangi bir engelinin olmasının, ebeveynlerin daha fazla sorumluluk almasına neden olabileceğini ve bu durumun da yaşadıkları stresi artırabilecek bir faktör olduğunu vurgulamışlardır. Bu durum, aile dinamiklerini ve ebeveynlerin yaşam kalitesini önemli ölçüde etkileyebilir (Sekulowicz vd., 2022). Özellikle, engelli bir çocuğa sahip olmanın getirdiği ek sorumluluklar ve gereksinimler, ebeveynlerin stres seviyelerini artırabilir. Çeşitli araştırmalar da engelli çocuğu olan ebeveynlerin, tipik gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynlere göre daha fazla ruh sağlığı sorunları yaşadığını göstermektedir (Ardıç ve Olcay-Gül, 2019; Hayes ve Watson, 2013; Manor-Binyamini ve Abu-Ajaj, 2017; Weitlauf ve diğerleri, 2014).

Konuyla ilgili alanyazında, ebeveynlerin yaşadıkları sorunların çocuğun engel durumundan da etkilenebileceği belirtilmiştir (Cuzzocrea vd., 2016). Demirhan ve diğerleri (2011), uzun süreli bakım yükünün ebeveyn tükenmişliğini etkileyebileceğini belirtmişlerdir. Çocuğa sağlanması gereken hizmetlere erişimde yaşanan güçlükler, ekonomik zorluklar ve sosyal hayatta karşılaşılan problemler, ebeveynlerin tükenmişlik yaşamalarına neden olabilir (Poslawsky vd., 2014). Yapılan araştırmalarda OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin, diğer engel türlerine sahip çocukları olan ebeveynlere göre daha fazla ebeveyn tükenmişliği yaşadıkları gözlemlenmiştir (Lin vd., 2023). OSB nedeniyle çocukların özel eğitim, terapi ve diğer destek hizmetlerine erişimindeki zorluklar ve OSB'ye özgü iletişim problemleri ebeveyn tükenmişliğini arttırabilir (Giallo vd., 2013). Griffith ve arkadaşları (2014) tarafından yapılan çalışmalarda, OSB'ye özgü iletişim sorunlarının, ebeveynlerin duygusal ve fiziksel enerjisini olumsuz yönde etkileyebileceğini göstermektedir. Ek olarak, OSB tanısı almış

çocukların davranış problemleri ve yeme-uyku düzenindeki bozukluklar da ebeveyn tükenmişliğini artırabilir (Enea Rusu, 2020); Griffith vd., 2010).

Ebeveyn tükenmişliği, evlilikte iletişim problemlerine neden olabilir (Brisini ve Solomon, 2021; Brown vd., 2020; Harper vd., 2013; Sim vd., 2016). Ebeveynlerin sürekli olarak yorgun ve stresli olmaları, birbirleriyle iletişim kurma ve duygusal olarak bağlılık kurma yeteneklerini zorlayabilir (Wang vd., 2020). Bu durum, eşler arasında anlayışsızlık, çatışma ve uzaklaşma gibi sorunlara yol açabilir (Langley vd., 2017). Bu durum özellikle ebeveynlerin, çocuğun özel ihtiyaçlarına yönelik sürekli bir çaba harcamak zorunda kalmaları nedeniyle kendi aralarındaki ilişkileri için yeterli zamanı ve enerjiyi ayıramamalarından kaynaklanabilir (Greeff ve Walt, 2010). McConell ve diğerleri (2014) de bu durumun ailenin işlevselliğine zarar verebileceğini ve ailedeki uyumun bozulabileceğini ifade etmiştir. Özellikle, ebeveynler arasındaki tükenmişlik ve iletişim sorunları, aile içi huzursuzluğa ve çatışmalara neden olabilir, bu da aile üyelerinin mutsuzluğuna ve ilişkilerdeki kopukluklara yol açabilir (Putney vd., 2021).

Sim ve diğerleri (2019) OSB tanısı almış çocukların ebeveynleriyle yaptığı çalışmada ebeveyn tükenmişliği nedeniyle eşlerin birbirini suçladıklarını, OSB tanısı nedeniyle kendilerini ya da birbirlerini yetersiz olarak algıladıklarını belirtmiştir. Westman ve Bakker (2008) de yaşanan bu tür durumların eşlerin birbirinden uzaklaşmasına ve boşanmaya neden olabileceğini vurgulamışlardır.

Sonuç olarak, ebeveyn tükenmişliği, evlilik ilişkisinde iletişim sorunlarına, duygusal kopukluklara ve aile uyumunun bozulmasına neden olabilir. Özellikle ebeveynlerin çocuklarıyla ilgili sorumlulukları ve diğer yaşam gereksinimleri arasında denge kurmaya çalışırken yaşadıkları fiziksel, duygusal ve zihinsel yorgunluk, ebeveynlerin stres seviyelerini artırabilir. Ayrıca, çocuğun özel ihtiyaçlarına yönelik sürekli çaba harcamak, ebeveynlerin kendi aralarındaki ilişkileri için yeterli zamanı ve enerjiyi ayıramamalarına neden olabilir. Bu durum ise evlilik ilişkisinde iletişim sorunlarına, duygusal kopukluklara ve aile uyumunun bozulmasına yol açabilir.

Sosyal Destek

Sosyal destek, bireyin sevildiğini, değer gördüğünü ve önemsendiğini hissetmesini sağlayarak yaşamındaki krizlerin veya değişikliklerin olumsuz etkilerini azaltabilen, kritik yaşam olaylarına daha kolay uyum sağlamasına yardımcı olan, psikolojik sağlığın korunmasına katkıda bulunan çevresel desteklerin bir kombinasyonunu ifade eder (Lu vd., 2015; Marsack ve Samuel, 2017). Bu destek, duygusal, fiziksel, bilgilendirici, araçsal ve mali yardımları içerebilir ve çevredeki insanlar tarafından sağlanır (Chamak ve Bonniau, 2016).

Sosyal desteğin temel işlevleri oldukça çeşitlidir. Öncelikle, duygusal destek bireylere kendilerini anlaşılmış ve desteklenmiş hissettirerek ruhsal olarak güç vermekte ve yaşadıkları zorlukları daha iyi yönetmelerini sağlamaktadır (Lu vd., 2015). Fiziksel destek ise, ihtiyaç duyulan pratik yardımı ve hastalık veya yaşlılık gibi durumlarda günlük bakım ve destek gereksinimlerini karşılamak gibi durumları içerir (Pepperell vd., 2018). Bilgilendirici destek, bireylere bilgi ve tavsiye sağlayarak karar verme süreçlerine katkıda bulunurken, araçsal destek ise, kaynakların sağlanması ve çözüm yollarının belirlenmesi konularında yardımcı olur (Drogomyretska vd., 2020). Mali destek ise, ekonomik zorluklarla başa çıkmada destek sağlar ve finansal olarak rahatlatıcı olabilir (Burns vd., 2016; Newsom vd., 2018). Bu işlevler, bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları zorluklarla başa çıkmalarına ve psikolojik sağlıklarını korumalarına yardımcı olabilir. Ayrıca, sosyal destek, bireylerin toplumda daha güçlü bağlantılar kurmalarını ve sosyal izolasyondan kaçınmalarını sağlayarak yaşam kalitelerini artırabilir (Farber vd., 2015).

Algılanan Sosyal Destek

Algılanan sosyal destek ise bireyin çevresindeki insanlardan aldığı yardım, ilgi ve desteği fark etmesi ve bunu hissetmesi anlamına gelir. Bu destek, duygusal, maddi veya bilgi paylaşımı şeklinde olabilir ve kişinin kendini değerli, güvende ve sevildiğini hissetmesine katkıda bulunur (Wang vd., 2018). Algılanan sosyal destek, bireyin yaşam kalitesini artırır, stresle başa çıkmasını kolaylaştırır ve psikolojik sağlığını olumlu yönde

etkiler. Sosyal destek kaynakları arasında aile, arkadaşlar, iş arkadaşları ve topluluk üyeleri yer alır (Goedeke vd., 2019). Algılanan sosyal desteğin önemi, bireyin zorlu yaşam olayları karşısında daha dirençli olmasına ve duygusal olarak daha dengeli kalmasına yardımcı olmasındır. Stresli durumlarla karşılaşıldığında, bireyin çevresinden aldığı destek, kendine olan güvenini artırabilir ve sorunları daha etkili bir şekilde çözmesine yardımcı olabilir (Soulsby ve Bennett, 2015).

Çok boyutlu algılanan sosyal destek, bireyin farklı kaynaklardan ve çeşitli şekillerde aldığı destekleri ifade eder. Buna göre, bireyler sosyal desteği üç farklı kaynaktan alır ve bu desteğin yeterlilik düzeyini öznel olarak değerlendirirler. Bu üç kaynak şu şekilde belirtilmektedir (Zimet vd., 1990):

Aile: Aileden alınan sosyal destek, bireyin duygusal ve maddi ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir rol oynar. Aile üyeleri, bireye koşulsuz sevgi ve kabul sunarak onun kendini güvende hissetmesini sağlar. Aile desteği, bireyin çocukluktan yetişkinliğe kadar süren gelişiminde kritik öneme sahiptir ve duygusal dengeyi korumada güçlü bir temel oluşturur. Aileden alınan destek, genellikle uzun süreli ve güvenilir olduğu için, bireyin hayatındaki en kalıcı ve etkili destek kaynaklarından biridir (Marsack ve Samuel, 2017).

Arkadaş: Arkadaşlardan alınan sosyal destek, bireyin sosyal ilişkilerini güçlendirir ve günlük yaşamda karşılaşılan zorluklarla başa çıkmasına yardımcı olur. Arkadaşlar, genellikle aynı yaş grubundan ve benzer deneyimlere sahip oldukları için, bireyin duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını daha iyi anlayabilirler. Arkadaş desteği, eğlence, sosyal aktivite ve birlikte zaman geçirme gibi unsurlar aracılığıyla bireyin stresini azaltır ve moralini yükseltir. Ayrıca, arkadaşlar bilgi paylaşımı ve problem çözme konusunda da önemli katkılarda bulunabilirler (Lu vd., 2015).

Özel Biri: Birey için özel olan birinden alınan sosyal destek, romantik partnerler, eşler veya duygusal olarak yakın olunan diğer kişilerden gelen destektir. Bu tür destek, genellikle derin bir duygusal bağ içerir ve bireyin kendini özel ve önemli hissetmesine katkıda bulunur. Özel biri, bireyin duygusal ihtiyaçlarını karşılarken aynı zamanda güven ve

bağlılık hissi sağlar. Bu destek türü, romantik ilişkilerde olduğu gibi, bireyin duygusal sağlığı ve genel iyilik hali üzerinde güçlü bir etki yaratır (Cuzzocrea vd., 2016).

Algılanan sosyal destek, OSB tanısı almış bir çocuk yetiştirmede yaşanabilecek olumsuz psikolojik etkileri azaltan kritik bir faktör olarak belirtilmiştir (Alvarez-Fernandez vd., 2017). Bireyin çevresinden aldığı sevgi, ilgi, güven, saygı, bilgi ve mali destekle tanımlanan algılanan sosyal destek, ebeveynlerin psikolojik iyilik hali ile ilişkilendirilmiştir (Hsiao, 2018). Ayrıca algılanan sosyal destek, sosyal, psikolojik ve mali olarak kategorize edilen destek türleri aracılığıyla ebeveynlerin stresini (Kaniel ve Siman-Tov, 2011; Pozo ve Sarriá, 2014), depresyonu (Lyons vd., 2010) ve travmatik stresi ve tükenmişlik düzeyini en aza indiren değişkenlerden birisi olarak kabul edilmektedir (Paynter vd., 2013). Yapılan araştırmalar algılanan sosyal desteğin, ebeveynlerin genel psikolojik iyilik hali üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Stuart ve McGrew, 2009; Zaidman-Zait vd., 2017). Yüksek düzeyde algılanan sosyal destek, düşük düzeyde stres (Zaidman-Zait vd., 2017), negatif ruh hali (Pottie vd., 2009), depresyon belirtileri (Ekas vd., 2010) ve travmatik stres belirtileri (Olçay-Gül vd., 2015) ile ilişkilidir. Bu nedenle, ebeveynlere sosyal destek sağlanması, onların stresle başa çıkmalarını, ruh sağlıklarını korumalarını ve çocuklarını daha iyi desteklemelerini sağlayabilir.

OSB tanısı olan çocuğun ebeveynleri için sağlanan sosyal destek, bir dizi önemli rol ve avantaj sunar. Öncelikle, bu destek ebeveynlerin duygusal ihtiyaçlarını karşılar ve onlara sevgi, anlayış ve dayanışma hissi verir (Das vd., 2017); ebeveynlerin duygusal olarak desteklenmiş hissetmelerini sağlayarak yaşadıkları zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olabilir. Ayrıca, tanı almış bir çocuğun bakımı genellikle yoğun ve zorlayıcı olabilir, bu nedenle ebeveynlerin duygusal destek alması, stresi azaltmalarına ve psikolojik iyilik hallerini korumalarına yardımcı olabilir (Reynolds ve Perrin, 2004). Bu destek, ebeveynlerin zorlu durumlarla daha iyi başa çıkmasını ve kendilerini daha güçlü hissetmelerini sağlayabilir.

Algılanan sosyal destek, ebeveynlere bilgi ve kaynak sağlayarak, çocuklarının ihtiyaçlarıyla başa çıkmalarına ve onlara daha etkili bir şekilde yardımcı olmalarına olanak tanır (Respler-Herman vd., 2012). Bu, ebeveynlerin çocuklarının özel gereksinimlerine uygun destek ve hizmetlere erişimini kolaylaştırarak ailenin genel refahını artırabilir. Bu destek ayrıca ebeveynler arasındaki ilişkileri güçlendirebilir ve aile birliğini artırabilir. Destek ve dayanışma hissi, evlilik ilişkisini güçlendirebilir ve ailedeki uyumu artırabilir (Ruiz-Robledillo vd., 2014). Son olarak, sosyal destek, ebeveynlere pratik yardım ve kaynaklar sağlayarak günlük yaşamlarını kolaylaştırabilir ve onlara çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama konusunda destek olabilir (Anglely vd., 2015).

Sosyal Destek Modelleri

Sosyal destek modelleri temel olarak iki kategoriye ayrılabilir. Bunlardan biri, sosyal desteğin psikolojik sağlıkla doğrudan ilişkili olduğunu öne süren Temel Etki Modelidir. Diğer model ise sosyal desteğin stresle başa çıkmada koruyucu olduğunu savunan Tampon Etkisi Modelidir.

Temel Etki Modeli. Sosyal destek temel etki modeli, sosyal destek ve sağlık arasındaki ilişkileri inceleyen bir teorik çerçevedir. Bu model, sosyal desteğin bireylerin sağlığı üzerinde doğrudan bir etkisi olduğunu öne sürer (Lee vd., 2006). Sosyal destek, duygusal, bilgi verici ve maddi destek gibi çeşitli biçimlerde olabilir ve bu destekler bireylerin fiziksel ve psikolojik sağlıklarını olumlu yönde etkileyebilir. Duygusal destek, sevgi, ilgi, anlayış ve empati gibi duygusal ihtiyaçların karşılanmasıdır ve bireylerin kendilerini değerli ve güvende hissetmelerine yardımcı olarak stres ve anksiyeteyi azaltır (Fried ve Tiegs, 1993). Bilgi verici destek, sorunların çözümü için bilgi ve öneriler sunulmasıdır ve bireylerin bilinçli kararlar almasına ve problem çözme yeteneklerini geliştirmesine yardımcı olur (Scholz vd., 2013). Maddi destek ise finansal yardım, malzeme veya hizmet sağlama gibi somut yardımları içerir ve bireylerin ekonomik sıkıntılarını hafifletir ve yaşam kalitesini artırır (Che vd., 2018).

Psikolojik sağlık üzerinde ise sosyal destek etkisi incelendiğinde, sosyal desteğin depresyon, anksiyete ve diğer psikolojik sorunlarla başa çıkmada önemli bir rol oynadığı ve bireylerin kendilerini daha iyi hissetmelerini ve yaşamdan daha fazla memnuniyet duymalarını sağladığı söylenebilir (Mattanah vd., 2010). Ayrıca, sosyal destek sağlıklı davranışları teşvik edebilir ve zararlı alışkanlıkların (örneğin, sigara içme, alkol kullanma) azaltılmasına yardımcı olabilir, bireylerin sağlık hizmetlerine erişimini ve sağlıkla ilgili bilgileri kullanmalarını kolaylaştırır. Sosyal destek temel etki modeli, bireylerin stresle başa çıkma kapasitelerini de artırır ve stresin olumsuz etkilerini azaltmalarına yardımcı olur (Feeney ve Collins, 2015).

Tampon Etki Modeli. Sosyal desteğin önemli işlevlerinden biri de bireyler tarafından deneyimlenen stres verici yaşam olaylarının negatif etkisini azaltmada tamponlama etkisinin olmasıdır. İlk olarak Cohen ve Wills (1985) tarafından ortaya atılan stres tamponlama modeli (stres buffering model), zaman içerisinde birçok araştırmada kullanılarak sosyal desteğin stresi azaltmada ne kadar etkili olduğunu göstermiştir. Modelin temelinde, sosyal desteğin stresin negatif etkilerine karşı bir tampon olarak işlev görebileceği görüşü yer almaktadır (Cohen ve McKay, 2020). Temelde, sosyal destek, bireylerin stresle daha etkili bir şekilde başa çıkmasına yardımcı olan ve negatif psikolojik ve fiziksel sonuçların olasılığını azaltan bir koruyucu faktör olarak işlev görür (Cohen ve McKay, 2020; Ditzen ve Heinrichs, 2014; Evans vd., 2013; Szkody vd., 2021).

Sosyal desteğin tampon etkisinin rolü OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerle ilgili yapılan araştırmalarda da incelenmiştir (Feng vd., 2022; Lovell vd., 2019; Lu vd., 2021; Marsack ve Samuel, 2017; Moseley vd., 2021; Renty ve Roeyers, 2007; Robinson ve Weiss, 2020). Ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek sayesinde daha az stres yaşadıkları (Zeng vd., 2021), yaşam kalitelerinin arttığı (Balcells-Balcells vd., 2019) görülmüştür. Ayrıca sosyal desteğin depresif belirtilere karşı koruyucu bir faktör olabileceği (Ang ve Loh, 2019) bulgusu da elde edilmiştir. Bir başka çalışmada ise ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek

ile iyi oluşları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür (Halstead vd., 2018).

Parkes ve Sweeting (2018) ebeveynlerle ilgili yapılan araştırmalarda sosyal desteğin aracı rolünün incelenmesinin oldukça önemli olduğunu vurgulamışlardır. Bu doğrultuda OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerle yapılan çalışmalarda sosyal desteğin tampon etkisinin aracı rolünün incelendiği çalışmaların olduğu görülmüştür. Örneğin Feng ve arkadaşları (2022) tarafından yapılan bir araştırmada OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin aile yaşam kalitesinin artmasında algılanan sosyal desteğin aracı rolünün olduğu; Fagan ve diğerleri (2007) tarafından yapılan çalışmada ise algılanan sosyal desteğin ebeveynlik stresini azaltmada aracı rolünün olduğu bulgusu elde edilmiştir. Khusaifan ve El Keshky (2021) tarafından yapılan çalışmada ise algılanan sosyal desteğin ebeveynlik stresi ile yaşam doyumu arasında aracı rolünün olduğu ve algılanan sosyal desteğin bu grupta yer alan ebeveynler için koruyucu bir faktör olduğu görülmüştür. Tüm bunlarla birlikte bu ebeveynlerle yapılan araştırmalarda sosyal desteğin herhangi bir aracılık rolünün olmadığı çalışmalar da yer almaktadır (McConnell vd., 2011; Östberg ve Hagekull, 2013).

Özetle, sosyal desteğin OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin yaşadığı zorluklarla başa çıkmada önemli bir rolünün olduğu söylenebilir. Farklı kaynaklardan elde edilen sosyal destek, ebeveynlerin ruh sağlığını korumada, çocuklarını daha iyi desteklemelerinde, kendi aralarındaki ilişkiyi güçlendirmelerinde önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, yapılan araştırmalarda sosyal desteğin ebeveynlerin deneyimledikleri stres verici yaşam olaylarının negatif etkisini azaltmada da tampon etkisi rolünde olduğu da vurgulanmıştır.

İlgili Araştırmalar

Bu bölümde araştırma kapsamında ele alınan evlilik doyumu, bakım yükü, ebeveynlik stresi, ebeveyn tükenmişliği ve sosyal destek değişkenlerine ilişkin araştırmalar kronolojik bir şekilde sunulmuştur. Araştırmalar sunulurken özellikle tanısı olan çocukların

ebeveynleriyle ilgili yapılan çalışmalar değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırmalar her bir değişkene yönelik olmak üzere alt başlıklar halinde sunulmuştur.

Evlilik Doyumu ile İlgili Araştırmalar

Hartley ve diğerleri (2012) tarafından 199 anne ile yapılan çalışmada çocuğu OSB tanısı almış ebeveynlerin evlilik doyumları ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişki incelenmiştir. Buna göre annelerin çocuklarıyla olan ilişkilerinin yakınlığı, gelir düzeyleri ve algıladıkları damgalanmaların evlilik doyumunu etkilediği görülmüştür. Algıladığı damgalamanın incelendiği bir diğer çalışmada (Kwok vd., 2014) ise zihinsel engel (87 anne) veya OSB tanısı (73 anne) olan çocukların annelerinin algıladıkları damgalama, algılanan bakım yükü ve evlilik doyumu arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan analiz sonucunda algılanan damgalanmanın ve bakım yükünün evlilik doyumunun yordayıcıları olduğu görülmüştür. Ayrıca, bakım yükünün algılanan damgalanma ile evlilik doyumu arasında aracı rolde olduğu görülmüştür.

Aydemir (2015), OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin sosyal destek algıları, başa çıkma stratejileri ve evlilik uyumlarını incelemek amacıyla toplam 110 ebeveynle bir çalışma yürütmüştür. Buna göre, ebeveynlerin başa çıkma stratejileri ve algıladıkları sosyal destek değişkenleri ile evlilik uyumları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Sim ve diğerleri (2017) tarafından OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin evlilik ilişkilerine ilişkin yapılan çalışma sonucunda OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin evlilik doyumlarının, engelli çocuğu olmayan ebeveynlere göre daha düşük olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca, çocuktaki davranış problemlerinin, ebeveynlik stresinin ve düşük iyi oluşun ilişkide bir risk faktörü olduğu; sosyal desteğin ise koruyucu bir faktör olduğu bulguları elde edilmiştir.

Langley ve diğerleri (2017) tarafından yapılan bir araştırmada ise OSB tanısı almış çocuğu olan 146 ebeveynin evlilik doyumu incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre ebeveynlerin evlilik doyumları ile çocukların davranış problemleri ve ebeveynlerin depresyonu arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğu bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca

evlilik doyumunun ailedeki diğer çocukların davranış problemleri, sayısı ve ebeveynlerin gelir düzeyi ile anlamlı bir ilişkisinin olmadığı görülmüştür. Baş (2018) tarafından ise OSB, zihinsel engel ve serebral palsi tanısı almış çocukların ebeveynleri ve tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin yalnızlık düzeyleri ve evlilik doyumuna ilişkin bir araştırma yürütülmüştür. 210 ebeveynle yürütülen bu araştırma sonucunda elde edilen bilgilere göre her iki grup arasında yalnızlık değişkeni açısından anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte tanı alan grupta çocuğu bulunan ebeveynlerin evlilik doyumlarının diğer grupta yer alan ebeveynlerin evlilik doyumlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı olarak daha düşük olduğu görülmüştür.

Tümlü ve Akdoğan (2018) tarafından yapılan bir çalışmada ise OSB tanısı almış çocukların ebeveynleri ile herhangi bir tanı almamış çocukların ebeveynlerin evlilik doyumları incelenmiştir. OSB tanısı almış 147 çocuğun ebeveyni ile tanı almamış 142 çocuğunun ebeveynlerinin karşılaştırılması sonucunda tanı almış çocukların ebeveynlerinin eş destek algılarının ve evlilik doyum düzeylerinin, diğer grupta yer alan ebeveynlere göre daha düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca bu çalışmada ebeveynlerden evlilik doyumlarına ilişkin bilgi almak için nitel veriler de elde edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda anne ve babaların evlilik doyumunda çocuklarının engel durumlarını kabul etmelerinin ve partner olarak birbirlerine zaman ayırmalarının önemli olduğu belirtilmiştir.

Karaman (2019) tarafından yapılan çalışmada ise tipik gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynler ile tanı almış çocuğu olan ebeveynlerin evlilik doyum düzeyleri çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırmaya tipik gelişim gösteren çocuğu olan 181 ebeveyn ile tanı almış çocuğu olan 209 ebeveyn katılmıştır. Elde edilen verilere göre ilk olarak tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin algıladıkları sosyal desteğin diğer gruptaki ebeveynlere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Benzer şekilde tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin evlilik doyumlarının da diğer grupta yer alan bireylere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Son olarak, her iki grup için de duygusal destek,

maddi destek, sosyal ilgi, takdir edilme değişkenleri ile evlilik doyumu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Dalkılıç ve Güloğlu (2019) tarafından yapılan bir araştırmada da OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin evlilik doyumları, ilişkiyel yılmazlık ve kaygı değişkenleri açısından incelenmiştir. Araştırmaya 100 anne ve 100 baba olmak üzere toplam 200 ebeveyn katılmıştır. İlk olarak ebeveynlerin evlilik doyumları demografik değişkenlere göre incelenmiş, elde edilen bulgulara göre ebeveynlerin cinsiyetleri ile evlilik doyumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Buna göre babaların evlilik doyumlarının annelere göre daha yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Ayrıca, ebeveynlerin eğitim düzeyleri ve gelir durumları değişkenleri ile evlilik doyumları arasında ise anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Araştırmadan elde edilen diğer bulgulara göre ise sürekli kaygı düzeyi yüksek olan ebeveynlerin evlilik doyumunun daha düşük olduğu; ilişkiyel yılmazlık düzeyi yüksek ebeveynlerin ise evlilik doyumlarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

OSB ve diğer gelişimsel yetersizliği olan bireylerin ebeveynleriyle yapılan boylamsal bir araştırmada (Bahri vd., 2023) ise ebeveynlerin boşanma durumunu etkileyen faktörler incelenmiştir. Araştırmaya 219 ebeveyn dahil olmuştur. Katılımcıların yaklaşık olarak %36'sının boşandığı ve bu durumda çocuğun yaşı, OSB'nin şiddeti, ebeveynlerin eğitim durumu gibi faktörlerin etkili olduğu görülmüştür. Ayrıca, boşanmaların OSB tanısı almış çocukların erken yaşlarında (5 yaş altı) ve aynı zamanda ergenlik yıllarında ve sonrasında (15 yaş üstü) en yaygın olarak görüldüğü bulgusu elde edilmiştir (Bahri vd., 2023).

Genel olarak yapılan araştırmalar incelendiğinde çocuğu OSB tanısı almış olan ebeveynlerin evlilik doyumunun tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine kıyasla genellikle daha düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca evlilik doyumunun birçok değişkenle ilişkisi de ortaya konmuştur. Örneğin bazı çalışmalarda ebeveynlerin cinsiyeti, eğitim düzeyi veya gelir düzeyi gibi değişkenlerin evlilik doyumunu etkilediği bazı çalışmalarda ise bu tür demografik değişkenlerin evlilik doyumunu üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca sosyal destek, damgalanma, ebeveynlik stresi, bakım yükü,

depresyon, iyi oluş, kaygı, yalnızlık düzeyi gibi değişkenlerin de evlilik doyumu ile ilişkili olduğunu işaret eden çalışmalar bulunmaktadır.

Bakım Yükü ile İlgili Araştırmalar

Çandır (2016) tarafından yapılan bir araştırmada OSB tanısı almış çocukların annelerinin bakım yükü ve bunu etkileyen faktörler incelenmiştir. Araştırmaya 18 yaşından küçük, OSB tanısı almış çocuğu olan 92 anne dahil olmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre annelerin eğitim düzeyi, medeni durumu ve çalışma durumları ile algıladıkları bakım yükü arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Öte yandan annelerin yaşı ile bakım yükü arasında anlamlı bir ilişki olduğu; yaşça büyük olan annelerin bakım yükünün daha yüksek olduğu görülmüştür. Annelerin gelir durumuna göre değerlendirildiğinde ise bakım yükü ile gelir durumu arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. OSB tanısı alan çocuğun yaşı ile annelerin bakım yükleri arasında da anlamlı bir ilişki olduğu araştırma kapsamında elde edilen sonuçlardandır. Buna göre çocuğun yaşı arttıkça annelerin bakım yükü de artmaktadır.

Şekeroğlu (2018) tarafından yürütülen bir araştırmada ise OSB tanısı almış çocuklara bakım veren kişilerin bakım yükü ile yaşam kaliteleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmaya bakım veren rolünde bulunan 207 kişi katılmıştır. Araştırmada ilk olarak bazı demografik değişkenler incelenmiştir. Buna göre katılımcıların yaş ve eğitim düzeyleri ile bakım yükü düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Cinsiyet değişkeni açısından incelendiğinde ise kadınların bakım yükünün erkeklere göre anlamlı olarak yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca bakım verilen bireye ilişkin demografik değişkenler de çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Buna göre OSB tanısı almış bireyin cinsiyeti ve bakım veren kişiyle olan yakınlığı ile, bakım veren kişinin bakım yükü arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Ancak bakım verme süresi açısından incelendiğinde 1 yıl ve altında bakım yükü verenlerin bakım yüklerinin “2-4 yıl”, “5-7 yıl”, “8 yıl ve üzeri” bakım veren bireylere göre daha düşük olduğu belirlenmiştir. Son olarak bakım veren kişilerin yaşam kaliteleri ile bakım yükleri arasındaki ilişki incelenmiş ve her iki değişken arasında

istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Marsack-Topolewski ve Church (2019) tarafından yapılan bir araştırmada da OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin bakım yükü incelenmiştir. Karma modelde yürütülen bu araştırmaya toplamda 320 bakım veren katılmıştır. Yapılan analizler sonucunda bakım yükünün ebeveynlerin yaşam doyumunu anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür.

Çokyaman ve Battal (2020) tarafından yapılan çalışmada OSB veya Down Sendrom tanısı almış çocukların ebeveynlerinin bakım yükleri karşılaştırılmıştır. Araştırmaya 83 kadın ve 8 erkek olmak üzere toplam 91 ebeveyn katılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre bakım veren kişilerin medeni durumu, çalışma durumu ve gelir düzeyleri ile bakım yükleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ve OSB tanısı almış çocuklara bakım veren kişilerin bakım yüklerinin daha yüksek olduğu bulguları elde edilmiştir.

Khan ve arkadaşları (2021) tarafından yapılan bir araştırmada OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin yaşam doyumunu ve bakım yükü düzeyleri incelenmiştir. Araştırmaya 55 kadın ve 16 erkek olmak üzere toplam 71 bakım veren katılmıştır. Araştırmanın bulguları bakım verme yükü ile yaşam doyumunu arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Zeydan ve Yılmaz (2023) tarafından yapılan çalışmada ise OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin bakım yükü ve sosyal destek düzeyleri incelenmiştir. Toplam 150 ebeveyn ile yürütülen bu araştırmada ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek düzeyi ile bakım yükleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Çınar ve arkadaşları (2023) tarafından yapılan çalışmada ise OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin ekonomik açıdan bakım yükü incelenmiştir. Nitel araştırma deseninde yürütülen bu çalışmaya toplam 26 ebeveyn dahil edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre ebeveynler OSB tanısı nedeniyle herhangi bir özel ya da kamu kurumundan ekonomik açıdan destek almamakta oldukları ve ebeveynlerin en önemli ekonomik yükünün çocukların eğitim masrafları, doktor ve psikolog hizmetlerinin ücreti olduğu bulguları elde edilmiştir.

Wasay ve Khan (2023) tarafından yapılan bir araştırmada OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin bakım yükü, sosyal destek, algılanan ayrımcılık ve evlilik doyumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmaya yaşları 24-55 arasında değişen 100 anne katılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlar bakım yükü ile evlilik doyumunu arasında negatif yönde; sosyal destek ile evlilik doyumunu arasında ise pozitif yönde bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca bakım yükünün, algılanan ayrımcılık ve sosyal destek değişkenleri ile evlilik doyumunu arasında aracı rolünün olduğu da araştırmadan elde edilen bulgular arasındadır.

Özetle, genel olarak araştırmalar özel gereksinimli çocuklara bakım veren kişilerin yaşadığı bakım yükünün, yaşam kalitesi ve evlilik doyumunu üzerinde önemli bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle, bu durumun bakım veren kişilerin yaşam kalitesi üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Bakım yükü ile ilgili olarak, annelerin genellikle daha yüksek bir bakım yüküne sahip olduğu ve bu durumun da genellikle çocuğun yaşına, annenin yaşına ve gelir durumuna bağlı olarak değiştiği bulunmuştur. Ayrıca, bakım verme sresinin de bakım yükünü etkilediği ve uzun süreli bakım verenlerin bakım yükünün daha düşük olduğu görülmüştür. Ek olarak, bakım yükü ile sosyal destek arasında negatif bir ilişki olduğu ve sosyal destek arttıça bakım yükünün azaldığı belirtilmektedir. Ancak, bakım yükü ile algılanan ayrımcılık arasında pozitif bir ilişki olduğu ve algılanan ayrımcılık arttıça bakım yükünün arttığı gözlemlenmiştir. Sonuç olarak, özel gereksinimli çocuklara bakım veren kişilerin yaşadığı bakım yükünün, yaşam kalitesi, evlilik doyumunu ve sosyal destek gibi yaşamın çeşitli alanları üzerinde önemli bir etkisi olduğu ve bu etkilerin çeşitli faktörlere bağlı olarak değişebildiği görülmektedir.

Ebeveynlik Stresi ile İlgili Araştırmalar

Glaldı (2010) tarafından yapılan bir araştırmada serebral palsi ve OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin ebeveynlik stresi ve yaşam doyum düzeyleri incelenmiştir. Çalışmaya 98 anne katılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre annelerin yaş, çalışma durumu ve medeni hal değişkenleri ile yaşadıkları stres arasında anlamlı bir

ilişki olmadığı görülmüştür. Ancak annelerin algıladıkları stres düzeyi ve yaşam doyumları arasında ise istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğu gözlenmiştir.

Brown (2012) tarafından yapılan araştırmada OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin evlilik doyumları, ebeveynlik stresi ve başa çıkma tarzları arasındaki ilişki incelenmiştir. Toplamda 72 ebeveynin katıldığı bu çalışmanın verileri nicel ve nitel yöntemlerle elde edilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre evlilik doyumu ile ebeveynlik stresi arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Ayrıca evlilik doyumunun, ebeveynlik stresi ile başa çıkma tarzları arasında da aracılık rolüne sahip olduğu görülmüştür. Araştırmanın nitel verilerinden elde edilen bulgular ise ebeveynlerin yaşadıkları bazı olumsuz duyguların evliliklerini etkilediğini, bununla beraber evliliklerinde de eşlerinden destek aldığını da göstermektedir.

Shtayermman (2013) tarafından yapılan bir çalışmada ise OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin ebeveynlik stresi ve evlilik doyum düzeyleri incelenmiştir. Araştırmaya 253 ebeveyn dahil edilmiştir. Araştırmaya katılan anne ve babaların düşük düzeyde evlilik doyumuna ve yüksek düzeyde ebeveynlik stresine sahip oldukları görülmüştür. Ayrıca ebeveynlik stresi ile ebeveynlerin kaygı ve depresyon düzeylerinin de pozitif yönde anlamlı bir ilişki içinde olduğu belirlenmiştir.

Weitlauf ve diğerleri (2014) tarafından OSB tanısı almış çocuğu olan 70 anne ile yapılan çalışmada ise annelerin evlilik doyumu ve ebeveynlik stresi arasındaki ilişki incelenmiştir. Elde edilen bulgular, yüksek ebeveynlik stresi ve düşük evlilik doyumunun annelerdeki depresyonunun en önemli yordayıcılarından olduğunu göstermektedir. Bir diğer araştırmada (Türkan, 2017) ise engelli çocukların annelerinin ebeveynlik stres düzeyleri ve evlilik doyum düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmaya çocuğu tanı almış 187 anne katılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre annelerin ebeveynlik stresi ile evlilik doyumu arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu; benzer şekilde psikolojik sağlık düzeyi ile ebeveynlik stresi arasında da negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu araştırmadan elde edilen bulgulardandır (Türkan, 2017).

Lo (2017) tarafından yapılan araştırmada ise OSB tanısı almış çocukların ve tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin ebeveynlik stresi ve evlilik doyum düzeyleri incelenmiştir. Araştırmaya toplamda 40 ebeveyn katılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular OSB tanısı almış çocukların annelerinin hem OSB tanısı almış çocukların babalarına göre hem de tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerine göre daha fazla ebeveynlik stresi yaşadığını göstermektedir. Ancak evlilik doyumunu açısından her iki grupta da anlamlı bir fark olmadığı da araştırmadan elde edilen sonuçlardandır. Son olarak çocukların problemlili davranışlarının da ebeveynlik stresini etkilediği ancak evlilik doyumunu üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı da görülmüştür.

Hsiao (2018) tarafından yürütülen araştırmaya çocuğu OSB tanısı almış olan 236 ebeveyn katılmıştır. Araştırmada ebeveynlerin yaşam doyumunu çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre evlilik durumu, eğitim düzeyi, gelir düzeyi ve ebeveynlik stresi değişkenlerinin yaşam doyumunu yordayan değişkenlerden olduğu; bunların arasında gelir düzeyi ve ebeveynlik stresinin en önemli iki yordayıcı olduğu görülmüştür. Kurşun (2018) tarafından yürütülen ve OSB tanısı alan ve tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin stres düzeylerinin incelendiği araştırmaya anne ve babalardan oluşun toplam 108 kişi katılmıştır. Araştırma sonuçlarından elde edilen bulgulara göre çocuğu OSB tanısı almış ebeveynlerin stres düzeylerinin tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinden istatistiksel açıdan daha anlamlı bir şekilde yüksek olduğu görülmüştür.

Efendioğlu (2021) tarafından yapılan çalışmada da pandemi döneminde OSB tanısı almış ve tipik gelişim gösteren çocukların ebeveynlerinin ebeveynlik stres düzeyleri ve başa çıkma stratejileri incelenmiştir. Araştırmaya toplamda 207 ebeveyn katılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre OSB tanısı almış çocuğu olan annelerin, babalara göre stres düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Katılımcıların stres düzeyleri ile başa çıkma tarzları alt boyutları arasındaki ilişkiye bakıldığında ise ebeveynlerin stres düzeylerinin duygulara odaklanma ve ortaya koyma, davranışsal ilgiyi kesme, kendini

sınırlandırma ile pozitif yönde, olumlu yeniden yorumlama ve planlama ile de negatif yönde anlamlı bir ilişkisinin olduğu görülmüştür.

Irshad ve diğerleri (2023) tarafından yapılan çalışmada ise nörogelişimsel bozuklukları olan çocukların ebeveynlerinin, ebeveynlik stresi ve evlilik doyumunu arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmaya, çocuğu dikkat eksikliği, zihinsel engel ve OSB tanısı almış 300 ebeveyn katılmıştır. Elde edilen bulgulara göre ebeveynlik stresi ile evlilik doyumu arasında negatif yönde istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca, psikolojik sağlamlık değişkeninin de bu ilişkide aracı etkisinin olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Genel olarak bakıldığında incelenen araştırmalarda ebeveynlik stresinin, özellikle özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerde daha yüksek olduğunu ve bu durumun evlilik doyumu üzerinde negatif bir etkisi olduğunu görüyoruz. Özellikle özel gereksinimli çocuklara sahip annelerin daha yüksek stres düzeylerine sahip olduğu ve bu stresin depresyon, anksiyete gibi olumsuz duyguları artırdığı belirtiliyor. Ebeveynlik stresi ile başa çıkma stratejileri arasında da anlamlı bir ilişki olduğu ve olumlu başa çıkma stratejilerinin stresi azalttığı görülüyor. Ayrıca özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin evlilik doyumu genellikle düşükken, tipik gelişim gösteren çocuklara sahip ebeveynlerle karşılaştırıldığında belirgin bir fark olmadığı gözlemlenmiştir. Ancak, ebeveynlik stresinin ve düşük evlilik doyumunun birbirini olumsuz etkilediği ve bu durumun annelerde depresyon riskini artırdığı belirtilmektedir. Ek olarak, ebeveynlik stresinin yaşam doyumu üzerinde önemli bir etkisi olduğu ve gelir düzeyinin de yaşam doyumunu etkileyen önemli bir faktör olduğu bulunmuştur. Gelir düzeyi ve ebeveynlik stresinin yaşam doyumunu önemli ölçüde etkilediği ve bu etkilerin diğer değişkenlerden daha belirgin olduğu belirtilmektedir.

Ebeveyn Tükenmişliği ile İlgili Araştırmalar

Tahincioğlu (2016) yapılan çalışmada OSB tanısı almış çocuğu olan 54 annenin anksiyete düzeyi ile ebeveyn tükenmişliği düzeyi arasındaki ilişki incelenmiştir. Buna göre annelerin yaşı, medeni durumu, eğitim düzeyi, çalışma durumu ve çocuğun OSB derecesi

değişkenlerinin annelerin tükenmişlik düzeyi ile anlamlı bir ilişkisinin olmadığı görülmüştür. Ayrıca annelerin tükenmişlik düzeyi ile anksiyete düzeyi arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Tunçel (2017) tarafından yapılan çalışmada ise çocuğu OSB tanısı almış 194 annenin ebeveyn tükenmişlik düzeyleri incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre OSB semptomları ağır olan çocukların annelerinin umutsuzluk, depresyon ve tükenmişlik düzeyleri OSB semptomları düşük olan çocukların annelerden daha yüksek bulunmuştur.

Kurt (2018) tarafından yapılan çalışmada OSB tanısı almış çocuğu olan 103 ebeveynin tükenmişlik düzeyi ve aile stres düzeyi incelenmiştir. Araştırmada ayrıca ebeveyn tükenmişliği ve aile stres düzeyi OSB şiddetinin hafif ya da ağır olma durumuna göre de ele alınmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre OSB şiddeti ağır ve hafif çocukların ebeveynlerinin tükenmişlik ve aile stresi düzeyleri ile ebeveynlerin medeni durumu, cinsiyeti, gelir durumu ve eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Her iki grupta yer alan ebeveynlerin tükenmişlik toplam puanları ile aile stresi toplam puanları karşılaştırıldığında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte, OSB şiddeti ağır olan çocukların ebeveynlerinin tükenmişlik alt ölçekleri olan duyarsızlaşma ve kişisel başarı puan ortalamalarının OSB şiddeti hafif olan çocukların ebeveynlerinin tükenmişlik alt ölçekleri olan duyarsızlaşma ve kişisel başarı puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmüştür. Son olarak tükenmişlik alt ölçeklerinden duygusal tükenme açısından incelendiğinde ise her iki grup arasında herhangi bir ilişki olmadığı görülmektedir.

COVID-19 döneminde Yavuz (2021) tarafından yapılan çalışmada ise çocuğu OSB tanısı almış ve herhangi bir tanı almamış annelerin tükenmişlik, depresyon ve anksiyete düzeyleri incelenmiştir. Araştırmaya toplam 140 anne dahil olmuştur. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre çocuğu OSB tanısı almış çocukların annelerinin tükenmişlik, depresyon ve anksiyete düzeyleri diğer grupta yer alan annelere göre daha yüksektir.

Çıldan (2022) tarafından yapılan çalışmada ise çocuğu OSB tanısı almış ebeveynlerin tükenmişlik ve anksiyete düzeyleri incelenmiştir. Araştırmaya katılan 140 ebeveyninden elde edilen bulgulara göre ebeveynlerin cinsiyeti, çalışma durumu, yaşı, eğitim durumu ile tükenmişlik düzeyleri arasında bir ilişki olmadığı ve ebeveynlerin anksiyete düzeyleri ile tükenmişlik düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Altın (2023) tarafından yapılan bir çalışmada ise çocuğu tanı almamış, OSB tanısı almış ve zihinsel yetersizlik tanısı almış 384 annenin tükenmişlik, öz yeterlilik ve algılanan sosyal destek düzeyleri incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre OSB tanısı almış çocukların annelerinin öz yeterlilik ve tükenmişlik düzeyleri arasında negatif yönde; bütün grupta yer alan annelerin algılanan sosyal destek ve tükenmişlik puanları arasında orta seviyede negatif ilişki bulunmuştur. Ayrıca, özel gereksinimli çocukların annelerinin ebeveyn yeterlilik ve algılanan sosyal destek düzeylerinin tükenmişlik düzeylerini negatif yönde anlamlı olarak yordadığı bulgusu da elde edilmiştir.

Liu (2024) tarafından yapılan araştırmada da çocuğu OSB tanısı almış ebeveynlerin ebeveynlik stresi, psikolojik sağlamlık ve ebeveyn tükenmişliği düzeyleri incelenmiştir. Yapılan bu çalışmaya 249 ebeveyn katılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre ebeveynlik stresi ile ebeveyn tükenmişliği arasında pozitif yönde anlamlı; psikolojik sağlamlık değişkeni ile negatif yönde anlamlı ilişki olduğu; ebeveyn tükenmişliği ile psikolojik sağlamlık arasında negatif yönde anlamlı ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca psikolojik sağlamlığın, ebeveynlik stresi ve ebeveyn tükenmişliği arasındaki ilişkide kısmi aracı rolünün olduğu bulgusu da elde edilmiştir.

Özetle, incelenen araştırmalar OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin yüksek düzeyde stres ve tükenmişlik yaşadığını göstermektedir. Özellikle ağır semptomlara sahip çocukların ebeveynleri, daha yüksek düzeyde tükenmişlik, depresyon ve umutsuzluk yaşamaktadır. Psikolojik sağlamlık, bu stresin tükenmişlik üzerindeki etkisini kısmen azaltabilir. Ayrıca, sosyal destek ve öz yeterlilik değişkenlerinin, ebeveynlerin tükenmişlik

düzeylerini negatif yönde etkilediği gözlemlenmiştir. COVID-19 pandemisi sırasında OSB tanısı almış çocukların annelerinin, diğer annelere kıyasla daha yüksek düzeyde tükenmişlik, depresyon ve anksiyete yaşadıkları görülmüştür.

Algılanan Sosyal Destek ile İlgili Araştırmalar

Weiss ve arkadaşları (2013) tarafından özel gereksinimli çocuğu olan 138 ebeveynle yapılan bir araştırmada aile dayanıklılığı, sosyal destek ve öz yeterlilik değişkenlerinin ilişkisi ele alınmıştır. Elde edilen bulgulara göre algılanan sosyal destek ile öz yeterlilik değişkenlerinin aile dayanıklılığının yordayıcıları oldukları görülmüştür. Özkubat ve arkadaşları (2014) tarafından yapılan çalışmada OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin sosyal destek algılarına ilişkin görüşleri incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemlerine göre tasarlanan bu çalışmaya 50 bakım veren rolünde olan ebeveyn katılmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre OSB tanısı sonrasında ebeveynlerin günlük yaşamında değişimler yaşandığı, kendilerinin ve çocuklarının geleceğine ilişkin kaygılarının arttığı ve maddi açıdan desteğe ihtiyaç duydukları görülmüştür.

Şimşek (2015) tarafından 100 ebeveynin katılımıyla gerçekleştirilen bir araştırmada OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin umutsuzluk düzeyleri ile sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre ebeveynlerin gelir düzeyi, çocuk sayısı ve OSB tanısı almış çocukların yaşlarının ebeveynlerin sosyal destek algıları üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı vurgulanmıştır. Bununla beraber ebeveynlerin eğitim düzeyi ile sosyal destek algıları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu, lise ve üniversite mezunu olan ebeveynlerin algılanan sosyal destek düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Son olarak ebeveynlerin sosyal destek düzeyleri ile umutsuzluk düzeyleri arasında da anlamlı bir ilişki olduğu, algılanan sosyal desteğin artmasıyla umutsuzluk düzeyinin azaldığı bulgusu elde edilmiştir.

Marsack ve Samuel (2017) tarafından yapılan çalışmada OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin sosyal destek algıları ve yaşam kalitesi değişkenleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Yaşları 50 ve üzerinde olan 320 ebeveynin katıldığı bu araştırmadan elde

edilen sonuçlara göre bakım yükü ile yaşam kalitesi arasında negatif yönde bir ilişki olduğu ve algılanan sosyal desteğin bakım yükü ve yaşam kalitesi arasında aracı rolünün olduğu görülmüştür. Hisoğlu (2018) tarafından ise OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin algılanan sosyal destek, problem çözme ve yaşam doyumu değişkenlerine ilişkin yürütülen çalışmaya 105 ebeveyn katılmıştır. Araştırmada ilk olarak, ebeveynlerin yaş, cinsiyet, gelir düzeyi ve eğitim düzeyi değişkenleri ile sosyal destek algıları arasında herhangi bir ilişki olmadığı görülmüştür. Bunun dışında, ebeveynlerin sosyal destek algıları ile yaşam doyumu arasında pozitif yönde, sosyal destek algıları ile depresyon düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Problem çözme becerisi ile sosyal destek arasında ise herhangi bir ilişki bulunamamıştır.

Robinson ve Weiss (2020) tarafından yapılan çalışmada OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin sosyal destek algıları ve stres düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmaya 249 ebeveyn katılmıştır. Elde edilen bulgulara göre algılanan sosyal destek ile çocuğun OSB semptomları arasında negatif yönde; eğitim düzeyi ve gelir düzeyi ile de pozitif yönde anlamlı ilişkisi olduğu görülmüştür. Bununla birlikte çocuğun yaşı ve cinsiyeti ile ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasında ise herhangi bir ilişki bulunamamıştır. Son olarak, ebeveynlerin algılanan sosyal destek ile stres düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ve sosyal desteğin problemlili çocuk davranışları ve ebeveynlerin stres düzeyleri arasında da aracı rolünün olduğu belirlenmiştir.

Şener (2021) tarafından yapılan araştırmada OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin sosyal destek düzeyleri, tükenmişlik düzeyleri ve adil dünya inançları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmaya bakım veren rolünde olan 345 ebeveyn dahil olmuştur. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre bakım veren ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile tükenmişlik düzeyleri arasında negatif yönde bir ilişki olduğu; benzer şekilde tükenmişlik düzeyleri ile adil dünya inançları arasında da negatif yönde bir ilişki olduğu görülmüştür.

Ekizoğlu ve Hasırcı (2023) tarafından yapılan araştırmada da OSB tanısı almış çocuğu olan 105 annenin sosyal destek düzeyleri ile yaşam kaliteleri incelenmiştir. Buna göre annelerin yaş değişkeni ile algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğu ve 37-45 yaş gurubunda bulunan annelerin algıladıkları sosyal desteğin diğer gruplardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca annelerin yaşam kalitesi ile algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasında da anlamlı bir ilişki olduğu ve algıladıkları sosyal desteğin artması ile yaşam kalitelerinin de arttığı bulgusu elde edilmiştir.

Sonuç olarak araştırmaların genel olarak, OSB tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algıları ve yaşam kaliteleri arasında yakın bir ilişki olduğunu göstermektedir. OSB tanısı sonrasında ebeveynlerin günlük yaşamlarında değişimler yaşadığı, gelecekleriyle ilgili endişelerinin arttığı ve maddi desteğe ihtiyaç duydukları belirlenmiştir. Ayrıca, sosyal destek algıları ile yaşam doyumu arasında pozitif bir ilişki olduğu, sosyal destek algıları ile depresyon düzeyleri arasında ise negatif bir ilişki bulunmuştur. OSB tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek arttıca umutsuzluk düzeylerinin azaldığı görülmüştür. Benzer şekilde, algılanan sosyal destek ile stres düzeyleri arasında negatif yönde bir ilişki belirlenmiş ve sosyal desteğin problemlili ocuk davranışları ve ebeveyn stres düzeyleri arasında aracı rol oynadığı bulunmuştur. Ayrıca, algılanan sosyal destek ile aile dayanıklılığı, sosyal destek ve öz yeterlilik arasında güçlü bir ilişkinin olduğu saptanmıştır. Bu bulgular, OSB tanısı almış çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları zorluklarla başa çıkabilmeleri için sosyal destek mekanizmalarının önemini vurgulamaktadır.

Genel olarak bakıldığında çocuğu OSB tanısı almış ebeveynlerle ilgili hem Türkiye'de hem de yurtdışında birçok çalışma yapıldığı görülmüştür. Konuyla ilgili Türkiye'de yapılan çalışmaların genellikle özel eğitim alanında çalışan uzmanlar tarafından yürütüldüğü, yurtdışında yapılan çalışmaların ise özel eğitim ve rehabilitasyon danışmanlığı alanında çalışan uzmanlar tarafından yürütüldüğü görülmüştür. Ayrıca hem Türkiye'de hem de yurtdışında yapılan çalışmalarda nicel ve nitel yöntemlerin kullanıldığı; bazı çalışmalarda

ise her iki yöntemin beraber kullanılarak karma desende araştırmaların yürütüldüğü görülmüştür. Bir diğer dikkat çekici nokta ise araştırmalarda kullanılan kuramsal yaklaşımlarla ilgilidir. Hem Türkiye’de hem de yurtdışında yapılan çalışmalara bakıldığında çalışmaların genel olarak belirli bir kuram kapsamında yürütülmediği; sadece sınırlı sayıdaki araştırmanın belirli bir kuramsal çerçeveye dayandığı görülmüştür.

Bölüm 3

Yöntem

Bu bölümde; araştırma yöntemi, çalışma grubu, veri toplama araçları, veri toplama süreci, verilerin analizi ve çözümlenmesine yönelik bilgiler sırasıyla sunulmuştur.

Araştırmanın Türü

Bu çalışmada ilişkisel araştırma deseni kullanılmıştır. İlişkisel araştırmalarda, herhangi bir manipülasyon yapmadan değişkenler arasındaki ilişkilerin doğası ve büyüklüğü keşfedilmeye çalışılır (Fitzgerald vd., 2004). Yapılan bu çalışmada evlilik doyumu, sosyal destek, bakım yükü, ebeveynlik stresi ve ebeveyn tükenmişliği değişkenleri arasındaki ilişkinin ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak çocuğu OSB tanısı almış olan ebeveynlerin, bakım yükü düzeylerini ölçen bir ölçme aracı geliştirilmiştir. Daha sonrasında ise, geliştirilen ölçeğin ortaya koyduğu bakım yükü değişkeninin, ebeveynlik stresi, ebeveyn tükenmişliği ve çok boyutlu sosyal destek algılarının evlilik doyumu değişkeni ile ilişkisi, GLM Mediation Modeli ile incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grupları incelendiğinde ise bakım yükü ölçeğinin geliştirilme süreci araştırmanın birinci çalışma grubunu, GLM Mediation Modeli ise araştırmanın ikinci çalışma grubunu oluşturmaktadır.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmada bakım yükü ölçeğinin geliştirildiği grup ve aracılık modelinin test edildiği grup olmak üzere toplam iki çalışma grubu bulunmaktadır. Her iki çalışma grubu için de bazı kriterler belirlenmiştir. Bunlar; katılımcıların araştırmanın yürütüldüğü dönemde evli olması, OSB tanısı almış bir çocuklarının olması, ailede başka bir engelli çocuğun olmaması, katılımcıların çocuklarının OSB dışında başka bir tanısının olmaması ve OSB tanısı almış çocuğun yaşının 18'den küçük olmasıdır.

Çalışma Grubu 1

Araştırmanın birinci çalışma grubu, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde ikamet etmekte olan, OSB tanısı almış çocuğu olan evli bireylerden oluşmaktadır. Bu gruptan elde edilen veriler kullanılarak bakım yükü ölçeği geliştirilmiştir.

Bu kapsamda ilk olarak madde havuzu oluşturulmuştur. Bu amaç doğrultusunda alanyazın incelemesi yapılarak ve yaşları 32-41 arasında değişen 6 kadın ve 2 erkek ebeveynin katıldığı bir odak grup görüşmesi yapılarak 44 maddeden oluşan madde havuzu oluşturulmuştur. Dört psikolojik danışman, iki psikometri alanında araştırmacı, bir Türk Dili uzmanı ve özel eğitim alanında çalışan üç uzman tarafından maddeler gözden geçirilmiş ve gerekli düzenlenmeler yapılarak madde havuzundan 9 madde çıkarılmıştır ve geriye 35 madde kalmıştır. Uzman görüşü alınan form pilot uygulama için hazır hale geldiğinden, hedef örneklem grubunu temsil ettiği düşünülen 20 kişiden veri toplanmıştır. Yapılan uygulamada herhangi bir madde değişikliğine gidilmesine gerek olmadığı anlaşılmış, tüm katılımcılar açısından maddeler açık ve net olarak tanımlanmıştır. Daha sonra ölçeğin faktör yapısının incelenmesi amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve yapılmıştır. AFA için 300 civarında katılımcı sayısının yeterli olduğu belirtilmektedir (Field, 2005). Bu çalışmada ise çeşitli nedenlerden ötürü çalışmada kullanılamayacak olan 27 veri elenerek araştırma toplam 329 bireyden elde edilen veriler üzerinden AFA çalışması yürütülmüştür. Katılımcılara ilişkin bilgiler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1

Çalışma Grubu-1'de Yer Alan Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Değişkenler	Ort.	Ss.
Ebeveynlerin yaşı	35,26	5,47
Çocuğun yaşı	5,21	1,52
	<i>n</i>	<i>%</i>
Cinsiyet		
Kadın	145	44,1
Erkek	184	55,9

Gelir		
Düşük	135	41,1
Orta	117	35,5
Yüksek	77	23,4
Eğitim düzeyi		
İlkokul	125	38,2
Orta	92	27,9
Lise	55	16,7
Üniversite	39	11,8
Lisansüstü	18	5,4

Not. N= 329. *Ort.*= Ortalama, *Ss.*= Standart sapma.

Tablo 1’de görüldüğü üzere, ebeveynlerin yaş ortalaması 35.26 (*Ss.* = 5.47); çocukların yaş ortalaması ise 5.21 (*Ss.* = 1.52) olarak hesaplanmıştır. Cinsiyet dağılımına bakıldığında, katılımcıların %44.1’inin kadın, %55.9’unun ise erkek olduğu gözlenmiştir. Gelir düzeyine açısından, katılımcıların %41.1’inin düşük, %35.5’inin orta ve %24.4’ünün yüksek gelir grubunda yer aldığı gözlenmiştir. Ayrıca, eğitim düzeyi açısından, katılımcıların %38.2’si ilkokul, %27.9’u ortaokul, %16.7’si lise, %11.8’i üniversite ve %5.4’u lisansüstü eğitim aldığı bulunmuştur.

Ölçeğin yapı geçerliği için ise Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. Bu kapsamda ise 315 katılımcıya ulaşılmış; araştırmada kullanılmayacak olan 29 veri elenerek 286 katılımcıdan elde edilen veriler kullanılmıştır. Katılımcılara ilişkin bilgiler Tablo 2’de yer almaktadır.

Tablo 2

Çalışma Grubu-1’de Yer Alan Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Değişkenler	<i>Ort.</i>	<i>Ss.</i>
Ebeveynlerin yaşı	38,63	5,16
Çocuğun yaşı	4,97	1,61

	<i>n</i>	%
Cinsiyet		
Kadın	132	46,2
Erkek	154	53,8
Gelir		
Düşük	162	56,8
Orta	76	26,5
Yüksek	48	16,7
Eğitim düzeyi		
İlkokul	118	41,2
Orta	75	26,2
Lise	44	15,1
Üniversite	35	12,2
Lisansüstü	14	5,3

Not. N= 286. Ort.= Ortalama, Ss.= Standart sapma.

Tablo 2 incelendiğinde, ebeveynlerin yaş ortalamasının 38.63 (Ss. = 5.16) ve çocukların yaş ortalamasının ise 4.97 (Ss. = 1.61) olduğu görülmektedir. Cinsiyet dağılımına bakıldığında, katılımcıların %46.2'sinin kadın, %53.8'inin ise erkek olduğu gözlenmiştir. Gelir düzeyine açısından, katılımcıların %56.8'inin düşük, %26.5'inin orta ve %16.7'sinin yüksek gelir grubunda yer aldığı gözlenmiştir. Ayrıca, eğitim düzeyi açısından, katılımcıların %41.2'si ilkokul, %26.2'si ortaokul, %15.1'i lise, %12.2'si üniversite ve %5.3'u lisansüstü eğitim aldığı bulunmuştur.

Çalışma Grubu 2

Araştırmanın ikinci çalışma grubu, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde ikamet etmekte olan, OSB tanısı almış bir çocuğu olan evli bireylerden oluşmaktadır. Bu gruptan elde edilen veriler ise çalışma kapsamında önerilen modelin test edilmesi amacıyla kullanılmıştır. Katılımcılara ilişkin bilgiler Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3*Çalışma Grubu-2'de Yer Alan Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler*

Değişkenler	Ort.	Ss.
Ebeveynlerin yaşı	37,84	5,33
Çocuğun yaşı	4,70	1,77
	<i>n</i>	%
Cinsiyet		
Kadın	128	47,9
Erkek	139	52,1
Gelir		
Düşük	125	46,8
Orta	73	27,3
Yüksek	69	25,8
Eğitim düzeyi		
İlkokul	93	34,8
Orta	69	25,8
Lise	61	22,8
Üniversite	30	11,2
Lisansüstü	14	5,2

Not. N= 267. *Ort.*= Ortalama, *Ss.*= Standart sapma.

Tablo 3 incelendiğinde, katılımcıların yaş ortalamasının 37.84 (Ss. = 5.33) ve çocukların yaş ortalamasının ise 4.70 (Ss. = 1.77) olduğu görülmektedir. Cinsiyet dağılımına bakıldığında ise katılımcıların %47.9'unun kadın, %52.1'inin ise erkek olduğu gözlenmiştir. Gelir düzeyi açısından, katılımcıların %46.8'inin düşük, %27.3'ünün orta ve %25.8'inin yüksek gelir grubunda yer aldığı gözlenmiştir. Ayrıca, eğitim düzeyi açısından, katılımcıların %34.8'i ilkokul, %25.8'i ortaokul, %22.8'i lise, %11.2'si üniversite ve %5.2'si lisansüstü eğitim aldığı bulunmuştur.

Veri Toplama Süreci

Bu çalışma kapsamında ilk olarak, araştırmada kullanılması planlanan ölçme araçlarını geliştiren uzmanlardan ölçeklerin kullanımına ilişkin izinler alınmış, daha sonra ise Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan çalışmayı yapmak amacıyla onay alınmıştır. Alınan etik kurul gereği “Gönüllü Katılım ve Aydınlatılmış Onam Formu” katılımcılara sunulmuş, gönüllü katılımcılardan elde edilen veriler araştırmada kullanılmıştır. Araştırmanın verileri, çevrimiçi ortamda elde edilmiştir. Her iki çalışma grubunun verileri elde edilirken benzer yol izlenmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak Türkiye'nin farklı bölgelerinde bulunan üniversitelerin psikolojik danışma ve rehberlik bölümlerinde ve özel eğitim bölümlerinde çalışmakta olan uzmanlarla iletişime geçilerek çalışmanın detayları aktarılmıştır. Daha sonra araştırmanın verilerinin elde edilmesi amacıyla oluşturulan çevrimiçi veri toplama linki bu uzmanlarla paylaşarak OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlere ulaştırılmaya çalışılmıştır. Bunun dışında da yine Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yer alan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde çalışmakta olan uzmanlarla iletişim kurularak ebeveynlere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Bu bölümde çalışma kapsamında kullanılan veri toplama araçlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çalışma kapsamında veri toplamak amacıyla kullanılan ölçme araçları Tablo 4'te belirtilerek özetlenmiştir.

Tablo 4

Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Değişken	Ölçtüğü Nitelik	Madde Sayısı	Geliştiren
Kişisel Bilgi Formu	Katılımcılara ilişkin demografik bilgiler	10	Çalışma kapsamında geliştirilmiştir
Bakım Yüğü Ölçeği	Ebeveynlerin algıladıkları bakım yüğü	11	Çalışma kapsamında geliştirilmiştir
Ebeveynlik Stresi Ölçeği	Ebeveynlerin ebeveyn olma yaşantılarına ilişkin stres düzeyi	18	Aydoğan ve Özbay, 2017

Maslach Tükenmişlik Ölçeği	Ebeveynlerin yaşadıkları tükenmişlik düzeyi	22	Tunçel vd., 2018
Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği	Ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek düzeyi	12	Eker vd., 2001
Evlilik Yaşamı Ölçeği	Ebeveynlerin evlilik doyum düzeyi	10	Tezer, 1996

Kişisel Bilgi Formu

Bu araştırmada katılımcıların kişisel özelliklerinin belirlenmesi için araştırmacı tarafından oluşturulan kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Hazırlanan bu formda katılımcıların yaş, cinsiyet, gelir düzeyi, eğitim düzeyi ve OSB tanısı almış çocuğun yaşına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Evlilik Yaşamı Ölçeği (EYÖ)

Evli bireylerin evlilik ilişkilerinden sağladıkları doyum düzeylerini değerlendirmek amacıyla Tezer (1996) tarafından geliştirilen Evlilik Yaşamı Ölçeği (EYÖ) Likert tipi olup 10 maddeden oluşmaktadır. Her madde 1 (Kesinlikle Katılmıyorum) ile 5 (Kesinlikle Katılıyorum) arasında derecelendirilmektedir. Ölçekten alınan puanlar 10 ile 50 arasında değişmektedir. Yüksek puanlar bireyin evlilik doyum düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenilirliği için yapılan çalışmalarda, test-tekrar test yöntemi ile bulunan güvenilirlik katsayısı 0.85'tir. Ayrıca, ölçeğin iç tutarlılık katsayısı erkek grubunda 0.88, kadın grubunda ise 0.91 olarak bulunmuştur. Ölçeğin yapı geçerliğini test etmek için doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve uyum iyiliği indeksleri RMSEA .08, SRMR .04, CFI .97, NFI .97 olarak kabul edilebilir düzeyde bulunmuştur. Bu araştırmada ise ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (Cronbach alfa) .88 olarak hesaplanmıştır.

Bakım Yükü Ölçeği (BYÖ)

BYÖ, bu araştırma kapsamında geliştirilmiş olup OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin yaşadıkları bakım yükü düzeyinin belirlenmesinde kullanılmaktadır. Likert tipindeki ölçekte 11 madde bulunmaktadır. Ölçekte bulunan her bir madde 1 (Kesinlikle

Katılmıyorum) ile 5 (Kesinlikle Katılıyorum) arasında derecelenmekte; dolayısıyla ölçekten alınabilecek puanlar 11-55 arasında değişmektedir. Puanın yüksek olması, bakım yükünün yüksek olduğunu belirtmektedir. Yapılan incelemeler sonucunda ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (Cronbach alfa) .84 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca, geçerlik çalışması sonucunda ise ölçeğin tek faktörlü yapının toplam varyansın %61.40'ını açıkladığını göstermektedir. Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik bilgilerine ilişkin detaylı bilgiler bulgular bölümünde yer almaktadır.

Ebeveynlik Stresi Ölçeği (ESÖ)

ESÖ, Aydoğan ve Özbay (2017) tarafından geliştirilmiş olup ebeveynlerin çocuklarıyla olan ilişkileri ve çocukların özellikleriyle bağlantılı yaşadıkları stres düzeyini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Likert tipindeki ölçekte 18 madde bulunmaktadır. Ölçekte bulunan her bir madde 0 (Hiç Tanımlamıyor) ile 4 (Çok İyi Tanımlıyor) arasında derecelenmekte; dolayısıyla ölçekten alınabilecek puanlar 0-72 arasında değişmektedir. Puanın yüksek olması, ebeveynlik stresinin yüksek olduğunu belirtmektedir. Ölçeğin geçerlik-güvenirlik çalışması toplam 307 evli bireyden elde edilen veriler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda iç tutarlılık katsayısı (Cronbach alfa) .96 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca, geçerlik çalışması tek faktörlü yapının toplam varyansın %63.46'sını açıkladığını göstermektedir. Bu araştırmada ise ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (Cronbach alfa) .92 olarak hesaplanmıştır.

Maslach Tükenmişlik Ölçeği (MTÖ)

MTÖ, Maslach ve Jackson (1986) tarafından geliştirilmiş ve tükenmişlik sendromunu değerlendirmek için kullanılan bir ölçektir. Toplam 22 madde ve üç alt ölçekten oluşmaktadır. Duygusal tükenme alt ölçeğinde dokuz madde, kişisel başarı alt ölçeğinde sekiz madde ve duyarsızlaşma alt ölçeğinde ise beş madde bulunmaktadır. MTÖ, 0 (Hiçbir Zaman) ile 4 (Her Zaman) arasında derecelendirilen 5'li Likert tipinde bir ölçektir. Her bir alt ölçek ayrı puanlanmaktadır. Bu şekilde, her katılımcı için üç ayrı puan elde edilmektedir. Tunçel ve diğerleri (2018) ölçeğin OSB tanısı almış çocukların ebeveynleri üzerinde

psikometrik özelliklerini incelemiş ve ölçeğin bu grupta yer alan ebeveynlerin ebeveyn tükenmişlik düzeylerini ölçmede kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu belirlemişlerdir. Ayrıca, kişisel başarı alt ölçeğinin maddelerinin ters puanlanmasıyla toplam ölçekten toplam puan elde edilebileceğini de belirtmişlerdir. Tunçel ve diğerleri tarafından (2018) psikometrik özellikleri incelenen ölçeğin duygusal tükenmişlik alt ölçeği için Cronbach alfa katsayısının 0.83, duyarsızlaşma alt ölçeği için 0.59, kişisel başarı alt ölçeği için 0.74 ve MTÖ'nün tümü için 0.86 olduğu görülmüştür. Ölçeğin üç faktörlü yapısının DFA değerleri incelendiğinde ise bu değerlerin RMSEA=0.067, SRMR=0.087, NFI=0.94 ve CFI=0.95 şeklinde olduğu görülmüştür. Bu araştırmada ise ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (Cronbach alfa) .87 olarak hesaplanmıştır.

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ)

Zimet ve diğerleri (1988) tarafından geliştiren Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin uyarlama çalışması Eker ve diğerleri (2001) tarafından yapılmıştır. Ölçek, bireylerin aile, arkadaş ve özel bir insan olmak üzere üç farklı kaynaktan elde ettiği sosyal desteğin değerlendirilmesinde kullanılmaktadır. Ölçek toplamda 12 madde ve üç alt boyuttan oluşmaktadır. Her bir madde ise 1 (Kesinlikle hayır) ile 7 (Kesinlikle evet) arasında derecelendirilmektedir. Her bir alt boyuttan alınan puan 4-28 arasında değişmekte olup ölçeğin toplam puanı 12-84 arasında değişmektedir. Ölçekten elde edilen puanın yüksek olması, bireylerin algıladıkları sosyal desteğin yüksek olduğunu gösterir. Ölçeğin tamamı için Cronbach Alpha katsayısının .89, aile alt boyutundan elde edilen Cronbach Alpha katsayısının .85, arkadaş alt boyutundan elde edilen Cronbach Alpha katsayısının .88 ve özel bir insan alt boyutundan elde edilen Cronbach Alpha katsayısının ise .92 olduğu görülmüştür. Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemede temel bileşenler faktör analizi yapılmış, 12 maddenin özdeğeri 1'den büyük olan ilgili 3 faktörde yer aldığı ve toplam varyansın %75'ni açıkladığı görülmüştür.

Meral ve Cavkaytar (2012) ise OSB tanısı almış çocukların ebeveynleri üzerinde ölçeğin psikometrik özelliklerini incelemişlerdir. Bu çalışma sonucunda ölçeğin tamamı için

Cronbach Alpha katsayısının .91, aile alt boyutu için .90, arkadaş alt boyutu için .91 ve özel bir insan alt boyutu için .89 olduğu; ölçeğin otizm ve özel eğitim alanında tanı alan çocukların ebeveynlerinde kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak kullanılabileceği görülmüştür. Ölçeğin üç faktörlü yapısının DFA değerleri incelendiğinde ise bu değerlerin RMSEA=0.004, SRMR=0.002, NFI=0.99 ve CFI=0.99 şeklinde olduğu görülmüştür. Bu araştırmada ise ölçeğin iç tutarlılık katsayısı (Cronbach alfa) .91 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında ölçek geliştirme için elde edilen veriler Mplus ve SPSS paket programları kullanılarak analiz edilmiştir. Ölçek geliştirme çalışmalarında Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma kapsamında ele alınan model için ise temel analizler yapılmadan önce çalışmaya dahil edilen tüm değişkenler için çok değişkenli normallik testleri ve kayıp veri analizleri yapılmıştır. Katılımcıların demografik bilgileri ve çalışmanın değişkenleri olan bakım yükü, ebeveynlik stresi, tükenmişlik, sosyal destek ve evlilik doyumu için betimsel istatistikler (ortalama, standart sapma, minimum, maksimum) hesaplanmıştır. Çalışmaya dahil edilen değişkenlerin betimsel istatistiklere ilişkin sonuçlar Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5

Araştırmanın Değişkenlerine İlişkin Özet İstatistik Değerleri

Değişkenler	Min.	Max.	Ort.	Ss.	Skewness	Kurtosis
Bakım yükü	21,00	49,00	37,54	6,91	-,631	-,308
Algılanan sosyal destek	24,00	55,00	41,56	6,22	-,643	,581
Ebeveynlik stresi	34,00	66,00	44,99	6,39	1,10	2,36
Evlilik doyumu	15,00	38,00	28,06	4,63	-,616	,932
Ebeveyn tükenmişliği	30,00	79,00	48,39	8,07	1,92	1,77

Not. N= 267. Ort.= Ortalama, Ss.= Standart sapma, Min.= Minimum, Max.= Maximum.

Tablo 5 incelendiğinde, bakım yükü değişkeni için minimum değer 21, maksimum değer 49 olarak belirlenmiş ve ortalama 37.54 (Ss. = 6.91) olarak hesaplanmıştır. Bakım

yükü için çarpıklık değeri -0.631 ve basıklık değeri -0.308 olarak hesaplanmıştır. Sosyal destek değişkeninde ise minimum 24, maksimum 55, ortalama ise 41.56 (Ss. = 6.22) olarak gözlenmiştir. Sosyal destek için çarpıklık değeri -0.643 ve basıklık değeri 0.581 olarak hesaplanmıştır. Ebeveynlik stresi için minimum değer 34, maksimum 66 ve ortalama 44.99 (Ss. = 6.39) olarak hesaplanmıştır. Ebeveynlik stresi için çarpıklık değeri 1.10 ve basıklık değeri 2.36 olarak bulunmuştur. Evlilik doyumu değişkeninin minimum değeri 15, maksimumu 38 ve ortalaması 28.06 (Ss. = 4.63) olarak bulunmuştur. Evlilik doyumu için çarpıklık -0.616 ile negatif, basıklık ise 0.932 ile normal bir dağılım göstermiştir. Ebeveyn tükenmişliği değişkeninde minimum değer 30, maksimum 79, ortalama ise 48.39 (Ss. = 8.07) olarak belirlenmiştir. Çarpıklık değeri 1.92 ile pozitif, basıklık değeri ise 1.77 olup normal bir dağılım gösterdiği bulunmuştur (Byrne, 2013).

Katılımcıların cinsiyetine göre evlilik doyumu puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek için bağımsız örneklemeler için t-testi analiz yöntemi kullanılmıştır. Bakım yükü, sosyal destek, ebeveynlik stresi, evlilik doyumu ve ebeveyn tükenmişliği puanları arasındaki ilişkileri belirlemek için Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır. Son olarak, bakım yükü, ebeveynlik stresi ve ebeveyn tükenmişliği ile evlilik doyumu arasındaki ilişkide algılanan sosyal desteğin aracı rolünü belirlemek için GLM Mediation Modeli kullanılmıştır (Gallucci, 2020; Soetaert, 2019). Aracı değişkenin istatistiksel anlamlılığı, 5000 bootstrap örneğine dayalı olarak incelenmiştir. Bu yöntemde, %95 güven aralığının sıfırın altında veya üstünde olması dolaylı etkinin anlamlı olduğunu göstermektedir (Hayes, 2013; Hayes, 2018). Normallik, doğrusallık ve homoskedastisite, aracılık analizleri için gerekli olan istatistiksel varsayımlardır (Abu-Bader ve Jones, 2021). Öncelikle, verilerin dağılımını belirlemek için çarpıklık-basıklık değerleri incelenmiştir. Sonuçlar, çarpıklığın -0.64 ile 1.92 arasında değiştiğini, basıklığın ise -0.31 ile 2.36 arasında değiştiğini ortaya koymuştur (bkz. Tablo 5). Elde edilen bulgular verilerin normal dağılıma sahip olduğunu göstermiştir (Byrne, 2013). Ayrıca, doğrusallık varsayımını incelemek için korelasyon analizi yapılmış (Abu-Bader & Jones, 2021) ve bağımsız

değişkenler, aracı değişken ve bağımlı değişken arasındaki ilişkilerin anlamlı olduğu ortaya konulmuştur (bkz. Tablo 8). Son olarak, VIF (Variance Inflation Factor) ve tolerans değerleri incelenmiş (Field, 2016) ve homoskedastisite varsayımının karşılandığı ortaya konulmuştur. Araştırmada, evlilik doyumu bağımlı değişken, sosyal destek aracı değişken ve bakım yükü, ebeveynlik stresi ve ebeveyn tükenmişliği bağımsız değişkenler olarak belirlenmiştir. Verilerin analizi için SPSS v28 istatistik paket programı kullanılmıştır. Ayrıca, tasarlanan modelin test edilmesi için Jamovi istatistik programı kullanılmıştır (R Core Team, 2021; The Jamovi Project, 2022).

Bölüm 4

Bulgular, Yorumlar ve Tartışma

Bu bölümde öncelikle Bakım Yükü Ölçeği'nin psikometrik özelliklerine ilişkin bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Daha sonra yukarıda belirtilen model testi kapsamında modele ilişkin bulgular ve yorumlar bulunmaktadır. Bulgular ve yorumların ardında yine aynı sırayla tartışmalara yer verilmiştir.

Bakım Yükü Ölçeği'nin Geliştirilmesine Yönelik Bulgular ve Tartışma

Araştırma kapsamında ele alınan ilk alt problem “OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlere yönelik geliştirilen Bakım Yükü Ölçeği geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı mıdır?” alt problemidir. Bu alt problem doğrultusunda ölçeğin geçerlik çalışması kapsamında ilk olarak kapsam geçerliği değerlendirilmiştir.

BYÖ'nün kapsam geçerliği kapsamında konuyla ilgili alanyazın incelenmiş ve OSB tanısı almış çocuğu olan 8 ebeveynin katıldığı odak grup görüşmesi yapılmıştır. Yapılan bu görüşmede katılımcılara “OSB tanısı almış bir çocuğun ebeveyni olmanın hayatınızda ne tür etkileri bulunmaktadır?”, “OSB tanısı almış bir çocuğun bakımıyla ilgilenmek sizin yaşamınızı nasıl etkiler?”, “OSB tanısı almış bir çocuğun bakımıyla ilgilenmek sizin yaşamınızı ekonomik, psikolojik, fiziksel ve sosyal açıdan nasıl etkiler?” şeklinde sorular sorulmuştur. Elde edilen bulgular doğrultusunda 44 maddelik madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzu dört psikolojik danışman, iki psikometri alanında ölçme-değerlendirme uzmanı, bir Türk Dili uzmanı ve özel eğitim alanında çalışan üç uzman tarafından gözden geçirilmiş ve gerekli düzenlenmeler yapılarak madde havuzundan 9 madde çıkarılmıştır. Özellikle anlaşılması güç ve ölçmek istenen kavramı ölçme niteliği olmayan maddeler elenerek geriye 35 madde kalmıştır. Uzman görüşü alınan form pilot uygulama için hazır hale geldiğinden, hedef örneklem grubunu temsil ettiği düşünülen 20 kişiden veri toplanmıştır. Yapılan uygulamada herhangi bir madde değişikliğine gidilmesine gerek olmadığı anlaşılmış ve 35 maddelik ölçeğin yapı geçerliğinin belirlenmesi amacıyla tekrar veri toplanmıştır.

Ölçeğin yapı geçerliği için AFA ve DFA yapılmıştır. AFA kapsamında ölçeğin faktörlenme yapısına karar verilmesi, DFA ile de belirlenen faktör yapısının istatistiksel olarak doğrulanması amaçlanmıştır. Öncelikle Kaiser-Meiyer-Olkin katsayısına bakılarak örneklemin faktör analizine uygunluğuna bakılmış ve .84 olarak bulunmuştur. Alanyazında KMO değerinin .60'dan yüksek olması ve Barlett'in küresellik testinin anlamlı çıkması gerektiği belirtilmiştir (Büyüköztürk vd., 2020). Bu doğrultuda KMO değeri .84 olarak analiz edilmiş ve örneklemin analiz için yeterli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Barlett'in küresellik testi sonucu 1429,57 olarak belirlenmiş ($p < .05$) ve AFA için örneklemin uygun olduğu görülmüştür. AFA'da faktör belirleme yöntemi olarak UWLS (Unweighted Least Squares), döndürme tekniği olarak ise Direct Oblimin yöntemleri belirlenerek ölçeğin faktör yapısı elde edilmiştir. Ayrıca, faktör sayısına karar verme yöntemlerinden Saçılma Diyagramı'na [Scree Plot] da bakılmış ve Şekil 2'de sonuçlar sunulmuştur. Şekil 2'de görüldüğü üzere, ölçeğin üç boyutlu yapısı olduğu görülmektedir. Faktörler ise sırasıyla *fiziksel ve duygusal yük* (1.faktör), *bakıma yönelik bilgi ve özel hayat üzerindeki etkiler* (2.faktör) ve *yetersizlik hissi ve ekonomik yük* (3. faktör) şeklinde adlandırılmıştır. Ayrıca yapılan analizler sonucunda 11 maddeli üç faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Aşağıdaki tabloda ilgili analizlere ilişkin faktör analizi sonuçları sunulmuştur.

Tablo 6

Bakım Yüğü Ölçeği'ne İlişkin Döndürme Sonrası Maddelerin Faktör Yük Değerleri

Maddeler	1. Faktör	2.Faktör	3. Faktör
M17	.960		
M23	.935		
M22	.915		
M29	.646		
M9	.308		
M33		1.017	
M30		.678	

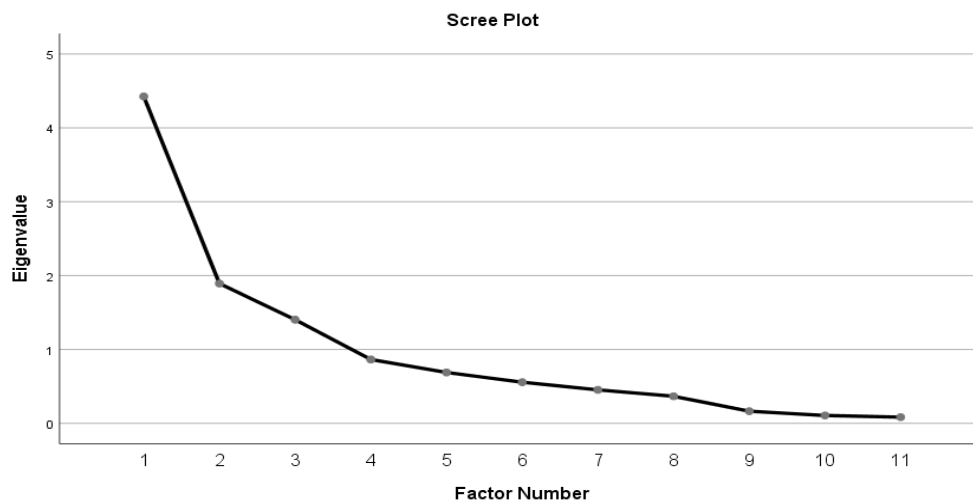
M1	-.333	.446	
M26			.789
M27			.669
M7	-.326		.458

Açıklanan Varyans: Toplam %61.40
 1.Faktör: %37.644 2.Faktör: %15.272 3.Faktör: %8.682

Tablo 6'ya göre, BYÖ'nün 11 maddeli ve üç faktörlü bir yapısı olduğu görülmektedir. 1.faktör beş maddeden, 2.faktör üç maddeden ve 3.faktör de üç maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddelerin faktör yük değerleri .446 ile 1.017 arasında değişmektedir. 1.faktörün açıkladığı varyans %37.644, 2.faktörün %15.272, ve 3.faktörün açıkladığı varyans %8.682 olmak üzere üç boyutun birlikte açıkladığı toplam varyans %61.40 olarak bulunmuştur. Açıklayıcı Faktör Analizi yapılırken faktör yükünün .30'un altında olan maddelerin çıkarılması ve faktörlerin özdeğerinin 1'den büyük olma kuralı gözetilmiştir (Büyüköztürk vd., 2020). Bu doğrultuda faktör yükü .30'un altında olan 24 madde (M2, M3, M4, M5, M6, M8, M10, M11, M12, M13, M14, M15, M16, M18, M19, M20, M21, M24, M25, M28, M31, M32, M34, M35) uygulama formundan çıkarılmıştır.

Şekil 2

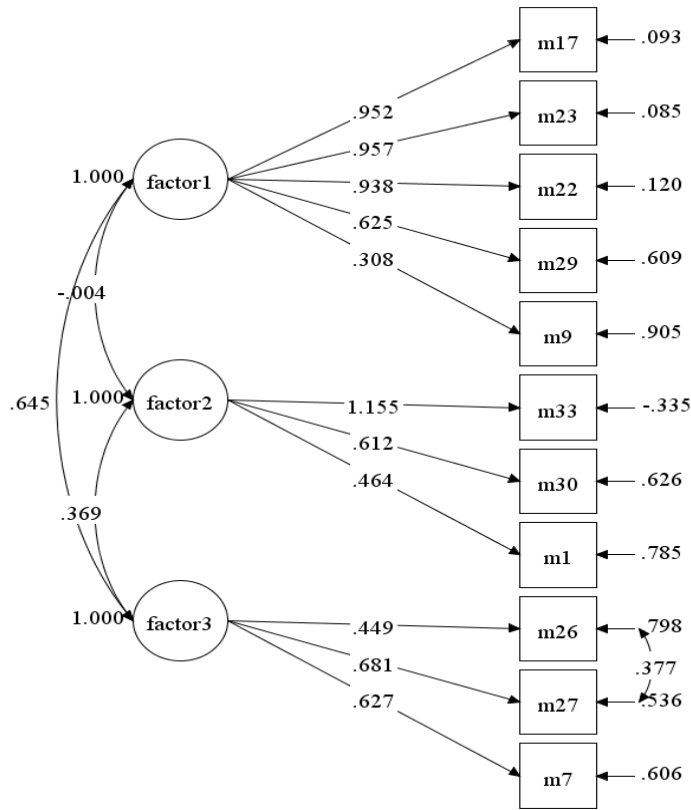
BYÖ'nün Saçılma Diyagramı

Ölçeğin 11 madde ve üç faktörlü yapısını doğrulamak için Çalışma Grubu 2 'den toplanılan veriler üzerinde DFA yapılmıştır. DFA sonuçları uyum iyiliği indeksleri RMSEA .07, SRMR .08, CFI .93, TLI .90 olarak analiz edilmiş ve bütün uyum iyiliği indeksleri kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmektedir (Schreiber vd., 2006). Bu sonuçlar doğrultusunda BYÖ'nün üç faktör ve 11 maddeli yapısının doğrulandığı görülmektedir. Şekil 3'te DFA sonucu modelin görseli sunulmuştur.

Şekil 3

BYÖ'nün DFA Sonucu Model Yapısı

Şekil 3'te de görüldüğü üzere, BYÖ'nün DFA sonucunda maddelerin faktör yük değerleri .308 ile 1.155 arasında olduğu görülmektedir. Faktörlerin de ilişkisi anlamlı ve maddelerin de faktörler ile ilişkisi anlamlı olarak görülmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda BYÖ'nün 11 maddeli üç faktörlü yapısının doğrulandığı görülmektedir.

Geliştirilen ölçeğin güvenirlik çalışmasında iç tutarlık katsayısına bakılmıştır. İç tutarlık katsayısı için ise Cronbach Alfa ve Guttman katsayısı kullanılmıştır. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı .84, Guttman katsayısı ise .86 olarak bulunmuştur. Ayrıca, ölçeğin alt faktörlerine ilişkin güvenirlik katsayıları birinci faktör için .86, ikinci faktör için .89 ve üçüncü faktör için ise .87 olarak hesaplanmıştır. Cronbach alfa katsayısının .70'ten yüksek olmasının ölçme aracının güvenilir olarak kabul edilebildiğini göstermesi (Fraenkel ve Wallen, 2006), BYÖ'nün güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Alanyazında hâlihazırda bakım verenlerin bakım yükünü ölçmek amacıyla kullanılan Zarit Bakım Verme Yükü Ölçeği bulunmaktadır (Zarit vd., 1990). Bakım vermenin bireylerin yaşamı üzerindeki etkisini ölçmeye yarayan bu ölçek 22 maddeden oluşmaktadır. Ölçek asla, nadiren, bazen, sık sık, ya da hemen her zaman şeklinde 0'dan 4'e kadar değişen Likert tipi değerlendirmeye sahiptir. Ölçekten alınacak puanlar 0-88 arasında değişmektedir. Bu ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışmaları ise İnci ve Erdem (2008) tarafından yapılmıştır. Uyarlama çalışması sonucunda ölçeğin madde sayısı değişmemiş ve yapılan faktör analizi sonucunda tek boyutlu olarak kullanılabilceği belirtilmiştir. Ayrıca ölçeğin iç tutarlılık katsayısının ise 0.95 olduğu ve toplam varyansın %53.55'ini açıkladığı belirlenmiştir.

Konuyla ilgili alanyazın incelendiğinde ölçeğin hem orijinal versiyonunun kullanıldığı çalışmaların (Dauphinot vd., 2015; Gonçalves-Pereira ve Zarit, 2014; Hagell vd., 2017; Imarhiagbe vd., 2017; Siegert vd., 2010; Yin vd., 2021) hem de Türkçe'ye uyarlanmış versiyonunun kullanıldığı çalışmaların (Altay vd., 2018; Lafçı vd., 2020; Mollaoğlu vd., 2011; Şirzai vd., 2015; Şahin vd., 2009) daha çok kronik hastalığı olan ya da psikiyatrik tanısı olan bireylere bakım verenlerin bakım yükünü ölçmede kullanıldığı görülmüştür. Bu nedenle bu araştırmada OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerine özgü bir ölçme aracının kullanılmasının daha uygun olduğu düşünülerek BYO geliştirilmiştir. Ayrıca geliştirilen bu ölçeğin madde havuzu oluşturulurken de OSB tanısı olan bireylere bakım verenlerle yapılan

güncel çalışmalardan yararlanılmıştır (Baxter vd., 2015; Lavelle vd., 2014, Hoefman vd., 2014).

Cinsiyete Göre Evlilik Doyumuna İlişkin Bulgular ve Tartışma

Bu araştırmanın bir diğer alt problemi “OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin cinsiyetine göre evlilik doyum düzeyleri manidar olarak farklı mıdır?” alt problemidir.

Tablo 7

Katılımcıların Evlilik Doyumu Puanları Arasındaki Farklara İlişkin t-Testi Sonuçları

Değişkenler	Grup	Ort.	Ss.	t	p
Cinsiyet	Kadın	27,86	4,86	-1,07	,29
	Erkek	28,49	4,31		

Tablo 7’de belirtildiği üzere katılımcıların cinsiyetine göre evlilik doyum puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur ($t(265) = -1,07, p > .05$). Bir diğer ifadeyle, çocuğu OSB tanısı almış anne ve babaların evlilik doyum düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

OSB veya gelişimsel yetersizlik tanısı almış çocukların anne ve babalarının evlilik doyumları üzerine yapılan araştırmalar, bu ebeveynlerin evlilik doyum seviyelerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir fark olup olmadığı konusunda farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Bazı araştırmalar, cinsiyete göre bu çiftlerin evlilik doyumlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu belirtmektedir (Dalkılıç ve Güloğlu, 2019; Gau vd., 2012). Bazı araştırmalar ise, anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir (Karpat, 2011; Rimmerman vd., 2003). Bu çalışmada fark çıkmaması birkaç şekilde açıklanabilir.

Sharaievskaya ve diğerleri (2013), eşlerin birbirinden ve evlilik ilişkisinden beklentilerinin evlilik doyumunun önemli bir ölçütü olduğunu vurgulamışlardır. Eşler arasındaki beklentiler, evlilik ilişkisini ve dolayısıyla evlilik doyumunu büyük ölçüde etkilemektedir. Al-Farsi ve diğerleri (2016), OSB tanısı sonrasında eşlerin odak noktasının tanı almış çocuk olduğunu belirtmişlerdir. Çocuğa yönelik artan ilgi ve çaba, eşlerin birbirlerinden ve evlilikten beklentilerini azaltabilir. Bu durum, evlilik doyumunu doğrudan

etkileyebilir. Hartley ve diğeri (2017), tanı sonrasındaki süreçte eşlerin evlilik ilişkisinden uzaklaştıklarını ve evlilikten beklentilerinin benzer olduğunu belirtmişlerdir. Eşler, çocuklarının özel ihtiyaçlarına odaklanırken, evlilik ilişkisi ikinci plana düşebilir. Bu durumda, evlilik doyumunda belirgin bir farklılık olmaması beklenebilir. Eşlerin birbirlerinden ve evlilikten beklentilerinin azalması, evlilik doyumunu düzeylerinin benzer kalmasına yol açabilir.

Bu durumun bir diğer nedeninin ise OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin yaşam koşullarıyla ilgili olduğu düşünülmektedir. Bitsika ve diğeri (2013) ile Horlin ve diğeri (2014) tarafından yapılan çalışmalar, OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin yüksek düzeyde stres ve çeşitli yaşam zorluklarıyla karşılaştıklarını vurgulamaktadır. Hem anneler hem de babalar, çocuklarının özel ihtiyaçlarıyla başa çıkarken benzer düzeyde stres ve kaygı yaşayabilirler. Shobana ve Saravanan (2014), ebeveynlerin bu süreçte yaşadıkları stresin evlilik doyumlarını olumsuz etkileyebileceğini belirtmişlerdir. Brown ve diğeri (2020) ile Greenlee ve diğeri (2022) de benzer şekilde, çocuklarının özel durumu nedeniyle yaşadıkları stresin ebeveynlerin evlilik doyumunu düşürebileceğini ifade etmektedirler. Bu durumda evlilik doyumunu üzerinde, ebeveynlerin cinsiyetin belirleyici bir unsur olmaktan ziyade, çocuklarının özel durumu ve bu durumla başa çıkma stratejilerinin daha önemli olduğu görülmektedir. Çocuğun özel ihtiyaçları ve günlük bakım gereksinimleri, her iki ebeveyn için de yüksek düzeyde stres yaratabilir. Bu durum, ebeveynlerin evlilik doyumunu benzer şekilde etkileyebilir ve cinsiyete dayalı farklılıkların ortaya çıkmasını engelleyebilir (Zeng vd., 2021). Ek olarak, baba katılımı ve toplumsal cinsiyet rollerinin de bu durum üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Türkiye’de genel olarak annelere çocuk bakımı ve ev işleri gibi görevler atfedilmiştir (Dökmen, 2010) ancak babaların daha fazla katılımıyla bu rollerin dengesi değişebilir. Bu da evliliklerde daha eşit bir dinamik yaratabilir. Lomazzi ve diğeri (2018) de toplumsal cinsiyet rollerinin esnemesi ve babaların çocuk bakımına daha aktif katılımının evlilik doyumunu etkileyen cinsiyet farklarının azalmasına katkıda bulunabileceğini belirtmiştir. Son olarak, bu durumun bir diğer nedeninin ise yapısal aile kuramında vurgulanan ailenin sistematik bir yapı olmasıyla ilişkili olduğu

düşünülmektedir. Kurama göre, aile sistematik bir yapıya sahiptir ve bu yapı içerisinde yer alan bireyler birbirini etkiler ve birbirinden etkilenir. Buna göre bu araştırmada ebeveynlerin cinsiyetleri ile evlilik doyumları arasında fark çıkmamasının ebeveynlerin birbirini etkilemesi ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. OSB nedeniyle evliliklerinde problem yaşayan (Brown vd., 2020, He vd., 2022) ebeveynlerden birinin evlilikten doyum elde etmemesi ile birlikte diğerinin de doyum elde etmemesi ya da birinin evlilikten doyum elde etmesiyle birlikte diğerinin de doyum elde etmesinin elde edilen bu bulgu ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Bakım Yükü, Ebeveynlik Stresi, Ebeveyn Tükenmişliği ile Evlilik Doyumu Arasındaki İlişkide Algılanan Sosyal Desteğin Aracılık Rolüne İlişkin Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde “OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin bakım yükü, ebeveynlik stresi, ebeveyn tükenmişliği ile evlilik doyumu arasındaki ilişkiye algılanan sosyal destek istatistiksel açıdan anlamlı olarak aracılık etmekte midir?” araştırma problemi ele alınmıştır. Bakım yükü, ebeveynlik stresi ve ebeveyn tükenmişliği ile evlilik doyumu arasındaki ilişkide algılanan sosyal desteğin aracı rolünü belirlemek için yapılan GLM Mediation Modeli sonuçları Tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8

Bakım Yükü, Ebeveynlik Stresi ve Ebeveyn Tükenmişliği ile Evlilik Doyumu Arasındaki İlişkide Algılanan Sosyal Desteğin Aracı Rolüne İlişkin GLM Mediation Modeli Sonuçları

Indirect and Total Effects								
95% C.I.								
Type	Effect	Estimate	SE	Lower	Upper	β	z	p
Indirect	ES \Rightarrow ASD \Rightarrow ED	-0.0701	0.0187	-0.107	-0.0335	-0.0968	-3.75	< .001
	ET \Rightarrow ASD \Rightarrow ED	-0.0519	0.0152	-0.0817	-0.0221	-0.0904	-3.41	< .001
	BY \Rightarrow ASD \Rightarrow ED	-0.0606	0.0172	-0.0943	-0.0269	-0.0905	-3.520	< .001
Component	ES \Rightarrow ASD	-0.3210	0.0562	-0.431	-0.2109	-0.3301	-5.71	< .001
	ASD \Rightarrow ED	0.2183	0.0438	0.132	0.3042	0.2932	4.98	< .001
	ET \Rightarrow ASD	-0.3068	0.0433	-0.3916	-0.2220	-0.3982	-7.09	< .001
	BY \Rightarrow ASD	-0.2323	0.0532	-0.3366	-0.1280	-0.2582	-4.366	< .001
Direct	ES \Rightarrow ED	-0.1572	0.0426	-0.241	-0.0737	-0.2172	-3.69	< .001
	ET \Rightarrow ED	-0.1986	0.0335	-0.2642	-0.1329	-0.3461	-5.93	< .001

	BY ⇒ ED	-0.0375	0.0394	-0.1148	0.0398	-0.0560	-0.951	< .001
Total	ES⇒ ED	-0.2273	0.0421	-0.310	-0.1447	-0.3139	-5.39	< .001
	ET⇒ ED	-0.2504	0.0316	-0.3124	-0.1884	-0.4365	-7.91	< .001
	BY ⇒ ED	-0.0981	0.0406	-0.1778	-0.0185	-0.1465	-2.415	< .001

Not. BY: Bakım Yükü, ES: Ebeveynlik stresi, ET: Ebeveyn tükenmişliği, ASD: Algılanan sosyal destek, ED: Evlilik Doyumu

Tablo 8 incelendiğinde, bakım yükünün aracı değişken olan sosyal destek üzerindeki etkisinin negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür ($\beta = -.26$, $SE = .05$, $p < .001$). Ayrıca, bakım yükünün evlilik doyumu üzerindeki toplam etkisinin ise negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur ($\beta = -.15$, $SE = .04$, $p < .001$). Sosyal desteğin modele dahil edilmesiyle bakım yükü ile evlilik doyumu arasındaki ilişki azalmış ve istatistiksel olarak ise anlamlı olduğu görülmüştür ($\beta = -.06$, $SE = .04$, $p < .001$). Dolaylı etkiler incelendiğinde, alt ve üst sınırlar sıfırın altında olduğu için ($\beta = -.09$, $SE = .02$, $p < .001$) bakım yükü ile evlilik doyumu arasındaki ilişkide sosyal desteğin istatistiksel olarak anlamlı aracı etkiye sahip olduğu söylenebilir.

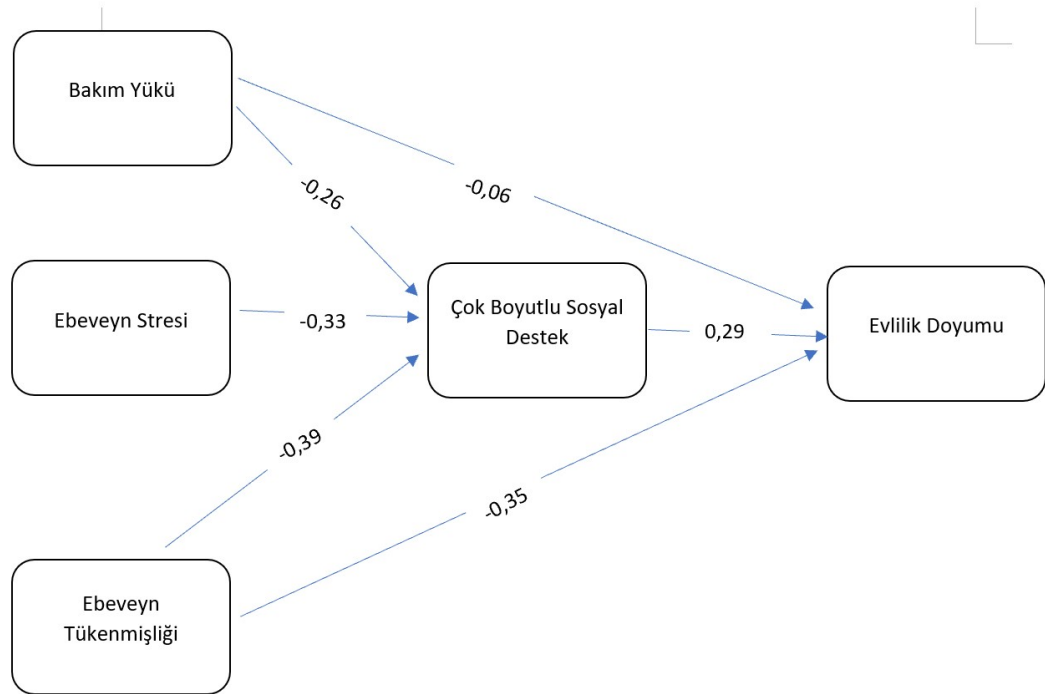
Ebeveynlik stresinin aracı değişken olan sosyal destek üzerindeki etkisinin negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür ($\beta = -.33$, $SE = .06$, $p < .001$). Ayrıca, aracı değişken olan sosyal desteğin evlilik doyumu üzerindeki doğrudan etkisinin pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur ($\beta = .29$, $SE = .04$, $p < .001$). Ebeveynlik stresinin evlilik doyumu üzerindeki toplam etkisinin ise negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur ($\beta = -.31$, $SE = .03$, $p < .001$). Sosyal desteğin modele dahil edilmesiyle ebeveynlik stresi ile evlilik doyumu arasındaki ilişki azalmış ve istatistiksel olarak ise anlamlı bulunmuştur ($\beta = -.21$, $SE = .04$, $p < .001$). Dolaylı etkiler incelendiğinde, alt ve üst sınırlar sıfırın altında olduğu için ($\beta = -.10$, $SE = .02$, $p < .001$) ebeveynlik stresi ile evlilik doyumu arasındaki ilişkide sosyal desteğin istatistiksel olarak anlamlı aracı etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Ebeveyn tükenmişliğinin aracı değişken olan sosyal destek üzerindeki etkisinin negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür ($\beta = -.40$, $SE = .04$, $p < .001$). Ayrıca, ebeveyn tükenmişliğinin evlilik doyumu üzerindeki toplam etkisinin ise negatif

yönde ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur ($\beta = -.44$, $SE = .03$, $p < .001$). Sosyal desteğin modele dahil edilmesiyle ebeveyn tükenmişliği ile evlilik doyumu arasındaki ilişki azalmış ve istatistiksel olarak ise anlamlı bulunmuştur ($\beta = -.35$, $SE = .03$, $p < .001$). Dolaylı etkiler incelendiğinde, alt ve üst sınırlar sıfırın altında olduğu için ($\beta = -.09$, $SE = .02$, $p < .001$) ebeveyn tükenmişliği ile evlilik doyumu arasındaki ilişkide sosyal desteğin istatistiksel olarak anlamlı aracı etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Şekil 4

GLM Mediation Modeli Sonuçları

Bakım Yükünün Evlilik Doyumu Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular ve Tartışma

Araştırmada ele alınan bir diğer alt problem ise “OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin bakım yükünün evlilik doyumu üzerindeki etkisi istatistiksel açıdan anlamlı mıdır?” alt problemidir. Tablo 8 incelendiğinde, bakım yükünün evlilik doyumu üzerindeki

doğrudan etkisinin negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur ($\beta = -.06$, $SE = .04$, $p < .001$).

OSB tanısı alan bir çocuğun bakımı, ebeveynlerin yaşamlarında önemli değişikliklere neden olabilir ve bu değişiklikler evlilik ilişkilerini etkileyebilir. Özellikle çocuğun özel ihtiyaçlarını karşılamak için gereken ekstra çaba ve enerji, ebeveynler üzerinde yoğun bir stres yaratabilir. Bu stres, ebeveynlerin duygusal ve fiziksel sağlığını olumsuz etkileyebilir ve evliliklerinde gerginliklere yol açabilir. Pollmann-Schult (2014), özel gereksinimli bir çocuk sahibi olmanın getirdiği sorumluluklar sonucunda eşler arasında yaşanabilecek çatışmaların evlilik doyumunu olumsuz yönde etkileyebileceğini vurgulamıştır. Özellikle çocuk bakımının getirdiği yorgunluk, psikolojik yük ve artan finansal baskılar, eşler arasında çatışmalara neden olmakta ve ilişkiyi zedeleyebilmektedir (Hartley vd., 2012).

Alanyazında, OSB tanısı almış bir çocuğun bakım yükünün genellikle daha yoğun olduğu ve bu durumun ebeveynleri birçok açıdan olumsuz etkileyebileceği belirtilmektedir (Baxter vd., 2015). Çocuğun tanı alması sonrasında başlayan zorlu süreç (Kaytez ve diğerleri, 2015), ilerleyen dönemlerde çocuğun bakımı nedeniyle ebeveynlerin depresyon, stres ve anksiyete gibi durumları yoğun bir şekilde yaşamalarına neden olabilmektedir (Marsack, 2016). Ebeveynlerin, çocuğun özel ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan yoğun bakım ve dikkat nedeniyle sürekli bir stres ve yorgunluk hali yaşayabilirler. Bu durum, ebeveynlerin kişisel zamanlarının kısıtlanmasına, duygusal ve fiziksel olarak tükenmiş hissetmelerine yol açabilir. Ebeveynler, özellikle de çocuğun yaşı ilerledikçe ve bakımıyla ilgili yeni sorumluluklar ortaya çıktıkça duygusal yük yaşamakta (Al-Farsi ve diğerleri, 2016; Keskin ve diğerleri, 2010; Kwok ve diğerleri, 2014) ve psikolojik sorunlarla karşılaşabilmektedirler (Padden ve James, 2017; Woodgate vd., 2008). Ebeveynlerin bu süreçte karşılaştıkları psikolojik ve duygusal zorluklar, onların genel yaşam kalitesini ve evlilik ilişkilerini olumsuz etkileyebilir. Çocuklarının özel ihtiyaçlarına yönelik sürekli bir bakım ve destek sağlamak zorunda olan ebeveynler, kendi ihtiyaçlarını ve birbirleriyle olan

ilişkilerini ihmal edebilirler. Bu da evlilik doyumlarının düşmesine ve ilişkilerinde gerginliklerin artmasına neden olabilir (Brown ve diğerleri, 2020; Hartley vd., 2012). Ek olarak, çocuğun bakımı ve ihtiyaçlarını karşılama konusunda ebeveynlerin ortak bir strateji geliştirememeleri sonucunda yaşanan stres ve gerilim de ebeveynlerin evlilik ilişkisine zarar verebilmektedir (Hutchison vd., 2016; Kütük vd., 2021; Rivard vd., 2014). Ebeveynlerin, çocuk bakımıyla ilgili sorumlulukları paylaşmada ve bu süreçte birbirlerine destek olmada başarılı olamamaları, evlilik ilişkilerinde çatışmalara yol açabilir. Çocuğun bakımı ve ihtiyaçlarının karşılanması konusundaki uyumsuzluklar, ebeveynlerin birbirlerine olan desteğini ve anlayışını azaltabilir, bu da ilişkideki duygusal bağların zayıflamasına yol açabilir.

Bu duruma neden olan bir diğer faktörün ise çocuğun bakımı nedeniyle eşlerin birbirine yeterince zaman ayıramaması olduğu düşünülmektedir. Lin (2014), ebeveynlerin, çocuklarının özel ihtiyaçlarını karşılamak için sürekli çaba göstermeleri ve zamanlarını ayırmaları gerektiğini belirtmiştir. Bu durum, eşlerin birbirlerine ayıracakları zamanı etkileyebilir ve bu da eşler arasındaki ilişkiyi olumsuz yönde etkileyebilir. Fitzpatrick ve Vacha-Haase (2010), ebeveynlerin çocuk bakımıyla ilgili durumları yaşamlarının merkezine oturtmaları sonucunda, birbirlerine daha az zaman ayırdıklarını ve bu durumun ebeveynler arasındaki duygusal ve romantik yakınlığı azalttığını belirtmişlerdir. Eşler, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamaya öncelik vermeleri sonucunda, kendi ihtiyaçlarını ve ilişkilerini ihmal edebilirler (Hutchison vd., 2016).

Yapısal Aile Kuramı'nda vurgulandığı üzere, aile, sistematik bir yapıya sahiptir ve bu yapı içerisindeki bireyler birbirlerini etkilemekte ve birbirlerinden etkilenmektedir. Kurama göre, aile sistemi içerisinde eş alt sistemi ve ebeveyn alt sistemi bulunmaktadır (Minuchin, 2018). Her alt sisteme ilişkin belirli görev ve sorumluluklar bulunmaktadır (Carr vd., 2014). Ailede her bireyin bir rolü ve bu rolleri yerine getirme beklentileri vardır. Bu kurama göre, aile içindeki herhangi bir değişiklik veya stres durumu, ailenin dengesini ve işleyişini etkileyebilir (Lindblad-Goldberg ve Northey, 2013). Bu nedenle, çocuğun OSB tanısı

almasından sonraki süreçte, aile içerisinde çeşitli değişimler yaşanabilir. Ebeveynlerin bu değişimler sonucunda yaşamlarında denge kuramamaları evlilik doyumlarını olumsuz yönde etkileyebilir (Langley vd., 2017). Ebeveynlerin, çocuğun özel ihtiyaçlarına yönelik sürekli çaba göstermeleri ve zamanlarını ayırmaları, eş ve ebeveyn rolleri arasında çatışmalara yol açabilir ve bu da evlilik ilişkilerinde karmaşık duygusal ve pratik zorluklarla karşılaşmalarına neden olabilir (Gau vd., 2012; Smith vd., 2010).

Yapısal Aile Kuramı, aile sisteminin dengesini ve işleyişini korumanın önemini vurgular (Minuchin, 2018). Bu bağlamda, OSB tanısı almış bir çocuğun bakımının gerektirdiği ek sorumluluklar, ebeveynlerin yaşamlarını yeniden düzenlemelerini gerektirir. Tavavol ve diğerleri (2017) de evlilik ilişkisinde yaşanan olumsuz durumlara rağmen bir denge kurulması gerektiğini belirtmektedirler. Ebeveynlerin, çocuğun özel ihtiyaçlarına yönelik bakım ve destek sağlarken, kendi ilişkilerine de özen göstermeleri gerekmektedir (Osborne ve Reed, 2010). Bu, ebeveynlerin birbirlerine destek olmalarını ve evlilik ilişkilerini korumalarını sağlar. Aksi takdirde, ebeveynlerin çocuklarına odaklanmaları, eşler arasındaki duygusal bağın zayıflamasına ve evlilik doyumunun azalmasına yol açabilir.

Ebeveynlerin evlilik doyumunu ile bakım yükü arasındaki negatif ilişkiyi açıklamak için Yapısal Aile Kuramı'nın sınırlar kavramının da önemli olduğu düşünülmektedir. Sınırlar, ailenin içindeki ilişkileri ve kimliği belirleyen sınırlayıcı yapılar olarak tanımlanır (Connell, 2010). Bu sınırlar, aile üyeleri arasındaki ilişkileri düzenler ve belirli alt sistemleri birbirinden ayırır (Rasheed vd., 2011). Esnek sınırlara sahip ailelerde, ebeveynlerin çocuğun OSB tanısı sonrası yaşanan zorluklarla başa çıkarken, birbirlerine destek olmaları ve iş birliği yapmaları daha olasıdır. Bu esneklik, ebeveynlerin birbirlerine olan duygusal bağlılıklarını sürdürmelerine ve evlilik doyumlarını korumalarına yardımcı olabilir (Colapinto, 2019). Ancak, katı sınırlarla karakterize edilen ailelerde, ebeveynler arasındaki destek eksikliği ve iletişim zorlukları, evlilik doyumunu olumsuz etkileyebilir. Katı sınırlar, ebeveynlerin eş ve ebeveyn rolleri arasında denge kurmalarını zorlaştırır ve bu da evlilik ilişkisinde gerilimlere yol açabilir. Özellikle, bir çocuğun OSB tanısı alması gibi önemli bir değişiklik, aile içindeki

sınırları etkileyebilir. Bu durumda, ebeveynlerin eş ve ebeveyn olma rolleri arasında geçiş yapmakta zorlanmaları ve sınırların belirsizliği, aile içindeki iletişimi ve destek mekanizmalarını etkileyebilir (Hsaio, 2018). Ebeveynler, çocuğun özel ihtiyaçlarına odaklanırken, eş olarak birbirlerine ayıracakları zaman azalabilir ve duygusal bağlar zayıflayabilir. Bu durumda, ebeveynler arasında çatışma yaşanabilir ve evlilik doyumu olumsuz etkilenebilir.

Ebeveynlik Stresinin Evlilik Doyumu Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular ve Tartışma

Araştırmada ele alınan bir diğer alt problem ise “OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin stresinin evlilik doyumu üzerindeki etkisi istatistiksel açıdan anlamlı mıdır?” alt problemidir. Tablo 8 incelendiğinde, ebeveynlik stresinin evlilik doyumu üzerindeki doğrudan etkisinin negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur ($\beta = -.22$, $SE = .04$, $p < .001$).

OSB tanısı almış çocukların bakımı, ebeveynler için genellikle ekstra çaba, zaman ve enerji gerektiren karmaşık bir süreçtir. Hartley ve ekibinin (2012) çalışmasında da vurgulandığı gibi, çocuğun ihtiyaçlarını karşılamak için ebeveynlerin günlük yaşamlarında önemli değişiklikler yapmaları gerekir. Bu süreç, ebeveynlerin çocuklarının gelişimine ve refahına odaklanmasını sağlarken, aynı zamanda ebeveynlerin kendi ihtiyaçlarını da göz ardı etmelerine yol açabilir. Bu durum ise ebeveynlik stresini arttırabilen bir durumdur (Johnson vd., 2011). Benzer şekilde, Baxter ve arkadaşları (2015) tarafından yapılan çalışmada da OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin maruz kaldığı ek sorumlulukların ebeveynlik stresini arttırdığı belirlenmiştir. Bu stres, çocuğun özel ihtiyaçlarını karşılamak, terapi ve destek hizmetleri için sürekli olarak koordinasyon sağlamak gibi günlük görevlerin yanı sıra, gelecekleri hakkında endişe duymak gibi faktörlerden kaynaklanabilir. Dolayısıyla, OSB tanısı almış çocukların bakımıyla ilgili bu zorluklar, ebeveynlerin duygusal ve fiziksel sağlığını etkileyebilir ve onların evlilik doyumu olumsuz yönde etkileyebilir (Shtayermman, 2013; Weitlauf vd., 2014).

Herring ve meslektaşlarının (2006), Little ve Clark'ın (2006) ve Thomas ve diğerlerinin (2016) araştırmaları, OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin yaşadığı ebeveynlik stresinin, çocuğun davranış problemleri ve bakım maliyetleri gibi faktörlerden kaynaklandığını göstermektedir. Özellikle, çocuğun özel ihtiyaçlarını karşılamak için daha fazla çaba gösterme gerekliliği, ebeveynlerin stres seviyelerini artıran bir etken olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, ebeveynlerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları zorluklarla başa çıkmak için daha fazla enerji ve kaynak harcamalarını gerektirebilir. Hock ve meslektaşları (2012) ise OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin gelecekleriyle ilgili artan endişeleri de ebeveynlik stresini arttırabileceğini belirtmişlerdir. Bu endişe, çocuğunun ilerleyen yaşlarda ihtiyaçlarını karşılamak, uygun eğitim ve terapi hizmetlerini sağlamak gibi konuları kapsar. Bu durum, ebeveynlerin gelecekle ilgili belirsizliklerle başa çıkmak için ekstra çaba harcamalarını ve dolayısıyla stres seviyelerinin yükselmesini beraberinde getirebilir. Hayes ve Watson (2013) da çocuklarının davranış problemleri ve onların ebeveynlerin çocukların geleceğine ilişkin kaygılarının ebeveynlik stresini arttıracağını ve bu durumdan ötürü eşler arasında duygusal uzaklaşma ve çatışma gibi sorunlar yaşanabileceğini belirtmişlerdir.

Ebeveynlik stresinin önemli bir diğer nedeni, maddi zorluklardır. Özellikle OSB tanısı sonrasında, çocuğun ihtiyaç duyduğu özel eğitim ve bakım hizmetlerinin maliyetlerinin yüksek olması, ebeveynleri finansal açıdan zorlayabilir ve ebeveynlerin maddi kaygılar yaşamasına neden olabilir (Hayes ve Watson, 2013). Barroso ve meslektaşlarının (2018) ve Steele ve ekibinin (2016) araştırmaları da maddi zorlukların ebeveynlik stresini arttırdığını göstermektedir. OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerle yapılan nitel bir çalışmada ise ebeveynlerin maddi zorluklarla baş etmede zorlandıkları ve bu durumun evliliklerinde zaman zaman tartışmalara yol açtığı bulgusu elde edilmiştir (Phelps vd., 2009). Bu durum, ailenin maddi zorluklarla başa çıkma becerisinin evlilik ilişkisini de etkilediğini göstermektedir. Ayrıca, düşük ekonomik gelir seviyesine sahip ebeveynlerin evliliklerinde problem yaşama ihtimalinin daha yüksek olduğu görölmektedir (Kamaralzaman vd., 2018; Liao ve Li, 2020). Bu da düşük gelir seviyesinin, ebeveynlik stresi ile evlilik doyumu

arasındaki ilişkiyi açıklamada önemli bir etken olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu araştırmanın çalışma grubunda yer alan ebeveynlerin %46.8'inin düşük gelir seviyesine sahip olmasının da katılımcıların evlilik doyumu ile ebeveynlik stresi arasındaki ilişkiyi açıklamada önemli olduğu söylenebilir.

Son olarak, ebeveynlik stresi, her ebeveynin karşılaştığı normal bir durum olmasına rağmen, bazı durumlarda kronik ve yoğun hale gelebilir (Cousino ve Hazen, 2013). Özellikle OSB gibi yaşam boyu devam eden bir durum söz konusu olduğunda (Shattuck vd., 2007), ebeveynlerin yaşadıkları stresin uzun yıllar boyunca devam etmesi muhtemeldir. Bu kronik stres durumu ise ebeveynlerin evlilik ilişkilerini de etkileyebilir. Uzun süre boyunca yoğun stres altında olan ebeveynler, evliliklerinde mutsuzluk, gerginlik ve çatışma yaşayabilirler.

Ebeveyn Tükenmişliğinin Evlilik Doymu Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular ve Tartışma

Araştırmada ele alınan bir diğer alt problem ise “OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin tükenmişliğinin evlilik doyumu üzerindeki etkisi istatistiksel açıdan anlamlı mıdır?” alt problemidir. Tablo 8 incelendiğinde, ebeveyn tükenmişliğinin evlilik doyumu üzerindeki doğrudan etkisinin negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur ($\beta = -.34$, $SE = .03$, $p < .001$).

Ebeveynlik, insanın yaşamındaki önemli sorumluluklardan biridir ve çocuğun gelişiminde temel bir rol oynar. Bu rol, sadece fiziksel ihtiyaçları karşılamakla kalmaz, aynı zamanda duygusal ve zihinsel gelişimi de desteklemeyi içerir. Ancak, bu süreç sadece zorlayıcı değil, aynı zamanda ebeveynler için büyük bir duygusal ve zihinsel yük de getirir. Ebeveynler, çocuklarının gereksinimlerini karşılarken, onların gelişimini desteklemek için çaba gösterirken ve aynı zamanda ailelerinin diğer gereksinimlerini dengelemeye çalışırken sıklıkla tükenmişlik yaşarlar (Sadziak vd., 2019); bu durum ebeveynlerin kendilerine zaman ayıramamalarına, kişisel ihtiyaçlarını ihmal etmelerine ve duygusal olarak yıpranmalarına neden olabilir. Çocuklarının refahı ve mutluluğu için sürekli olarak çaba gösteren ebeveynlerin kendi fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını göz ardı etmesi ebeveyn tükenmişliğine

neden olabilmektedir (Mikolajczak vd., 2021). Özellikle, OSB tanısı almış çocukların ebeveynleri, genellikle kendi ihtiyaçları yerine çocuklarını ve onların ihtiyaçlarını odak noktası haline getirebilirler (Griffith ve diğerleri, 2022; Lin ve diğerleri, 2023), bu da ebeveyn tükenmişliğine yol açabilir. Konuyla ilgili alanyazında, tükenmişlik yaşayan ebeveynlerin birbiriyle iletişim kurmada ve duygusal olarak bağlantı kurmada zorlandıkları vurgulanmıştır (Wang vd., 2020). Bu tür durumlar, eşler arasında çatışma ve uzaklaşma yaşanmasına ve evlilik ilişkilerinin bu durumdan olumsuz etkilenmesine neden olabilir (Langley ve diğerleri, 2017). Ek olarak, OSB'ye özgü iletişim problemleri de bu durumu etkileyebilir. Ebeveynler, genellikle çocuklarını anlamakta ve onlarla etkili iletişim kurmakta zorlanabilirler. Bu durum, onların duygusal ve fiziksel enerjisini olumsuz yönde etkileyebilir ve eşler arasındaki ilişkiye zarar verebilir (Griffith ve diğerleri, 2014).

Yapısal Aile Kuramı, bir ailenin sağlıklı işleyebilmesi için alt sistemler arasında bir denge olması gerektiğini vurgular. Bu alt sistemler arasında ebeveynlerin ilişkisi de kritik bir role sahiptir (Hsin-Yang ve Pearson, 2002). Ebeveynlerin kendi aralarındaki ilişki, ailenin genel işlevselliğini etkiler. Eğer ebeveynler tükenmişlik içindeyseler, bu durum ebeveyn-alt sistemi içinde dengesizliklere yol açabilir (Minuchin, 2018). Örneğin, çocukların gereksinimlerini karşılamak için harcadıkları yoğun çaba, ebeveynlerin birbiriyle iletişim kurmalarını, duygusal bağlarını güçlendirmelerini ve ilişkilerini geliştirmelerini engelleyebilir. Bu durumda, ebeveynler arasındaki bağlantı zayıflayabilir ve evlilik doyumu azalabilir. Ayrıca, ebeveyn tükenmişliğinin evlilik üzerindeki olumsuz etkisi, çatışma ve anlaşmazlıkların artmasıyla da ilişkilendirilebilir. Ebeveynlerin tükenmişlik içinde olmaları, daha az sabırlı olmalarına, daha fazla gerginlik yaşamalarına ve çatışmalara daha yatkın olmalarına neden olabilir (Lin vd., 2023). Bu da evlilikte iletişim sorunlarına, çatışmalara ve hatta ayrılık riskine yol açabilir.

Jones (1994) ise aile sistemi içerisinde yer alan alt sistemlerin birbiriyle ilişkili olduğunu ve alt sistemlerde yer alan bir problem sistemin tümünü etkileyebileceğini belirtmiştir. Bu doğrultuda OSB tanısı almış çocuğun ihtiyaçları nedeniyle bütün enerjisini

bu duruma harcamaları sonucunda ebeveyn tükenmişliği yaşamalarının (Schoenfeld vd., 2017) eşleriyle geçirebilecek zamanın niteliğini hatta ebeveynlerin cinsel yaşamını bile olumsuz etkileyebileceği belirtilmiştir (Aylaz vd., 2012; Masoudi vd., 2022). Benzer şekilde Gadassi ve diğerleri de (2016) sürekli yorgunluk ve stres altında olan ebeveynlerin tükenmişlik yasayabileceklerini; bu durumun ise onların cinsel isteklerini azaltabileceğini belirtmişlerdir. Evlilikten elde edilen doyumun artmasında sağlıklı bir cinsel yaşamın önemi düşünüldüğünde eşlerin cinsel doyum elde edememesinin (Galinsky vd., 2014; Schoenfeld vd., 2017) evlilik doyumunun azalmasında önemli bir etkisinin olduğu anlaşılabilmektedir.

Ebeveyn tükenmişliği ve evlilik doyumu arasındaki ilişkiyi açıklamada önemli bir diğer faktörün ise ideal bir ebeveyn olma ve ideal bir çocuk yetiştirme beklentileriyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Crocket ve diğerleri (2005), ebeveynlerin ideal çocuk yetiştirme çabalarına rağmen, çocuklarının beklentileri doğrultusunda gelişim gösterememesinin ebeveynlerde hayal kırıklığı ve çaresizlik hissini arttırabileceğini belirtmişlerdir. Yaşanan çaresizlik ve hayal kırıklığı, eşler arasında duygusal yakınlığın azalmasına ve ilişkideki romantik ve paylaşılan bağların zayıflamasına neden olabilir. Westman ve Bakker (2008) ise bu nedenle eşlerin birbirinden uzaklaşarak sürekli boşanmayı gündemlerine aldıklarını belirtmişlerdir. Zaten alanyazında da OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin boşanma riskinin yüksek olduğu vurgulanmıştır (Hartley vd., 2010). Bu durum da yine eşlerin evlilikten elde ettikleri doyumun azalmasına neden olabilmektedir (Baucom vd., 2006; Kelly, 2012). Sürekli boşanma ve ayrılma ile ilişkili konuların gündeme gelmesi ve eşler arasındaki bu belirsizlik ve istikrarsızlık da evlilik doyumunu olumsuz yönde etkileyebilir ve ilişkinin sürdürülebilirliği üzerinde bir ciddi tehdit oluşturabilir.

Sosyal Desteğin Evlilik Doyumu Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular ve Tartışma

Araştırmada ele alınan bir diğer alt problem ise “OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin algılanan sosyal desteğinin evlilik doyumu üzerindeki etkisi istatistiksel açıdan anlamlı mıdır?” alt problemidir. Tablo 8 incelendiğinde, algılanan sosyal desteğin evlilik

doyumunu üzerindeki doğrudan etkisinin pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur ($\beta = .29$, $SE = .04$, $p < .001$).

Katılımcıların evlilik doyumu ile algılanan sosyal destek düzeyleri arasında pozitif bir ilişki çıkmasının öncelikli nedeni, stres ve kaygı verici durumlarda aile, arkadaş veya yakın bir tanıdıktan destek görmenin, bireylerin psikolojik sağlığına katkı sağlamasıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir (Zhou vd., 2013). Bu durum, sosyal desteğin bireylerin duygusal ve zihinsel sağlığını koruma konusunda ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, Carlson ve Miller (2017) de sosyal destek kaynakları az olan ebeveynlerin daha fazla stres ve kaygı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu bulgular, sosyal desteğin eksikliğinin ebeveynler üzerindeki psikolojik baskıyı nasıl artırdığını ve bunun da aile dinamiklerine olumsuz yansımalarını göstermektedir.

Alanyazında, OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin hem tipik gelişim gösteren çocukların hem de diğer gelişimsel yetersizlikleri olan çocukların ebeveynlerine göre daha yüksek kaygı ve stres düzeylerine sahip oldukları belirtilmiştir (Bitsika vd., 2013; Krakovich vd., 2016). OSB tanısı almış çocukların bakımı, bu çocukların özel ihtiyaçları ve geleceği konusunda yoğun kaygı ve stres yaşanmasına neden olabilir (Estes vd., 2013; Harper vd., 2013). Bu yoğun kaygı ve stresin, ebeveynlerin evlilik ilişkilerini olumsuz yönde etkilemesi muhtemeldir. Stres ve kaygının evlilik doyumunu olumsuz yönde etkilediği de ilgili alanyazında vurgulanmaktadır (Brown vd., 2020).

OSB tanısı almış bir çocuğun bakım ve özel gereksinimlerinin yalnızca ebeveynler tarafından karşılanması, ebeveynleri olumsuz yönde etkileyebilir. Sürekli ve yoğun bakım gereksinimleri, ebeveynlerin duygusal ve fiziksel olarak tükenmesine neden olabilir. Bu durumda, var olan sosyal destek kaynakları sayesinde ebeveynler, bu tür zorluklarla daha kolay başa çıkabilir ve bu da onların stres düzeylerini azaltarak daha sağlıklı ilişkiler geliştirmelerine yardımcı olabilir (He vd., 2022). Örneğin Türkiye gibi kolektivist kültürel özelliklere sahip ülkelerde, çocuk yetiştirmede sadece ebeveynler değil, aynı zamanda geniş aile üyeleri ve yakın akrabalar gibi dış destek kaynakları da önemli bir rol oynar. Bu

tür kültürel bağlamlarda, geniş aile desteği, ebeveynlerin üzerindeki yükü hafifletebilir ve zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olabilir. Soulsby ve Bennett (2015), bu tür dış destek kaynaklarının, eşlerin zorluklarla başa çıkmalarına ve evliliklerini güçlendirmelerine yardımcı olabileceğini vurgulamışlardır.

Ebeveynlerin evlilik doyumları ile algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişki, sadece dış kaynaklardan gelen destekle sınırlı kalmayıp, eşler arasındaki ilişki dinamiklerinden de kaynaklanabilir. Belirtildiği gibi Yapısal Aile Kuramı'nda eş alt sistemi vardır ve sağlıklı ailelerde eşler zorluklar karşısında birbirine destek olur (Friedlander vd., 1994; Gladding, 2012). Eşlerin, yaşanan zorluklar karşısında birbirlerine destek olmaları, ilişkilerinin güçlenmesine ve daha tatmin edici bir evlilik yaşamalarına katkı sağlayabilir. Özellikle, OSB tanısı almış çocukların bakımında karşılaşılan güçlükler karşısında ebeveynler birbirine olan bağlılığını ve desteklerini artırarak, evlilik daha fazla doyum elde edebilir. Bu durum, zorlu yaşam olayları karşısında algılanan sosyal desteğin varlığının, eşler arasındaki ilişkiyi nasıl güçlendirebileceğini göstermektedir (Soulsby ve Bennett, 2015). Eşler, birlikte zorlukları aşabilme yeteneklerine güven duyduklarında, bu güven ve destek, evliliklerinin kalitesini artırabilir. Tavakol ve diğerleri (2017), birbirlerine güvenen ve birlikte zorlukları aşabilen eşlerin, genellikle daha tatmin edici bir evlilik yaşadıklarını vurgulamaktadır. Ruiz-Robledillo ve diğerleri (2014), eşler arasında destek ve dayanışma hissinin, evlilik ilişkisini güçlendirebileceğini belirtmiştir. Eşler arasındaki bu destek ve dayanışma, sadece psikolojik bir güvence sağlamaz, aynı zamanda ilişkilerinin temel taşlarını da kuvvetlendirir. Bu bağlamda, eşlerin birbirlerine karşı sergiledikleri destekleyici tutum ve dayanışma, evlilik doyumunu artıran önemli bir faktör olarak görülmektedir. Yapısal Aile Kuramı'nın da vurguladığı gibi, sağlıklı bir aile yapısının sürdürülmesi, aile üyeleri arasındaki bu tür destekleyici ilişkilerle mümkündür (Minuchin, 2018).

Ebeveynlerin evlilik doyumları ile algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin bir diğer nedeni, sosyal desteğin tampon etkisi rolüyle açıklanabilir. Sosyal destek, bireylerin stres verici yaşam olaylarıyla daha etkili bir şekilde başa çıkmalarına ve bu

olayların negatif etkilerini azaltmada önemli bir rol oynar (Cohen ve McKay, 2020; Ditzen ve Heinrichs, 2014; Evans vd., 2013; Szkody vd., 2021). Bu açıdan bakıldığında, OSB tanısı almış bir çocuğun bakımında yaşanan zorluklar karşısında sosyal destek kaynaklarının varlığı, bu zorlukların ebeveynler üzerindeki olumsuz etkilerinin azalmasına katkı sağlayabilir. Alvarez-Fernandez ve diğerleri (2017) de sosyal desteğin, OSB tanısı almış bir çocuk yetiştirmede yaşanabilecek olumsuz psikolojik etkileri azaltan kritik bir faktör olduğunu belirtmiştir. Bu ebeveynler, genellikle çocuklarının bakım ve eğitiminde karşılaştıkları sürekli zorluklar nedeniyle yüksek düzeyde stres ve kaygı yaşayabilirler (Bitsika vd., 2013; Krakovich vd., 2016). Sosyal destek, bu tür stres verici durumların etkisini azaltarak, ebeveynlerin daha dengeli ve sağlıklı bir yaşam sürmelerine katkıda bulunur. Sosyal destek, stresin negatif etkilerini azaltarak, ebeveynlerin psikolojik ve duygusal iyilik hallerini korumalarına yardımcı olur (Ditzen ve Heinrichs, 2014). Bu da ebeveynlerin birbirleriyle olan ilişkilerini olumlu yönde etkileyebilir. Ebeveynler, sosyal destek aldıklarında, bu destek onların sadece stres seviyelerini düşürmekle kalmaz, aynı zamanda çocuklarıyla ve birbirleriyle olan ilişkilerini de olumlu yönde etkiler (Soulsby ve Bennett, 2015). Sosyal destek, ebeveynlerin çocuklarının bakımında karşılaştıkları zorlukları daha etkili bir şekilde yönetmelerine yardımcı olur ve bu da evlilik ilişkilerinin daha olumlu olmasını sağlar.

Bakım Yükü ve Evlilik Doyumu Arasındaki İlişkide Algılanan Sosyal Desteğin Aracı Rolüne İlişkin Tartışma

Daha önce de belirtildiği gibi, özel gereksinimli bir çocuk yetiştirmek ebeveynler üzerinde fiziksel, psikolojik, duygusal ve ekonomik açılardan bakım yükü oluşturabilmektedir (Hartley vd., 2012; Kwok vd., 2014). Bakım veren rolünde olan bireylerin, bakım verdikleri kişilerin özbakım ihtiyaçlarının karşılanmasında, tedavi ihtiyaçlarının karşılanmasında ve yaşam koşullarının düzenlenmesinde yardımcı olma (Bastawrous, 2013) şeklinde ağır sorumlulukları bulunmaktadır (Bozkurt vd., 2019; Orak ve Sezgin, 2015). Bu durum, OSB tanısı almış çocukların ebeveynleri için de geçerlidir.

Ebeveynlerin OSB tanısı olan çocuğun bakımında ilk akla gelen kişiler olduğu vurgulanmaktadır (Vernhet vd., 2019). Alanyazında OSB tanısı almış çocuğun bakımıyla ilgilenmenin ebeveynler arasında stres, yorgunluk ve duygusal zorlanmaya neden olabileceği (Alnazly ve Abojedi, 2019) ve bu durumun ebeveynlerin evlilik ilişkisinde de sorun oluşturabileceği (Gau vd., 2012; Hayes ve Watson, 2013) belirtilmektedir. Özellikle eşlerin bakım yükü nedeniyle birbirine zaman ayıramaması (Hartley vd., 2017; Langley vd., 2017) eşler arasındaki romantik ve duygusal yakınlığı olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Fitzpatrick ve Vacha-Haase, 2010). Yapısal aile sistemi bağlamında değerlendirildiğinde de ebeveynler, eş alt sistemi ve ebeveyn alt sistemi arasındaki dengeyi sağlayamaması evlilik doyumlarının zarar görmesine neden olabilmektedir (Smith vd., 2010). Ancak ebeveynlerin algıladıkları sosyal destek kaynakları bu durumun önlenmesinde oldukça etkilidir. Çünkü alanyazında ebeveynlerin deneyimledikleri olumsuz durumların etkisinin azalmasında sosyal desteğin önemli bir etkisi bulunduğu belirtilmiştir (Farber vd., 2015). Chi ve diğerleri (2011) de çocuk bakımı nedeniyle sorun yaşayan ebeveynlerin sosyal destek kaynakları sayesinde bu durumla daha kolay başa çıkabildiklerini ve tatmin edici bir evlilik sürdürebildiklerini belirtmiştir.

Eşlerin birbirinden algıladıkları destek de bakım yükünün olumsuz etkilerinin azalmasında ve eşlerin evlilikten elde ettikleri doyumun artmasında etkilidir. Zimet ve diğerleri (1988), çok boyutlu algılanan sosyal desteğin bireylerin farklı kaynaklardan elde ettikleri destek olduğunu ve bunlar arasında özel bir insandan elde edilen desteğin oldukça önemli olduğunu vurgulamışlardır. Burada özel bir insandan kastedilen romantik partnerler, eşler veya duygusal olarak yakın olunan diğer kişilerdir (Zimet vd., 1990). Bu açıdan düşünüldüğünde, eşlerin birbirinden destek algılamalarının bakım yükünü azaltarak evlilik doyumunu artıran bir faktör olduğu söylenebilir. Respler-Herman ve diğerleri de (2012), özel bir insandan alınan desteğin bireyin duygusal ihtiyaçlarını karşılarken aynı zamanda güven ve bağlılık hissini de artırabileceğini belirtmişlerdir.

Yapısal Aile Kuramı'nda bazı alt sistemler vardır ve bu alt sistemler birbiriyle etkileşim halindedir. Eş ve ebeveyn alt sistemi bu alt sistemlerdendir (Nichols ve Schwartz, 1997). Eş alt sistemi, eşler arasındaki iletişimi ve eşlerin birbirlerine ilişkin davranışlarıyla ilişkilendirilirken (Donovan ve Weigel, 2015), ebeveyn alt sistemi de ebeveynlerin çocuklarının bakımıyla ilgili sorumluluklarıyla ilişkilendirilmektedir (Minuchin, 2018). Ebeveynlerin OSB tanısı sonrasında eş ve ebeveynlik rolleri arasında denge sağlayamaması sonucunda, evliliklerinin bu durumdan olumsuz etkilenebileceği belirtilmektedir (Weaver vd., 2013). Tanı sonrasındaki süreçte ebeveynlerin ya sadece eş ya da sadece ebeveyn olarak davranmasının eşler arasındaki ilişkiyi olumsuz etkileyebileceği düşünülmektedir. Bu yüzden eşlerin birbirine destek olmasının, ebeveynlerin eş ve ebeveyn alt sistemleri arasında denge kurmaları için önemli olduğu vurgulanmaktadır. Minuchin (2018) de alt sistemler arasında esneklik olmasının, ailenin işlevsel olabilmesi için gerekli olduğunu belirtmiştir. Bu sayede ebeveynler hem eş hem de ebeveyn olma rollerini yerine getirebilecek ve eşler arasında olumlu ilişki sürdürebileceklerdir.

Zimet ve diğerleri (1990) tarafından önemi vurgulanan bir diğer destek kaynağı ise aileden alınan destektir. OSB gibi yaşam boyu devam eden nörogelişimsel bozukluk karşısında aileden alınan sosyal destek, genellikle uzun süreli ve güvenilir olduğu için, bireyin hayatındaki en kalıcı ve etkili destek kaynaklarından biridir (Goedeke vd., 2019). Ayrıca, toplulukçu bir kültüre sahip olan Türkiye gibi ülkelerde, ebeveynlerin kendi ailelerinden algıladıkları destek sayesinde, bakım yüklerinin azalabileceği ve bu sayede ebeveynlerin kendine ve birbirine ayırabilecekleri zamanın da artabileceği düşünülmektedir. Çünkü bu ebeveynler için çocuğun bakımı nedeniyle eşlerin birbirine zaman ayıramaması evlilik ilişkilerini olumsuz yönde etkileyen unsurlardan biridir (Hartley vd., 2017; Langley vd., 2017). Aileden elde edilen destek sayesinde bakım yükünün azalmasıyla eşlerin birbirine zaman ayırabileceği ve bu durumun da romantik ve duygusal açıdan ilişkilerini güçlendirebileceği düşünülmektedir.

Bir diğerk destek kaynağı olan arkadaş desteğinin bakım yükünün azalmasında ve evlilik doyumunun artmasında etkili olabileceğı düşünölmektedir. Arkadaş desteğı, bireylerin günlük yaşamında karşılaştıkları zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olur (Zimet vd., 1990). Xiong ve diğerkleri (2011), çocuğın özel eğitim ve bakımı için düzenli olarak randevular ayarlama, çocuğın bu randevulara katılmasını sağlama, bu ulaşımı organize etme ve uzun saatler boyunca hastanelerde veya terapi merkezlerinde beklemenin ebeveynler açısından fiziksel yük olabileceğini belirtmişlerdir. Arkadaş desteğı sayesinde, ebeveynler üzerindeki bu sorumluluğun azalabileceğı düşünölmektedir.

Bireylerin dini destek kaynaklarının da bakım yükünün azalmasında ve evlilik doyumunun artmasında rolü olduğı düşünölmektedir. Daha önceden de belirtildiğı gibi, ebeveynlerin evliliklerinden beklentisi tipik gelişim gösteren bir çocuğa sahip olmaktır (Bahar vd., 2009). Ancak çocuğın özel gereksinimli olduğunun anlaşılmasıyla ebeveynler arasında sorun yaşanmakta ve bu durumdan ötürü ebeveynler birbirini suçlayabilmektedir (Pelchat vd., 2003; Şimşek vd., 2015). Davis ve Kiang (2020) tarafından OSB tanısı almış ebeveynlerle yapılan bir araştırmada, ebeveynlerin dini başa çıkma stratejileri sayesinde bu durumu daha kolay kabul ettikleri ve uyum sağlayabildikleri belirtilmiştir. Benzer şekilde, Soulsby ve Bennett (2015) de dini destek kaynaklarının ebeveynlerin yaşadıkları sorunlarla başa çıkmada ve evliliklerini güçlendirmede yardımcı olabileceğini vurgulamışlardır.

Son olarak, bu durumun bir diğerk nedeninin ise algılanan sosyal desteğın tampon etkisi ile ilgili olduğı düşünölmektedir. Cohen ve Mckay (2020) ile Szkody ve diğerkleri (2021) tarafından belirtildiğı üzere, sosyal destek, bireylerin stresle daha etkili bir şekilde başa çıkmasına yardımcı olan ve negatif psikolojik ve fiziksel sonuçların olasılığını azaltan bir koruyucu faktördür. Çünkü bakım yükü genellikle yüksek stresle ilişkilidir (Baxter vd., 2015) ve bu stres evlilik doyumunu olumsuz etkileyebilir (Feng vd., 2022). Sosyal destek, stres kaynaklarına karşı bir tampon işlevi görerek bu olumsuz etkiyi hafifletebilir (Lovell vd., 2019; Robinson ve Weiss, 2020). Örneğın, bir ebeveyn kendini yalnız hissettiğinde, ona diğerk ebeveyn tarafından sağlanan duygusal destek stres seviyesini azaltabilir ve böylece evlilik

doyumunu koruyabilir. Delatorre ve diğeri (2022), olumsuz durumlar karşısında eşlerin birbirine destek olarak bu durumla daha kolay başa çıktıklarını ve bunun ilişkilerini olumlu yönde etkilediğini belirtmişlerdir. Feng ve arkadaşları (2022) tarafından yapılan bir araştırmada da OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin aile yaşam kalitesinin artmasında sosyal desteğin aracı rolünün olduğu bulgusu elde edilmiştir.

Ebeveynlik Stresi ve Evlilik Doyumu Arasındaki İlişkide Algılanan Sosyal Desteğin Aracı Rolüne İlişkin Tartışma

OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin, diğeri gelişimsel yetersizliğı olan çocukların ebeveynlerine oranla daha fazla ebeveynlik stresi yaşadıkları belirtilmiştir (Pastor-Cerezuela vd., 2016; McStay vd., 2014). Bu durumun nedenleri incelendiğinde, çocuk yetiştirme sürecinde yaşanan maddi zorlukların ebeveynlik stresini arttırdığı görülmüştür (Barroso vd., 2018). Benzer doğrultuda, Hayes ve Watson (2013), OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin özel eğitim, terapi ve diğeri destek hizmetlerinin maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle maddi açıdan zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ebeveynler tarafından deneyimlenen bu tür finansal kaygılar da uzun vadede ebeveynler arasındaki ilişkiyi olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Angleley vd., 2015; Barroso vd., 2018). Zaten OSB nedeniyle zorluk yaşayan ebeveynlerin maddi açıdan da zorluk yaşamalarının bu durumu daha da pekiştirebileceği düşünülmektedir. Phelps ve diğeri (2009) tarafından yapılan bir araştırmada da ebeveynlerin maddi zorluklarla baş etmede zorlandıkları ve bu durumun evliliklerinde zaman zaman tartışmalara yol açtığı bulgusu elde edilmiştir. Benzer şekilde, Liao ve Li (2020) de gelir düzeyi düşük ebeveynlerin evliliklerinde problem yaşama ihtimalinin daha yüksek olduğunu vurgulamışlardır. Ancak ebeveynlerin sosyal destek kaynaklarının varlığının bu durumun negatif etkisini önlemede etkili olabileceği düşünülmektedir. İlgili alanyazında da maddi açıdan var olan sosyal destek kaynaklarının ebeveynlik stresini azalttığı belirtilmiştir (Kaniel ve Siman-Tov, 2011; Pozo ve Sarriá, 2014). Çocuğun bakımı nedeniyle zorluk yaşayan ebeveynlerin maddi destek kaynakları

sayesinde bu durumun negatif etkisinden kurtulabileceği ve bu doğrultuda da ilişkilerinden elde edebilecekleri doyumun artabileceği düşünülmektedir.

Benzer doğrultuda, ebeveynlerin iş ve çalışma saatleriyle ilgili sorunlar da ebeveynlik stresini artırabilmektedir (Steele vd., 2016). Özellikle OSB tanısı sonrasında, ebeveynlerin OSB tanısı almış çocuklarıyla neredeyse bağımlı duruma gelmeleri iş yaşamında problemlere yol açabilmektedir. Çoğu ebeveyn, çocuğun bakımı nedeniyle işten ayrılmakta ya da çalışma saatlerini azaltabilmektedir (Karacan-Özdemir ve Koç, 2023). Ancak ebeveynlerin aile, arkadaş ya da özel bir insandan elde ettikleri sosyal destek kaynakları (Zimet vd., 1990) sayesinde, çocuklarıyla olan ilişkilerinde daha bağımsız hale gelerek çalışma yaşamlarına zaman ayırabilecekleri düşünülmektedir. Bu sayede yaşanan maddi zorlukların azalacağı ve bu durumun da ebeveynlerin evlilik ilişkisine olumlu katkı sağlayacağı söylenebilir.

Ebeveynlerin çocuklarına ilişkin beklentilerinin karşılanamaması da ebeveynlik stresini artıran bir faktördür (Barroso vd., 2018). Her ebeveynin beklentisi, çocuğuyla etkili bir iletişim kurabilmektir. Ancak OSB tanısı almış çocukların iletişim becerilerindeki yetersizlik, bazen ebeveynler açısından zorlayıcı bir durum haline gelebilir ve ebeveynlerle çocukları arasında iletişim problemleri yaşanabilir (Hsiao, 2018). Ek olarak, çocukların öngörülemeyen davranışları ve ihtiyaçlarının anlaşılabilmesi de ebeveynlik stresini artırabilir (Batool ve Khurshid, 2015). Respler-Herman ve diğerleri (2012), ebeveynlere yönelik sağlanacak bilgi ve rehberlik hizmetlerine ilişkin sosyal destek kaynaklarının, ebeveynlere bilgi ve kaynak sağlayarak çocuklarının ihtiyaçlarıyla başa çıkmalarına yardımcı olabileceğini; Angley ve diğerleri (2015) de sosyal destek kaynaklarının, ebeveynlere çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama konusunda pratiklik kazandırabileceğini belirtmiştir. Ayrıca son yıllarda, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Müdürlüğü tarafından gelişimsel yetersizliği olan çocuklara ve ebeveynlerine yönelik hazırlanan aile eğitim programlarının (MEB, 2022), ebeveynlerin bilgi ve rehberlik kaynaklarını artırdığı düşünülmektedir. Bu araştırmanın çalışma grubunda yer alan ebeveynlerin eğitim düzeyleri

incelendiğinde, katılımcıların %34.8'i ilkokul, %25.8'i ortaokul, %22.8'i lise, %11.2'si üniversite ve %5.2'si lisansüstü eğitim almıştır. Bu durum, bu tür aile eğitim programlarından yararlanabileceklerini düşündürmektedir. Tüm bu bilgiler doğrultusunda, bu tür destek kaynaklarının ebeveynlik stresini azaltabileceği ve evlilik ilişkisini güçlendirerek ailedeki uyumu artırabileceği (Ruiz-Robledillo vd., 2014) söylenebilir.

Daha önce belirtildiği gibi, sosyal desteğin önemli bir diğer rolü de tampon etkisinin olmasıdır. Arıcıoğlu (2008), sosyal desteğin tampon etkisinin bireylerin stres altında oldukları zaman ortaya çıkabileceğini belirtmiştir. Benzer şekilde, yüksek düzeyde algılanan sosyal destek düzeyinin düşük düzeyde ebeveynlik stresi (Zaidman-Zait vd., 2017) ile ilişkili olduğunu vurgulamışlardır. Alvarez-Fernandez (2007) de sosyal desteğin, otizm spektrum bozukluğu tanısı almış bir çocuk yetiştirmede yaşanabilecek olumsuz psikolojik etkileri azaltabileceğini belirtmiştir. Bu açıdan düşünüldüğünde, algılanan sosyal desteğin tampon etkisinin ebeveynlik stresini hafifletebileceği ya da azaltabileceği söylenebilir. Reynolds ve Perrin (2004) ise tanı almış çocuğu olan ebeveynlerin deneyimledikleri stresi azaltmada sosyal desteğin önemli olduğunu ve bu durumun ebeveynlerin yaşamını olumlu yönde etkilediğini belirtmişlerdir.

Ebeveyn Tükenmişliği ve Evlilik Doyumu Arasındaki İlişkide Algılanan Sosyal Desteğin Aracı Rolüne İlişkin Tartışma

OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin duygusal tükenme yaşadıkları alan yazında sıkça vurgulanmaktadır (Giallo vd., 2013; Griffith vd., 2014; Lin vd., 2023). Duygusal tükenme, sürekli stres altında olmanın bir sonucudur (Kütük vd., 2021). OSB tanısı olan bir çocuğun bakımı, tipik gelişim gösteren çocuklara göre daha fazla zaman ve enerji gerektirir ve bu süreçte ebeveynler, kendi ihtiyaçlarını ihmal edebilir ve duygusal olarak kendilerini tükenmiş hissedebilirler (Chadwick vd., 2013; Norberg vd., 2014). Duygusal tükenme, ebeveynlerin daha kolay sinirlenmelerine ve eşleriyle olan ilişkilerinde gerginliklerin artmasına neden olabilir. Bu durum, evlilik ilişkisini zora sokar ve çiftlerin birbirlerinden uzaklaşmasına yol açabilir (Aydoğan ve Kızıldağ, 2017). Ancak, sosyal destek

kaynakları bu süreci daha yönetilebilir hale getirebilir. Aile, arkadaş ya da özel bir insan olan algılanan destek, ebeveynlerin yükünü hafifletebilir ve kendilerini daha az yalnız hissetmelerine yardımcı olabilir (Lu vd., 2015; Marsack ve Samuel, 2017). Ek olarak, sosyal destek sadece duygusal tükenmişliği azaltmakla kalmaz, aynı zamanda evlilik doyumunu da artırır (Das vd., 2017; Ruiz-Robledillo vd., 2014). Desteklenen ebeveynler, eşleriyle daha sağlıklı ve etkili iletişim kurabilirler. Ortak bir sorunla başa çıkarken, birlikte çalışmak ve birbirine destek olmak, eşlerin arasındaki bağı güçlendirir. Bu, evlilik doyumunu artırır ve ilişkinin daha sağlıklı bir şekilde devam etmesini sağlayabilir.

OSB tanısı alan çocukların duygusal tükenmenin alt boyutlarından biri olan duyarsızlaşma yaşadıkları da alanyazında vurgulanmaktadır (Lyons vd., 2010). Çocuğun sürekli bakımı ve dikkat gerektiren ihtiyaçları sonucunda ebeveynler, sosyal ilişkilerinden ve duygusal bağlarından uzaklaşabilirler ve çevresine karşı duyarsızlaşabilirler (Paynter vd., 2013; Reynolds ve Perrin, 2004). Duyarsızlaşma, yoğun stres ve sürekli bakım yükü altında olan ebeveynlerin kendilerini koruma mekanizması olarak ortaya çıkabilir. Ebeveynlerin, kendi ihtiyaç ve isteklerinden vazgeçmesinin ve sadece çocuğa ve çocuğun ihtiyaçlarına odaklanmasının özellikle de eşleriyle daha az etkileşimde bulunmalarına neden olabileceği düşünülmektedir. Eşler arasındaki etkileşimin azalması da zamanla evlilik ilişkisinde problemlere ve eşler arasında sorunlara neden olabilir (Ruiz-Robledillo vd., 2014). Ancak eşlerin algıladıkları destek kaynakları bu durumu önleyici nitelikte olabilir. Özellikle eşler arasında yaşanan destek sonucunda eşler kendilerini daha az yalnız hisseder ve birbirlerine karşı daha yakın davranabilir. Bu destek, ebeveynlerin duyarsızlaşma sürecini yavaşlatabilir ve ilişkilerini daha sağlıklı bir şekilde kurmalarına yardımcı olabilir.

Öte yandan, OSB yaşam boyu devam eden bir durumdur ve ebeveynlerin uzun yıllar bakım sağlaması ebeveyn tükenmişliğine yol açabilir (Chadwick vd., 2013). Ebeveynleri hem fiziksel hem de duygusal olarak olumsuz etkileyen bir durum olan ebeveyn tükenmişliği de uzun yıllar süren bakım yükü sonucunda eşler arasındaki ilişkiyi de olumsuz etkiler (Breso vd., 2007). Ancak eşlerin çocuğun bakımı nedeniyle çevrelerinden sosyal destek

algılamaları ve elde etmeleri bakım yükünü azaltır ve bunun da eşler arasındaki ilişkiyi olumlu yönde etkileyeceği söylenebilir. Çocuğun kısa süreli bile olsa bakımının başka kaynaklar tarafından sağlanması, ebeveynlerin birbirlerine zaman ayırmasına, sosyal aktivitelere katılmalarında yardımcı olabilir. Bu da evlilik ilişkisini olumlu yönde etkileyebilir.

Ebeveynlerin dini başa çıkma kaynakları sayesinde de yaşadıkları olumsuz durumların olumsuz etkileri azalabilir ve evlilik doyumları artabilir. Dini inançlar ve uygulamalar, ebeveynlere moral ve manevi destek sağlar. Dini başa çıkma stratejileri, ebeveynlerin stresle başa çıkma becerilerini artırabilir ve duygusal yüklerini hafifletebilir (Davis ve Kiang, 2020). Ek olarak, dini başa çıkma stratejileri, ebeveynlerin birbirlerine olan desteklerini de artırabilir; zor zamanlarda dayanışma ve anlayış göstermelerine yardımcı olur. Ortak inanç ve değerler, çiftlerin arasındaki bağı kuvvetlendirebilir ve evlilik doyumunu artırabilir (Soulsby ve Bennett, 2015).

Son olarak alanyazında da uzun süreli kronik stresin ebeveyn tükenmişliğini arttıracığı belirtilmiştir (Cousino ve Hazen, 2013). Ancak, ebeveynlerin benzer deneyimleri paylaşan diğer ebeveynlerle iletişim kurması ve destek almaları, ebeveyn tükenmişliğini azaltmada önemli bir rol oynar. Benzer deneyimleri paylaşan aileler, birbirlerine duygusal destek sunabilir, sorunlar karşısında çözümler önerir ve birlikte vakit geçirerek sosyal bağlarını güçlendirebilirler (Mikolajczak vd., 2021). Bu tür etkileşimler, ebeveynlerin yalnız olmadıklarını hissetmelerine yardımcı olur ve duygusal dayanıklılıklarını artırabilir. Diğer ailelerden alınan destek, stres ve tükenmişlik üzerinde tampon etkisi yaratarak bu olumsuzlukları hafifletebilir. Tampon etkisi, sosyal desteğin stresin olumsuz etkilerini hafifletmesi anlamına gelir (Ditzen ve Heinrichs, 2014). Ebeveynler, benzer zorlukları yaşayan diğer ailelerle deneyimlerini paylaşarak, kendilerini daha az stres altında hissederler. Bu, duygusal tükenmişliği azaltır ve ebeveynlerin daha olumlu bir bakış açısına sahip olmalarına yardımcı olur (Evans vd., 2013). Ayrıca, destek grupları ve topluluk programları, ebeveynlerin bilgi ve kaynaklara erişimini artırır. Diğer ailelerle paylaşılan bilgiler, ebeveynlerin çocuklarının bakımı konusunda daha bilinçli ve yetkin olmalarını sağlar

(Szkody vd., 2021). Bu bilgi paylaşımı, ebeveynlerin kendilerini daha güvende hissetmelerine ve bakım sürecinde daha etkili olmalarına katkıda bulunur. Bu durum da ebeveynlerin yalnız olmadıklarını hissetmelerini sağlar, duygusal dayanıklılıklarını artırır ve evlilik ilişkilerini güçlendirebilir.

Bölüm 5

Sonuç ve Öneriler

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen sonuçlara ve bu sonuçlar doğrultusunda belirlenen önerilere yer verilmiştir.

Sonuçlar

Bu çalışmada ilk olarak OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin bakım yükü düzeylerini ölçmek için Bakım Yükü Ölçeği (BYÖ) geliştirilmiştir. Bu amaçla geliştirilen ölçekte toplamda 11 madde bulunmaktadır. Ölçek 5'li Likert tipinde olup ölçekte bulunan her bir madde 1 (Kesinlikle Katılmıyorum) ile 5 (Kesinlikle Katılıyorum) arasında derecelenmekte; dolayısıyla ölçekten alınabilecek puanlar 11-55 arasında değişmektedir. BYÖ'den alınan yüksek puan bakım yükünün yüksek olduğunu; düşük puan ise bakım yükünün düşük olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin geçerlik çalışmaları kapsamında ise ilk olarak kapsam geçerliği çalışmaları yapılmıştır. Bu doğrultuda 10 uzmandan görüş alınarak maddeler üzerinde gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Daha sonra 329 bireyden elde edilen veriler üzerinden AFA çalışması yürütülmüştür. AFA çalışması sonucunda 11 maddeli üç faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Ayrıca BYÖ'nün toplam varyansın %61.40'ını açıkladığı belirlenmiştir. DFA çalışması için ise 286 katılımcıdan elde edilen veriler analiz edilmiş ve yapılan analiz sonucunda uyum iyiliği indeksleri RMSEA .07, SRMR .08, CFI .93, TLI .90 olarak hesaplanmış ve bütün uyum iyiliği indekslerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür.

Ölçeğin güvenirlik çalışması kapsamında ise iç tutarlık katsayısına bakılmıştır; Cronbach Alfa ve Guttman katsayıları incelenmiştir. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı .84, Guttman katsayısı ise .86 olarak bulunmuştur. Tüm bu bulgular BYÖ'nün OSB tanısı olan çocukların ebeveynlerinin bakım yükünü ölçmede geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

Çalışma kapsamında incelenen modele ilişkin sonuçlar ise şu şekildedir:

1. OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin cinsiyetine göre evlilik doyum puanları arasındaki farkları belirlemek için bağımsız örneklemeler için t-testi yapılmış ve cinsiyete göre evlilik doyum puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur.
2. OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin bakım yükü, algılanan sosyal destek, ebeveynlik stresi, evlilik doyum ve ebeveyn tükenmişliği puanları arasındaki ilişkileri belirlemek için Pearson Korelasyon analizi yapılmış ve evlilik doyum ile bakım yükü, ebeveynlik stresi ve ebeveyn tükenmişliği arasında negatif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu bulunmuştur. Ayrıca, evlilik doyum ile algılanan sosyal destek arasında ise pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu bulunmuştur.
3. OSB tanısı almış çocuğu olan ebeveynlerin bakım yükü, ebeveynlik stresi ve ebeveyn tükenmişliği ile evlilik doyum arasındaki ilişkide algılanan sosyal desteğin aracı rolünü belirlemek için yapılan GLM Mediation Modeli sonuçlarına göre ise algılanan sosyal desteğin bakım yükü ile evlilik doyum arasındaki ilişkide, ebeveynlik stresi ile evlilik doyum arasındaki ilişkide ve ebeveyn tükenmişliği ile evlilik doyum arasındaki ilişkide anlamlı aracı etkiye sahip olduğu görülmüştür.

Öneriler

Bu araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda araştırmacılara, psikolojik danışmanlara ve politika yapıcılara önerilerde bulunulmuştur.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

1. Bu araştırmada OSB tanısı almış çocuklara ilişkin özellikler araştırma kapsamında ele alınmamıştır. Ancak OSB tanısı almış çocuğun özellikleri (yaş, cinsiyet, tanının şiddeti vb.) ebeveynlerin evlilik doyumunu etkileyebilir. Bu yüzden yapılacak çalışmalarda çocuklarla ilgili değişkenlere de yer verilebilir. Ayrıca ebeveynler açısından da cinsiyet dışında farklı demografik niteliklerin (yaş, eğitim seviyesi, gelir düzeyi, çalışma durumu vb.) evlilik doyum üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmalar yapılabilir.

2. OSB tanısı olan çocukların ebeveynlerinin evlilik doyumları zaman içerisinde değişebilir. Gelecek araştırmalarda, OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin evlilik doyumunu etkileyen faktörlerin zaman içindeki değişimini incelemek için boylamsal çalışmalar yapılabilir.
3. Bu araştırmadan elde edilen bulgular OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin algılanan sosyal destek kaynaklarının evliliklerinde yaşadıkları sorunları önlemede önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir. Gelecek araştırmalarda algılanan sosyal desteğin evlilik doyumunu nasıl etkilediğini daha iyi anlamak için, sosyal destek artırıcı müdahale programlarının etkinliğini inceleyen deneysel araştırmalar yapılabilir.
4. Bu araştırmadan elde edilen veriler bakım yükü, ebeveynlik stresi, ebeveyn tükenmişliği ve algılanan sosyal destek değişkenlerinin evlilik doyumunu üzerinde etkisi olduğunu göstermektedir. Ancak bu etkilerin nasıl olduğunu derinlemesine incelenmesi için nitel araştırmalar yapılabilir. Bu sayede hazırlanacak olan müdahale programlarının da odak noktası daha kolay belirlenebilir.
5. Bu araştırma, Yapısal Aile kuramı temelinde yürütülmüştür. İleride yapılacak çalışmalar ise farklı aile kuramları esas alınarak gerçekleştirilebilir. Bu şekilde, OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerinin evlilik doyumları üzerinde diğer kavramların etkisi incelenebilir.
6. Alanyazında OSB tanısı almış çocuklarının deneyimlerinin diğer gelişimsel yetersizliği olan grupta yer alan çocukların ebeveynlerine göre daha farklı olduğu vurgulanmaktadır. Bu yüzden bu ebeveynlerle yapılacak araştırmalarda, bu gruba özgü ölçme araçları geliştirilebilir.

Psikolojik Danışmanlara Yönelik Öneriler

1. Ebeveynler için sosyal destek grupları oluşturulması teşvik edilmelidir. Bu gruplar, ebeveynlerin yaşadıkları olumsuzlukları paylaşmalarına ve birbirlerinden destek almalarına olanak tanıyabilir.

2. Bu araştırmadan elde edilen bulgulara OSB tanısı sonrasında ebeveynlerin yaşamlarında bazı olumsuz durumlarla karşılaştıklarını göstermektedir. Bu yüzden bu ebeveynlere yönelik stres yönetimi ve başa çıkma stratejileri eēitimi verilebilir. Bu eēitimler, ebeveynlik stresi ve tkenmiřliēini azaltarak evlilik doyumunu artırabilir.
3. OSB tanısı almış çocukların ebeveynlerine yönelik sunulan psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri arttırılmalıdır. Bu sayede ebeveynlerin olumsuz yaşam olayları ile mücadele etmelerine destek olunarak evlilik ilişkileri de güçlendirilebilir.
4. İlişki güçlendirme ya da evliliēe hazırlık programlarının modülleri de bu araştırma bulguları doērultusunda desteklenebilir. Modüllere engelli bir ocuēa sahip olma konusuyla ilgili eklemeler yapılarak bakım yükü vb. gibi durumlar karşısında ebeveynlerin desteklenmesi saēlanabilir.
5. Bu araştırmanın Evlilik ve Aile Danıřmanlıēı alanıyla ilişkili olduēu kadar Rehabilitasyon Danıřmanlıēı alanı ile de ilgili olduēu dşnlmektedir. Türkiye`de Psikolojik Danışma ve Rehberlik alanının alt alanlarından olan Rehabilitasyon Danıřmanlıēı alanında oldukça sınırlı sayıda bulunmaktadır. Ancak alanda çalışanların özel gereksinimli çocuklarla ve onların aileleriyle çalıştıkları dřnldēnde Rehabilitasyon Danıřmanlıēı alanında daha fazla araştırma yapılması gerektiēi söylenebilir.

Politika Yapıcılara Yönelik neriler

1. OSB tanısı almış ocuēu olan ebeveynlere yönelik psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri kapsamlı destek programları oluşturulmalıdır. Bu programlar, bakım yükünü hafifletmeye ve evlilik doyumunu arttırmaya yönelik yapılabilir.
2. OSB tanısı almış çocuklar için özel eēitim ve terapi hizmetlerine daha fazla kaynak ve fon saēlanmalıdır. Bu hizmetlerin erişilebilir ve uygun fiyatlı olması, ebeveynlik stresini ve bakım yükünü azaltabilir.

3. OSB tanısı almış çocukları olan ailelere mali yardım, vergi avantajları veya teşvikler sağlanmalıdır. Bu, tıbbi tedaviler, terapi seansları ve özel eğitim masraflarından kaynaklanan finansal baskıyı hafifletebilir.
4. Sağlık profesyonelleri, eğitimciler ve kamuoyunun, OSB tanısı almış çocukların ailelerinin karşılaştığı zorluklar hakkında farkındalığını artırmak için eğitim ve farkındalık programları düzenlenmelidir. Bu sayede daha destekleyici ve anlayışlı bir toplumsal ortam oluşturulabilir.
5. Toplum temelli inisiyatifler, destek grupları, akran danışmanlığı ve gönüllü hizmetleri teşvik edilerek sosyal destek ağları güçlendirilmelidir. Politika yapıcılar, STK'lar ve toplum kuruluşları ile iş birliği yaparak bu ağları geliştirebilirler.

Kaynaklar

- Abu-Bader, S., & Jones, T. V. (2021). Statistical mediation analysis using the sobel test and hayes SPSS process macro. *International Journal of Quantitative and Qualitative Research Methods*, 9 (1), 42-61. <https://ssrn.com/abstract=3799204>
- Al-Farsi, O. A., Al-Farsi, Y. M., Al-Sharbaty, M. M., & Al-Adawi, S. (2016). Stress, anxiety, and depression among parents of children with autism spectrum disorder in Oman: a case–control study. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 14(3), 1943-1951.
- Al-Krenawi, A., Graham, J. R., & Al Gharaibeh, F. (2011). The impact of intellectual disability, caregiver burden, family functioning, marital quality, and sense of coherence. *Disability & Society*, 26(2), 139-150. <https://doi.org/10.1080/09687599.2011.543861>
- Alnazly, E. K., & Abojedi, A. (2019). Psychological distress and perceived burden in caregivers of persons with autism spectrum disorder. *Perspectives in Psychiatric Care*, 55(3), 501-508. <https://doi.org/10.1111/ppc.12356>
- Alpay, A. (2009). *Yakın İlişkilerde Bağışlama: Bağışlamanın; Bağlanma, Benlik Saygısı, Empati ve Kıskançlık Değişkenleri Yönünden İncelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Altay, B., Erkuran, H., & Avcı, İ. A. (2018). Alzheimerlı hastaya bakım verenlerin bakım yükü ve etkileyen faktörler. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(2), 1-8.
- Altın, M. (2023). *Okul çağında sağlıklı çocuğu olan annelerle okul çağında otizm spektrum bozukluğu ve mental retardasyon tanısı almış çocuğu olan annelerin ebeveyn yeterlilik, algılanan sosyal destek ve ebeveyn tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul
- Altieri, M. J., & Von Kluge, S. (2009). Family functioning and coping behaviors in parents of children with autism. *Journal of Child and Family Studies*, 18, 83-92.

- Alvarez-Fernandez, S., Brown, H. R., Zhao, Y., Raitchel, J. A., Bishop, S. L., Kern, S. B., ... & Di Martino, A. (2017). Perceived social support in adults with autism spectrum disorder and attention-deficit/hyperactivity disorder. *Autism Research*, 10(5), 866-877. <https://doi.org/10.1002/aur.1735>
- American Psychological Association. (2019). *Publication manual of the American Psychological Association* (7th ed.).
- Ang, K. Q. P., & Loh, P. R. (2019). Mental health and coping in parents of children with autism spectrum disorder (ASD) in Singapore: An examination of gender role in caring. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 49(5), 2129-2145. <https://doi.org/10.1007/s10803-019-03900-w>
- Angley, M., Divney, A., Magriples, U., & Kershaw, T. (2015). Social support, family functioning and parenting competence in adolescent parents. *Maternal and Child Health Journal*, 19, 67-73.
- Aponte, H., & Van Deusen, J. M. (1981). Structural family therapy. In handbook of family therapy. *Bristol: Brunner/Mazel*.
- Ardıç, A. (2013). *Otistik spektrum bozukluğu tanısı almış çocukların ailelerine yönelik bir psiko-eğitsel grup programının ebeveynlerin bazı psikolojik değişkenleri üzerindeki etkisi* (Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Ardıç, A. ve Olçay-Gül, S. (2019). Anne-Baba Tükenmişlik Ölçeği'nin psikometrik özelliklerinin belirlenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 619-632.
- Ardıç, A., & Cavkaytar, A. (2019). The effect of the psychoeducational group family education program for families of children with ASD on parents: A pilot study. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 11(1), 1-17.
- Arıcıoğlu, A. (2008). *Hacettepe üniversitesi eğitim fakültesi öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Armstrong, E., Eggins, E., Reid, N., Harnett, P., & Dawe, S. (2018). Parenting interventions for incarcerated parents to improve parenting knowledge and skills, parent well-being, and quality of the parent–child relationship: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Experimental Criminology*, 14(3), 279-317.
- Arslantaş, H., & Adana, F. (2011). Şizofreninin bakım verenlere yükü. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(2), 251-277.
- Atagün, M. İ. (2011). Caregiver burden in chronic diseases. *Current Approaches in Psychiatry*, 3(3), 513-532
- Atar K. (2020). *Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların annelerinin bakım yükü ve bakım gereksinimleri (Yüksek Lisans Tezi)*. İstanbul Üniversitesi, İstanbul
- Aydemir, S. E. (2015). *Otizimli çocukların ebeveynlerinin evlilik uyumlarının, başa çıkma stratejilerinin ve sosyal destek algılarının incelenmesi (Yüksek lisans tezi)*. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Aydoğan, D., & Özbay, Y. (2017). Ebeveynlik stres ölçeği geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 24-38.
- Aylaz, R., Yılmaz, U., & Polat, S. (2012). Effect of difficulties experienced by parents of autistic children on their sexual life: A qualitative study. *Sexuality and Disability*, 30, 395-40. <https://doi.org/10.1007/s11195-011-9251-3>
- Baeza-Velasco, C., Michelon, C., Rattaz, C., Pernon, E., & Baghdadli, A. (2013). Separation of parents raising children with autism spectrum disorders. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 25, 613-624. <https://doi.org/10.1007/s10882-013-9338-0>
- Bahar, A., Bahar, G., Savaş, H. A., & Parlar, S. (2009). Engelli çocukların annelerinin depresyon ve anksiyete düzeyleri ile stresle başa çıkma tarzlarının belirlenmesi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(11), 97-112.

- Bahar, A., Bahar, G., Savaş, H. A., & Parlar, S. (2009). Engelli çocukların annelerinin depresyon ve anksiyete düzeyleri ile stresle başa çıkma tarzlarının belirlenmesi. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(11), 97-112.
- Bahri, N., Sterrett, K., & Lord, C. (2023). Marital status over 28 years of parents of individuals with autism and other developmental disabilities. *Journal of Family Psychology*, 37(6), 920.
- Baker, D. L., & Drapela, L. A. (2010). Mostly the mother: Concentration of adverse employment effects on mothers of children with autism. *The Social Science Journal*, 47(3), 578-592. <https://doi.org/10.1016/j.soscij.2010.01.013>
- Balcells-Balcells, A., Giné, C., Guàrdia-Olmos, J., Summers, J. A., & Mas, J. M. (2019). Impact of supports and partnership on family quality of life. *Research in Developmental Disabilities*, 85, 50-60. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2018.10.006>
- Barker, P., & Chang, J. (2013). *Basic family therapy*. John Wiley & Sons.
- Barroso, N. E., Mendez, L., Graziano, P. A., & Bagner, D. M. (2018). Parenting stress through the lens of different clinical groups: A systematic review & meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 46, 449-461.
- Bastawrous, M. (2013). Caregiver burden—A critical discussion. *International Journal of Nursing Studies*, 50(3), 431-441. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2012.10.005>
- Baş, A. B. (2018). *Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynler ile normal gelişim gösteren çocuğa sahip ebeveynlerin yalnızlık düzeyleri ve evlilik doyumu ile ilişkilerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- Batool, S. S., & Khurshid, S. (2015). Factors associated with stress among parents of children with autism. *Journal of the College of Physicians and Surgeons Pakistan*, 25(10), 752-756. [10.2015/JCPSP.752756](https://doi.org/10.2015/JCPSP.752756)

- Baucom, D. H., Hahlweg, K., Atkins, D. C., Engl, J., & Thurmaier, F. (2006). Long-term prediction of marital quality following a relationship education program: Being positive in a constructive way. *Journal of Family Psychology, 20*(3), 448–455. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.20.3.448>
- Baxter, A. J., Brugha, T. S., Erskine, H. E., Scheurer, R. W., Vos, T., & Scott, J. G. (2015). The epidemiology and global burden of autism spectrum disorders. *Psychological Medicine, 45*(3), 601-613. [10.1017/S003329171400172X](https://doi.org/10.1017/S003329171400172X)
- Baykal, S., Karakurt, M. N., Çakır, M., & Karabekiroğlu, K. (2019). An examination of the relations between symptom distributions in children diagnosed with autism and caregiver burden, anxiety and depression levels. *Community Mental Health Journal, 55*, 311-317.
- Becvar, R. J., Becvar, D. S., & Bender, A. E. (1982). Let us first do no harm. *Journal of Marital and Family Therapy, 8*(4), 385-391. <https://doi.org/10.1111/j.1752-0606.1982.tb01464.x>
- Benokraitis, N. V. (1996). *Marriages and families: Changes, choices, and constraints*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Benokraitis, N. V. (2014). *Marriages and Families*. Pearson.
- Benson, P. R. (2010). Coping, distress, and well-being in mothers of children with autism. *Research in Autism Spectrum Disorders, 4*(2), 217-228. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2009.09.008>
- Benson, P. R., & Kersh, J. (2011). Marital quality and psychological adjustment among mothers of children with ASD: Cross-sectional and longitudinal relationships. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 41*, 1675-1685. [10.1007/s10803-011-1198-9](https://doi.org/10.1007/s10803-011-1198-9)
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal cinsiyet olgusu ve Türkiye'de kadınlık. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2014*(3), 108-114.

- Bird, G., & Melville, K. (1994). *Families and intimate relationships*. New York: McGrawHills.
- Bitsika, V., Sharpley, C. F., & Bell, R. (2013). The buffering effect of resilience upon stress, anxiety and depression in parents of a child with an autism spectrum disorder. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 25(5), 533-543. [10.1007/s10882-013-9333-5](https://doi.org/10.1007/s10882-013-9333-5)
- Bodur, Ş., & Soysal, A. Ş. (2004). Otizmin erken tanısı ve önemi. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 13(10), 394-398.
- Boerner, K., Jopp, D. S., Carr, D., Sosinsky, L., & Kim, S. K. (2014). “His” and “her” marriage? The role of positive and negative marital characteristics in global marital satisfaction among older adults. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 69(4), 579-589. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbu032>
- Bonis, S. (2016). Stress and parents of children with autism: A review of literature. *Issues in Mental Health Nursing*, 37(3), 153-163. <https://doi.org/10.3109/01612840.2015.1116030>
- Borenstein, M., Hedges, L. V., Higgins, J. P. T., & Rothstein, H. R. (2016). *Comprehensive meta-analysis version 3.0*.
- Bottema-Beutel, K., Kapp, S. K., Lester, J. N., Sasson, N. J., & Hand, B. N. (2020). Avoiding ableist language: Suggestions for autism researchers. *Autism in Adulthood*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1089/aut.2020.0014>
- Bozkurt, G., Uysal, G., & Düzkaya, D. S. (2019). Examination of care burden and stress coping styles of parents of children with autism spectrum disorder. *Journal of Pediatric Nursing*, 47, 142-147. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2019.05.005>
- Bradbury, T. N., Fincham, F. D., & Beach, S. R. (2000). Research on the nature and determinants of marital satisfaction: A decade in review. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 964-980. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.00964.x>

- Bresó, E., Salanova, M., & Schaufeli, W. B. (2007). In search of the "third dimension" of burnout: Efficacy or inefficacy?. *Applied Psychology, 56*(3), 460-478.
- Brisini, K. S. C., & Solomon, D. H. (2021). Distinguishing relational turbulence, marital satisfaction, and parenting stress as predictors of ineffective arguing among parents of children with autism. *Journal of Social and Personal Relationships, 38*(1), 65-83. <https://doi.org/10.1177/02654075209581>
- Brobst, J. B., Clopton, J. R., & Hendrick, S. S. (2009). Parenting children with autism spectrum disorders: The couple's relationship. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities, 24*(1), 38-49. <https://doi.org/10.1177/10883576083236>
- Broderick, C. B., & Schrader, S. S. (2014). The history of professional marriage and family therapy. In *Handbook of family therapy* (pp. 3-40). Routledge.
- Brown, M. D. (2012). *Dyadic coping, relationship satisfaction, and parenting stress among parents of children with an Autism Spectrum Disorder: The role of the couple relationship*. Doctoral dissertation, Texas Tech University.
- Brown, M., Whiting, J., Kahumoku-Fessler, E., Witting, A. B., & Jensen, J. (2020). A dyadic model of stress, coping, and marital satisfaction among parents of children with autism. *Family Relations, 69*(1), 138-150. <https://doi.org/10.1111/fare.12375>
- Buluş, M., & Bağcı, B. (2016). Evlilik doyumu: Aile yılmazlığı ve etkili iletişim becerilerinin rolü. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*(40), 27-41.
- Burns, R. J., Deschênes, S. S., & Schmitz, N. (2016). Associations between depressive symptoms and social support in adults with diabetes: comparing directionality hypotheses with a longitudinal cohort. *Annals of Behavioral Medicine, 50*(3), 348-357.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (28. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.

- Byrne, B. M. (2013). *Structural equation modeling with Mplus: Basic concepts, applications, and programming*. New York: Routledge.
- Cachia, R. L., Anderson, A., & Moore, D. W. (2016). Mindfulness in individuals with autism spectrum disorder: A systematic review and narrative analysis. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*, 3, 165-178.
- Campbell, F. K. (2009). *Contours of ableism: the production of disability and abledness*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Carlson, J. M., & Miller, P. A. (2017). Family burden, child disability, and the adjustment of mothers caring for children with epilepsy: Role of social support and coping. *Epilepsy & Behavior*, 68, 168-173. [10.1016/j.yebeh.2017.01.013](https://doi.org/10.1016/j.yebeh.2017.01.013)
- Carr, A. (2016). How and why do family and systemic therapies work?. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 37(1), 37-55. <https://doi.org/10.1002/anfz.1135>
- Castellano, R., Velotti, P., Crowell, J. A., & Zavattini, G. C. (2014). The role of parents' attachment configurations at childbirth on marital satisfaction and conflict strategies. *Journal of Child and Family Studies*, 23, 1011-1026. [10.1007/s10826-013-9757-7](https://doi.org/10.1007/s10826-013-9757-7). <https://doi.org/10.1007/s10826-013-9757-7>
- Ceco, U., & Memik, N. Ç. (2017). Bakım Verenin Yükü Penceresinden Otizme Bakış. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(2), 19-21.
- Chadwick, D. D., Mannan, H., Garcia Iriarte, E., McConkey, R., O'Brien, P., Finlay, F., ... & Harrington, G. (2013). Family voices: life for family carers of people with intellectual disabilities in Ireland. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 26(2), 119-132. <https://doi.org/10.1111/jar.12003>
- Chamak, B., & Bonniau, B. (2016). Trajectories, long-term outcomes and family experiences of 76 adults with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46, 1084-1095. [10.1007/s10803-015-2656-6](https://doi.org/10.1007/s10803-015-2656-6)

- Chan, K. K. S., Yip, C. C. H., & Leung, D. C. K. (2023). Longitudinal impact of self-stigma content and process on parental warmth and hostility among parents of children with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 53(7), 2728-2736. [10.1007/s10803-022-05529-8](https://doi.org/10.1007/s10803-022-05529-8)
- Che, X., Cash, R., Ng, S. K., Fitzgerald, P., & Fitzgibbon, B. M. (2018). A systematic review of the processes underlying the main and the buffering effect of social support on the experience of pain. *The Clinical Journal of Pain*, 34(11), 1061-1076.
- Chi, P., Tsang, S. K., Chan, K. S., Xiang, X., Yip, P. S., Cheung, Y. T., & Zhang, X. (2011). Marital satisfaction of Chinese under stress: Moderating effects of personal control and social support. *Asian Journal of Social Psychology*, 14(1), 15-25.
- Cicchetti, D. (2010). Resilience under conditions of extreme stress: a multi level perspective. *World Psychiatry*, 9, 145-154.
- Cidav, Z., Marcus, S. C., & Mandell, D. S. (2012). Implications of childhood autism for parental employment and earnings. *Pediatrics*, 129(4), 617-623.
- Cohen, S., & McKay, G. (2020). Social support, stress and the buffering hypothesis: A theoretical analysis. In *Handbook of psychology and health, Volume IV* (pp. 253-267). Routledge.
- Cohen, S., & Wills, T. A. (1985). Stress, social support, and the buffering hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98(2), 310–357. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.98.2.310>
- Colapinto, J. (2019). Structural family therapy. *Encyclopedia of couple and family therapy*, 2820-2828.
- Connell, C. (2010). Multicultural perspectives and considerations within structural family therapy: The premises of structure, subsystems and boundaries. *Rivier Academic Journal*, 6(2), 1-6.

- Costa, A. P., Steffgen, G., & Ferring, D. (2017). Contributors to well-being and stress in parents of children with autism spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 37, 61-72. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2017.01.007>
- Cousino, M. K., & Hazen, R. A. (2013). Parenting stress among caregivers of children with chronic illness: a systematic review. *Journal of Pediatric Psychology*, 38(8), 809-828. <https://doi.org/10.1093/jpepsy/jst049>
- Cox, M. J., & Paley, B. (1997). Families as systems. *Annual Review of Psychology*, 48(1), 243-267. [10.1146/annurev.psych.48.1.243](https://doi.org/10.1146/annurev.psych.48.1.243)
- Crockett, L. J., Randall, B. A., Shen, Y.-L., Russell, S. T., & Driscoll, A. K. (2005). Measurement Equivalence of the Center for Epidemiological Studies Depression Scale for Latino and Anglo Adolescents: A National Study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73(1), 47–58. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.73.1.47>
- Cuzzocrea, F., & Larcan, R. (2005). Parent training for families with mentally retarded children. *Journal of Applied Radical Behaviour Analysis (JARBA)*, 1, 21-31.
- Cuzzocrea, F., Murdaca, A. M., Costa, S., Filippello, P., & Larcan, R. (2016). Parental stress, coping strategies and social support in families of children with a disability. *Child Care in Practice*, 22(1), 3–19. <https://doi.org/10.1080/13575279.2015.1064357>
- Çağ, P., & Yıldırım, İ. (2018). Evlilik doyumunda öznel iyi olma: Yaşam doyumu ve iyimserliğin rolü. *Turkish Studies*, 13(4), 203-224.
- Çandır, E. (2016). *Otizm tanısı ile izlenen çocukların annelerinde bakım verme yükü ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi* (Doktora Tezi). Koç Üniversitesi, İstanbul
- Çınar, İ., Çınar, Ş., Sarıkaya, E., & Yağızefe, D. (2023). Otizm spektrum bozukluğu/yaygın gelişimsel bozuklukta ailelerin ekonomik yükleri. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 26(1), 49-64.

- Çildan, B. (2022). *Otizmli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Anksiyete ve Tükenmişlik Durumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Fatih sultan mehmet vakıf üniversitesi. İstanbul
- Çokyaman, T., & Battal, F. (2020). Otizm spektrum bozukluğu ve down sendromlu çocukların bakım verme yüklerinin Zarit bakım verme yükü ölçeği ile değerlendirilmesi. *Sakarya Tıp Dergisi*, 10(2), 210-215.
- Dalkılıç, M., & Güloğlu, B. (2019). Otizmli Çocuğu Olan Çiftlerin Evlilik Doyumları: Kaygı, İlişkisel Yılmazlık, Psikolojik Yardım Alma Tutumları Değişkenleri Açısından Bir İnceleme. *İstanbul Aydın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 29-54
- Dallos, R., & Draper, R. (2015). *Ebook: An introduction to family therapy: Systemic theory and practice*. McGraw-Hill Education (UK).
- Das, S., Das, B., Nath, K., Dutta, A., Bora, P., & Hazarika, M. (2017). Impact of stress, coping, social support, and resilience of families having children with autism: A North East India-based study. *Asian Journal of Psychiatry*, 28, 133- 139. [10.1016/j.ajp.2017.03.040](https://doi.org/10.1016/j.ajp.2017.03.040)
- Dauphinot, V., Delphin-Combe, F., Mouchoux, C., Dorey, A., Bathsavanis, A., Makaroff, Z., ... & Krolak-Salmon, P. (2015). Risk factors of caregiver burden among patients with Alzheimer's disease or related disorders: a cross-sectional study. *Journal of Alzheimer's Disease*, 44(3), 907-916.
- Davis III, R. F., & Kiang, L. (2020). Parental stress and religious coping by mothers of children with autism. *Psychology of Religion and Spirituality*, 12(2), 137-155. <https://doi.org/10.1037/rel0000183>
- Davis, N. O., & Carter, A. S. (2008). Parenting stress in mothers and fathers of toddlers with autism spectrum disorders: Associations with child characteristics. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38, 1278-1291.
- Deater-Deckard, K. (2008). *Parenting stress*. Yale University Press.

- Delatorre, M. Z., Wagner, A., & Bedin, L. M. (2022). Dyadic relationships between personality, social support, conflict resolution, and marital quality. *Personal Relationships*, 29(1), 199-216. <https://doi.org/10.1111/pere.12410>
- DeLongis, A., & Zwicker, A. (2017). Marital satisfaction and divorce in couples in stepfamilies. *Current opinion in psychology*, 13, 158-161. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.11.003>
- Demirhan, E., İçağasıoğlu, A., Eriman, E. Ö., Tezel, C. G., Baklacioğlu, H. Ş., Haliloğlu, S., & Aras, H. (2011). Burnout of primary caregivers of children with cerebral palsy. *Nobel Medicus*, 7(3), 22-27.
- DePape, A. M., & Lindsay, S. (2015). Parents' experiences of caring for a child with autism spectrum disorder. *Qualitative health research*, 25(4), 569-583. <https://doi.org/10.1177/104973231455245>
- Derguy, C., M'Bailara, K., Michel, G., Roux, S., & Bouvard, M. (2016). The need for an ecological approach to parental stress in autism spectrum disorders: The combined role of individual and environmental factors. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46, 1895-1905.
- Derogatis, L. R. (1992). *BSI: Administration, scoring, and procedures manual II*. Towson, MD: Clinical Psychometric Research.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95, 542-575.
- Ditzen, B., & Heinrichs, M. (2014). Psychobiology of social support: the social dimension of stress buffering. *Restorative Neurology and Neuroscience*, 32(1), 149-162.
- Doğru, S. S. Y., & Arslan, E. (2008). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyi ile durumluk kaygı düzeylerinin karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 543-553.

- Donovan, K. A., & Weigel, D. J. (2015). Samuel T. Gladding: A consistent and creative voice in the field of marriage, couple, and family counseling. *The Family Journal*, 23(2), 201-208. <https://doi.org/10.1177/106648071557298>
- Dökmen, Z. Y. (2010). *Toplumsal cinsiyet* (2. basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Drack, M. (2009). Ludwig von Bertalanffy's early system approach. *Systems Research and Behavioral Science: The Official Journal of the International Federation for Systems Research*, 26(5), 563-572.
- Drack, M., & Schwarz, G. (2010). Recent developments in general system theory. *Systems Research and Behavioral Science*, 27(6), 601-610.
- Drogomyretska, K., Fox, R., & Colbert, D. (2020). Brief report: stress and perceived social support in parents of children with ASD. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 50, 4176-4182.
- Dufault, R. J., Crider, R. A., Deth, R. C., Schnoll, R., Gilbert, S. G., Lukiw, W. J., & Hitt, A. L. (2023). Higher rates of autism and attention deficit/hyperactivity disorder in American children: Are food quality issues impacting epigenetic inheritance?. *World Journal of Clinical Pediatrics*, 12(2), 25-37. [10.5409/wjcp.v12.i2.25](https://doi.org/10.5409/wjcp.v12.i2.25)
- Durtschi, J. A., & Wetchler, J. L. (2014). Structural family therapy. In *An introduction to marriage and family therapy* (pp. 119-154). Routledge.
- Duygun, T. (2001). *Zihinsel Engelli ve Sağlıklı Çocuk Annelerinde Stres Belirtileri Stresle Basa Çıkma Tarzları ve Algılanan Sosyal Desteğin Tükenmişlik Düzeyine Olan Etkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Dykens, E. M., & Lambert, W. (2013). Trajectories of diurnal cortisol in mothers of children with autism and other developmental disabilities: Relations to health and mental health. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43, 2426-2434.

- Efendioğlu, K. (2021). *Otizm spektrum bozukluk tanılı çocuğa sahip ebeveynlerin pandemi sürecindeki başa çıkma stratejileri ve algılanan stres düzeylerinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.
- Egger, M., Davey Smith, E., Schneider, M., & Minder, C. (1997). Bias in meta-analysis detected by a simple, graphical test. *British Medical Journal*, 315, 629–635.
- Ekas, N. V., & Whitman, T. L. (2011). Adaptation to daily stress among mothers of children with an autism spectrum disorder: The role of daily positive affect. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 41, 1202-1213.
- Ekas, N. V., Lickenbrock, D. M., & Whitman, T. L. (2010). Optimism, social support, and well-being in mothers of children with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 40, 1274-1284.
- Eker, D., Arkar H. & Yaldız, H. (2001). Çok boyutlu algılanan sosyal destek leğinin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12, 17-25.
- Ekizoğlu, ., & Hasırcı, S. (2023). Otizm Spektrum Bozukluğuna Sahip ocukları Olan Annelerin Sosyal Destek Algısının, Yaşam Kalitesine Etkisi. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 6(1), 13-26.
- Enea, V., & Rusu, D. M. (2020). Raising a child with autism spectrum disorder: A systematic review of the literature investigating parenting stress. *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*, 13(4), 283-321. <https://doi.org/10.1080/19315864.2020.1822962>
- Ergner-Tekinalp, B., & Akkk, F. (2004). The effects of a coping skills training program on the coping skills, hopelessness, and stress levels of mothers of children with autism. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 26(3), 257-269.
- Estes, A., Munson, J., Dawson, G., Koehler, E., Zhou, X. H., & Abbott, R. (2009). Parenting stress and psychological functioning among mothers of preschool children with

autism and developmental delay. *Autism*, 13(4), 375-387.
<https://doi.org/10.1177/13623613091056>

Estes, A., Olson, E., Sullivan, K., Greenson, J., Winter, J., Dawson, G., & Munson, J. (2013). Parenting-related stress and psychological distress in mothers of toddlers with autism spectrum disorders. *Brain and Development*, 35(2), 133-138.
<https://doi.org/10.1016/j.braindev.2012.10.004>

Evans, S. E., Steel, A. L., & DiLillo, D. (2013). Child maltreatment severity and adult trauma symptoms: Does perceived social support play a buffering role?. *Child Abuse & Neglect*, 37(11), 934-943. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2013.03.005>

Fagan, J., Bernd, E., & Whiteman, V. (2007). Adolescent fathers' parenting stress, social support, and involvement with infants. *Journal of Research on Adolescence*, 17(1), 1-22.

Falk, N. H., Norris, K., & Quinn, M. G. (2014). The factors predicting stress, anxiety and depression in the parents of children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 44, 3185-3203.

Farber, R. S., Kern, M. L., & Brusilovsky, E. (2015). Integrating the ICF with positive psychology: Factors predicting role participation for mothers with multiple sclerosis. *Rehabilitation Psychology*, 60(2), 169-182.
<https://doi.org/10.1037/rep0000023>

Fazlıoğlu, Y. (2009). *Erken çocukluk gelişimi ve eğitimi*. İstanbul: Kriter Yayınları.

Feeney, B. C., & Collins, N. L. (2015). A new look at social support: A theoretical perspective on thriving through relationships. *Personality and Social Psychology Review*, 19(2), 113-147.

Feng, Y., Zhou, X., Qin, X., Cai, G., Lin, Y., Pang, Y., ... & Zhang, L. (2022). Parental self-efficacy and family quality of life in parents of children with autism spectrum disorder

in China: The possible mediating role of social support. *Journal of Pediatric Nursing*, 63, 159-167. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2021.10.01>

Field, A. (2016). *Discovering statistics using IBM SPSS Statistics*. London: Sage.

Field, A. P. (2005). Is the Meta-Analysis of Correlation Coefficients Accurate When Population Correlations Vary? *Psychological Methods*, 10(4), 444–467. <https://doi.org/10.1037/1082-989X.10.4.444>

Fitzgerald, S. M., Rumrill Jr, P. D., & Schenker, J. D. (2004). Correlational designs in rehabilitation research. *Journal of Vocational Rehabilitation*, 20(2), 143-150.

Fitzpatrick, K. E., & Vacha-Haase, T. (2010). Marital satisfaction and resilience in caregivers of spouses with dementia. *Clinical Gerontologist*, 33(3), 165-180.

Fletcher-Watson, S., Leekam, S. R., Connolly, B., Collis, J. M., Findlay, J. M., McConachie, H., & Rodgers, J. (2012). Attenuation of change blindness in children with autism spectrum disorders. *British Journal of Developmental Psychology*, 30(3), 446-458. <https://doi.org/10.1111/j.2044-835X.2011.02054.x>

Fraenkel, J. R., & Wallen, N. E. (2006). *How to design and evaluate research in education*. McGraw-Hill.

Freedman, B. H., Kalb, L. G., Zablotsky, B., & Stuart, E. A. (2012). Relationship status among parents of children with autism spectrum disorders: A population-based study. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 42(4), 539-548.

Freudenberger, H. J. (1986). The issues of staff burnout in therapeutic communities. *Journal of Psychoactive Drugs*, 18(3), 247-251.

Freudenberger, H. J., Freedheim, D. K., & Kurtz, T. S. (1989). Treatment of individuals in family businesses. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 26(1), 47–53. <https://doi.org/10.1037/h0085404>

- Fried, Y., & Tiegs, R. B. (1993). The main effect model versus buffering model of shop steward social support: A study of rank-and-file auto workers in the USA. *Journal of Organizational Behavior*, 14(5), 481-493.
- Friedlander, M. L., Wildman, J., Heatherington, L., & Skowron, E. A. (1994). What we do and don't know about the process of family therapy. *Journal of Family Psychology*, 8(4), 390–416. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.8.4.390>
- Gadassi, R., Bar-Nahum, L. E., Newhouse, S., Anderson, R., Heiman, J. R., Rafaeli, E., & Janssen, E. (2016). Perceived partner responsiveness mediates the association between sexual and marital satisfaction: A daily diary study in newlywed couples. *Archives of Sexual Behavior*, 45, 109-120.
- Galinsky, A. M., & Waite, L. J. (2014). Sexual activity and psychological health as mediators of the relationship between physical health and marital quality. *Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 69(3), 482-492. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbt165>
- Gallucci, M. (2020). *jAMM: jamovi Advanced Mediation Models*. [jamovi module]. Retrieved from <https://jamovi-amm.github.io/>.
- Gau, S. S. F., Chou, M. C., Chiang, H. L., Lee, J. C., Wong, C. C., Chou, W. J., & Wu, Y. Y. (2012). Parental adjustment, marital relationship, and family function in families of children with autism. *Research in Autism spectrum disorders*, 6(1), 263-270. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2011.05.007>
- Gelles, R. J., & Maynard, P. E. (1987). A structural family systems approach to intervention in cases of family violence. *Family Relations*, 270-275.
- Giallo, R., Wood, C. E., Jellett, R., & Porter, R. (2013). Fatigue, wellbeing and parental self-efficacy in mothers of children with an autism spectrum disorder. *Autism*, 17(4), 465-480. <https://doi.org/10.1177/13623613114168>

- Giovagnoli, G., Postorino, V., Fatta, L. M., Sanges, V., De Peppo, L., Vassena, L., ... & Mazzone, L. (2015). Behavioral and emotional profile and parental stress in preschool children with autism spectrum disorder. *Research in Developmental Disabilities, 45*, 411-421. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2015.08.006>
- Girli, A. (2002). *Otistik çocukların ailelerine yönelik grup rehberliğinin ailelerin kabul düzeylerine etkisi* (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Goedeke, S., Shepherd, D., Landon, J., & Taylor, S. (2019). How perceived support relates to child autism symptoms and care-related stress in parents caring for a child with autism. *Research in Autism Spectrum Disorders, 60*, 36-47. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2019.01.005>
- Goleman, D. (2020). *Emotional intelligence*. Bloomsbury Publishing.
- Gonçalves-Pereira, M., & Zarit, S. H. (2014). The Zarit Burden Interview in Portugal: Validity and recommendations in dementia and palliative care. *Acta medica portuguesa, 27*(2), 163-165.
- Gottman, J., & Silver, N. (2015). *The seven principles for making marriage work: A practical guide from the country's foremost relationship expert*. Harmony
- Greeff, A. P., & Van der Walt, K. J. (2010). Resilience in families with an autistic child. *Education and Training in Autism and Developmental Disabilities, 347-355*. <https://www.jstor.org/stable/23880109>
- Greenlee, J. L., Piro-Gambetti, B., Putney, J., Papp, L. M., & Hartley, S. L. (2022). Marital satisfaction, parenting styles, and child outcomes in families of autistic children. *Family Process, 61*(2), 941-961. <https://doi.org/10.1111/famp.12708>
- Gresham, F. M. & Elliott, S. N. (1990). *The social skills rating system*. Circle Pines, MN: American Guidance Service.
- Griffith, A. K., Bedard, K. E., Eaton, A., Ackerlund Brandt, J. A., & Jha, P. (2022). Effects of the COVID-19 pandemic on parental burnout and parenting practices: Analyses using

a retrospective pretest. *Chronic Stress*, 6, 1-8.
<https://doi.org/10.1177/24705470221114059>

- Griffith, G. M., Barbakou, A., & Hastings, R. P. (2014). Coping as a predictor of burnout and general health in therapists working in ABA schools. *European Journal of Special Needs Education*, 29(4), 548-558. <https://doi.org/10.1080/08856257.2014.952915>
- Griffith, G. M., Hastings, R. P., Nash, S., & Hill, C. (2010). Using matched groups to explore child behavior problems and maternal well-being in children with Down syndrome and autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 40, 610-619.
- Guttman, J., & Lazar, A. (2004). Criteria for marital satisfaction: does having a child make a difference?. *Journal of reproductive and infant psychology*, 22(3), 147-156. <https://doi.org/10.1080/02646830410001723733>
- Gülaldi, D. (2010). *Erken çocuklukta serebral palsili ve otistik çocuk annelerinin ebeveyn stres düzeylerinin yaşam doyumları ile ilişkisinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul
- Gülpak, M., & Kocaöz, S. (2014). Hemodiyaliz Tedavisi Alanlara Bakım Veren Bireylerin Bakım Yükü ve Etkileyen Faktörler. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 13(2), 27-41.
- Hagell, P., Alvariza, A., Westergren, A., & Årestedt, K. (2017). Assessment of burden among family caregivers of people with Parkinson's disease using the zarit burden interview. *Journal of pain and symptom management*, 53(2), 272-278.
- Halstead, E. J., Griffith, G. M., & Hastings, R. P. (2018). Social support, coping, and positive perceptions as potential protective factors for the well-being of mothers of children with intellectual and developmental disabilities. *International Journal of Developmental Disabilities*, 64(4-5), 288-296. <https://doi.org/10.1080/20473869.2017.1329192>
- Haris, F., & Kumar, A. (2018). Marital satisfaction and communication skills among married couples. *Indian Journal of Social Research*, 59(1), 35-44.

- Harper, A., Dyches, T. T., Harper, J., Roper, S. O., & South, M. (2013). Respite care, marital quality, and stress in parents of children with autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, *43*, 2604-2616. <https://doi.org/10.1007/s10803-013-1812-0>
- Hartley, M., Dorstyn, D., & Due, C. (2019). Mindfulness for children and adults with autism spectrum disorder and their caregivers: A meta-analysis. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, *49*, 4306-4319
- Hartley, S. L., Barker, E. T., Seltzer, M. M., Floyd, F., Greenberg, J., Orsmond, G., & Bolt, D. (2010). The relative risk and timing of divorce in families of children with an autism spectrum disorder. *Journal of Family Psychology*, *24*(4), 449–457. <https://doi.org/10.1037/a0019847>
- Hartley, S. L., Papp, L. M., Mihaila, I., Bussanich, P. M., Goetz, G., & Hickey, E. J. (2017). Couple conflict in parents of children with versus without autism: Self-reported and observed findings. *Journal of Child and Family Studies*, *26*, 2152-2165.
- Hasson-Ohayon, I., Ben-Pazi, A., Silberg, T., Pijnenborg, G. H., & Goldzweig, G. (2019). The mediating role of parental satisfaction between marital satisfaction and perceived family burden among parents of children with psychiatric disorders. *Psychiatry Research*, *271*, 105-110. <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2018.11.037>
- Hastings, R. P., Kovshoff, H., Brown, T., Ward, N. J., Espinosa, F. D., & Remington, B. (2005). Coping strategies in mothers and fathers of preschool and school-age children with autism. *Autism*, *9*(4), 377-391
- Hayes, A. F. (2013). *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach*. New York: Guilford Press.
- Hayes, A. F. (2018). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: a regression-based approach*. New York: Guilford Publications.

- Hayes, S. A., & Watson, S. L. (2013). The impact of parenting stress: A meta-analysis of studies comparing the experience of parenting stress in parents of children with and without autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43(3), 629-642.
- He, X., Tu, Y., Song, Y., Yang, G., & You, M. (2022). The relationship between pesticide exposure during critical neurodevelopment and autism spectrum disorder: A narrative review. *Environmental Research*, 203, 111902. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2021.111902>
- Hedges, L. V. & Olkin, I. (1985). *Statistical methods for meta-analysis*. New York: Academic Press.
- Heiman, T. (2002). Parents of children with disabilities: Resilience, coping, and future expectations. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 14(2), 159-171.
- Heiman, T., & Berger, O. (2008). Parents of children with Asperger syndrome or with learning disabilities: Family environment and social support. *Research in Developmental Disabilities*, 29(4), 289-300. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2007.05.005>
- Herring, S., Gray, K., Taffe, J., Tonge, B., Sweeney, D., & Einfeld, S. (2006). Behaviour and emotional problems in toddlers with pervasive developmental disorders and developmental delay: Associations with parental mental health and family functioning. *Journal of Intellectual Disability Research*, 50(12), 874-882. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2006.00904.x>
- Higgins, J. P., Thompson, S. G., Deeks, J. J., & Altman, D. G. (2003). Measuring inconsistency in meta-analyses. *British Medical Journal*, 327, 557-560.
- Hirota, T., & King, B. H. (2023). Autism spectrum disorder: A review. *Jama*, 329(2), 157-168. doi:10.1001/jama.2022.23661

- Hisoğlu, A. (2018). *Otizm spektrum bozukluğu tanılı çocukların ebebeynlerinde algılanan sosyal destek ve problem çözme becerilerinin yaşam doyumuna etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul
- Hock, R. M., Timm, T. M., & Ramisch, J. L. (2012). Parenting children with autism spectrum disorders: A crucible for couple relationships. *Child & Family Social Work, 17*(4), 406-415. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2011.00794.x>
- Hoefman, R., Payakachat, N., van Exel, J., Kuhlthau, K., Kovacs, E., Pyne, J., & Tilford, J. M. (2014). Caring for a child with autism spectrum disorder and parents' quality of life: application of the CarerQol. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 44*, 1933-1945.
- Hoening, J., & Hamilton, M. W. (1966). The schizophrenic patient in the community and his effect on the household. *International Journal of Social Psychiatry, 12*(3), 165-176.
- Hoffman, C. D., Sweeney, D. P., Hodge, D., Lopez-Wagner, M. C., & Looney, L. (2009). Parenting stress and closeness: Mothers of typically developing children and mothers of children with autism. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities, 24*(3), 178-187. <https://doi.org/10.1177/1088357609338715>
- Horlin, C., Falkmer, M., Parsons, R., Albrecht, M. A., & Falkmer, T. (2014). The cost of autism spectrum disorders. *PLoS ONE, 9*(9), 1-11.
- Hsiao, Y. J. (2018). Autism spectrum disorders: Family demographics, parental stress, and family quality of life. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities, 15*(1), 70-79. <https://doi.org/10.1111/jppi.12232>
- Hsin Yang, L., & Pearson, V. J. (2002). Understanding families in their own context: Schizophrenia and structural family therapy in Beijing. *Journal of Family Therapy, 24*(3), 233-257.

- Huang, X. Q., Zhang, H., & Chen, S. (2019). Neuropsychiatric symptoms, parenting stress and social support in Chinese mothers of children with autism spectrum disorder. *Current Medical Science*, 39, 291-29
- Hutchison, L., Feder, M., Abar, B., & Winsler, A. (2016). Relations between parenting stress, parenting style, and child executive functioning for children with ADHD or autism. *Journal of Child and Family Studies*, 25(12), 3644-3656.
- Hünler, O. S., & Gençöz, T. (2005). The effect of religiousness on marital satisfaction: Testing the mediator role of marital problem solving between religiousness and marital satisfaction relationship. *Contemporary Family Therapy*, 27, 123-136.
- Iadarola, S., Pérez-Ramos, J., Smith, T., & Dozier, A. (2019). Understanding stress in parents of children with autism spectrum disorder: A focus on under-represented families. *International Journal of Developmental Disabilities*, 65(1), 20-30. <https://doi.org/10.1080/20473869.2017.1347228>
- Imarhiagbe, F. A., Asemota, A. U., Oripelaye, B. A., Akpekpe, J. E., Owolabi, A. A., Abidakun, A. O., ... & Osakue, J. O. (2017). Burden of informal caregivers of stroke survivors: validation of the Zarit burden interview in an African population. *Annals of African Medicine*, 16(2), 46-51.
- Ingersoll, B., Meyer, K., & Becker, M. W. (2011). Increased rates of depressed mood in mothers of children with ASD associated with the presence of the broader autism phenotype. *Autism Research*, 4(2), 143-148. <https://doi.org/10.1002/aur.170>
- Iobst, E., Nabors, L., Rosenzweig, K., Srivorakiat, L., Champlin, R., Campbell, J., & Segall, M. (2009). Adults' perceptions of a child with autism. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 3(2), 401-408. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2008.08.006>
- Irshad, B., Pervez, R., Nayab, G., Naseem, N., Khan, M. N., & Awan, Z. (2023). Parenting stress and marital satisfaction among parents of children with neurodevelopmental

disorders: moderating role of resilience. *The Rehabilitation Journal*, 7(02), 525-531.

<https://doi.org/10.52567/trj.v7i02.201>

Işıkkhan, V. (2018). Kurumda çalışan yaşlı bakım elemanlarının bakım yükünü etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 29 (1), 1-26.

Jackson, J. B., Miller, R. B., Oka, M., & Henry, R. G. (2014). Gender differences in marital satisfaction: A meta-analysis. *Journal of marriage and family*, 76(1), 105-129.

<https://doi.org/10.1111/jomf.12077>

Järbrink, K., Fombonne, E., & Knapp, M. (2003). Measuring the parental, service and cost impacts of children with autistic spectrum disorder: A pilot study. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 33(4), 395-402.

Javanmard, G., Mohammadi, R. & Pourakbaran, E. (2016). The mediating role of the couplesâ mental health in mental health and marital satisfaction of each one. *Journal of Fundamentals of Mental Health*, 18(4), 196-201.

Johnson, N., Frenn, M., Feetham, S., & Simpson, P. (2011). Autism spectrum disorder: Parenting stress, family functioning and health-related quality of life. *Families, Systems, & Health*, 29(3), 232–252. <https://doi.org/10.1037/a0025341>

Jose, O., & Alfons, V. (2007). Do demographics affect marital satisfaction? *Journal of Sex & Marital Therapy*, 33(1), 73-85. <https://doi.org/10.1080/00926230600998573>

Juvva, S., & Bhatti, R. S. (2006). Epigenetic model of marital expectations. *Contemporary Family Therapy*, 28, 61-72.

Kabasakal, Z. Ve Köksal, G. (2012). Zihinsel engelli çocukları olan ebeveynlerin yaşamlarında algıladıkları stresi yordayan faktörlerin incelenmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 71-91.

Kabasakal, Z., & Soylu, Y. (2016). Evli bireylerin evlilik doyumunun cinsiyet ve eş desteğine göre incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 208-214.

- Kamaralzaman, S., Toran, H., Mohamed, S., & Abdullah, N. B. (2018). The economic burden of families with autism spectrum disorders (ASD) children in Malaysia. *Journal of ICSAR*, 2(1), 71-77.
- Kaminski, J. W., Valle, L. A., Filene, J. H., & Boyle, C. L. (2008). A meta-analytic review of components associated with parent training program effectiveness. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 567–589
- Kaniel, S., & Siman-Tov, A. (2011). Comparison between mothers and fathers in coping with autistic children: A multivariate model. *European Journal of Special Needs Education*, 26(4), 479-493. <https://doi.org/10.1080/08856257.2011.597186>
- Karaağaç, H., & Var, E. Ç. (2019). Şizofreni hastalarına bakım verenlerin bakım yüklerinin yaşam kalitesine etkisinin incelenmesi. *Klinik Psikiyatri*, 22, 16-26.
- Karacan-Özdemir, N. & Koç, M. (2022). Career adaptability of parents of children with autism spectrum disorder. *Current Psychology*, 42(17), 14320–14333. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-02649-9>
- Karahan, A. Y., & İslam, S. (2013). Fiziksel engelli çocuk ve yaşlı hastalara bakım verme yükü üzerine bir karşılaştırma çalışması. *Clinical and Experimental Health Sciences*, 3(5), 1-7
- Karaman, Z. (2019). *Normal gelişim gösteren çocuğu olan ebeveynler ile özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin algıladıkları eş desteği ve evlilik doyumu düzeylerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Karney, B. R., & Bradbury, T. N. (1995). The longitudinal course of marital quality and stability: A review of theory, methods, and research. *Psychological Bulletin*, 118(1), 3–34. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.118.1.3>
- Karpat, D. (2011). *Yaygın gelişimsel bozukluk tanısı alan çocukların ebeveynlerinin yaşadığı yas tepkilerinin, evlilik uyumlarının ve sosyal destek algılarının incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

- Kavaliotis, P. (2017). Accurate diagnosis of the syndrome in children with autism spectrum disorders and parents' resilience. *Journal of Educational and Developmental Psychology, 7*(1), 218-228.
- Kaya, M. O., & Yöndem, Z. D. Otizmlı Çocuğu Olan Annelerde Psikoeğitim Grup Programının Algılanan Stres Düzeyine Etkisi. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi, 6*(1), 20-33.
- Kaytez, N., Durualp, E., & Kadan, G. (2015). Engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin ve stres düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 4*(1), 197-214.
- Kazim, S. M., & Rafique, R. (2021). Predictors of marital satisfaction in individualistic and collectivist cultures: a mini review. *Journal of Research in Psychology, 3*(1), 55-67.
- Kelly, R. J., Marks, B. T., & El-Sheikh, M. (2014). Longitudinal relations between parent-child conflict and children's adjustment: The role of children's sleep. *Journal of abnormal child psychology, 42*, 1175-1185.
- Kendall-Tackett, K. (2001). Mothering Burnout: What it is and what you can do. *New Beginnings, 18*(3), 84-87.
- Kersh, J., Hedvat, T. T., Hauser-Cram, P., & Warfield, M. E. (2006). The contribution of marital quality to the well-being of parents of children with developmental disabilities. *Journal of intellectual disability research, 50*(12), 883-893.
<https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2006.00906.x>
- Keskin, G., Bilge, A., Engin, E., & Dülgerler, Ş. (2010). Zihinsel engelli çocuğu olan anne-babaların kaygı, anne-baba tutumları ve başa çıkma stratejileri açısından değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 11*(1), 30-37.
- Khan, S., Batool, I., & Akhtar, N. (2021). Burden of Caregiving and Life Satisfaction among the Caregivers of Children with Autism Spectrum Disorder. *Khyber Medical University Journal, 13*(2), 71-75.

- Khusaifan, S. J., & El Keshky, M. E. S. (2021). Social support as a protective factor for the well-being of parents of children with autism in Saudi Arabia. *Journal of Pediatric Nursing, 58*, e1-e7. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2020.11.014>
- Kırcaali-İftar, G. (2007). *Otizm spektrum bozukluğu*. İstanbul: Daktylos Yayınları.
- Kinnear, S. H., Link, B. G., Ballan, M. S., & Fischbach, R. L. (2016). Understanding the experience of stigma for parents of children with autism spectrum disorder and the role stigma plays in families' lives. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 46*(3), 942-953.
- Koch, K. D., & Jones, B. L. (2018). Supporting parent caregivers of children with life-limiting illness. *Children, 5*(7), 85-93
- Kowal, M., Groyecka-Bernard, A., Kochan-Wójcik, M., & Sorokowski, P. (2021). When and how does the number of children affect marital satisfaction? An international survey. *PLoS ONE, 16*(4), e0249516. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0249516>
- Krakovich, T. M., McGrew, J. H., Yu, Y., & Ruble, L. A. (2016). Stress in parents of children with autism spectrum disorder: An exploration of demands and resources. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 46*, 2042-2053.
- Krauss, M. W., Seltzer, M. M., & Jacobson, H. T. (2005). Adults with autism living at home or in non-family settings: positive and negative aspects of residential status. *Journal of Intellectual Disability Research, 49*(2), 111-124. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2004.00599.x>
- Kuhlthau, K., Payakachat, N., Delahaye, J., Hurson, J., Pyne, J. M., Kovacs, E., & Tilford, J. M. (2014). Quality of life for parents of children with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders, 8*(10), 1339-1350. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2014.07.002>

- Kulbaş, E. (2015). *Grupla psikolojik danışma uygulamasının otizmli çocuğu olan annelerin zyeterlilik ve umutsuzluk düzeylerine etkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Kuloğlu, N. A. (1992). *Bilgi verici danışmanlığın otistik çocuğu olan anne-babaların kaygı düzeylerine etkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kurşun, Z. (2018). *Yaygın gelişimsel bozukluğu olan ve normal gelişim gösteren çocukların anne babaların stres düzeyleri ve stresle başa çıkma yollarının karşılaştırılması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Kurt, T. H. (2018). *Otizm Spektrum tanısı konulmuş çocuğa sahip ailelerin psikolojik süreçlerinin stres ve tükenmişlik bağlamında incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.
- Kkğl, ., Esen, A., & Yener, G. (2009). Bakımverenlerin Yükü Envanterinin Türk Toplumunu için Geçerlik ve Güvenirliğinin İncelenmesi. *Journal of Neurological Sciences*, 26(1), 60-73.
- Ktk, M. ., Tufan, A. E., Kılıaslan, F., Gler, G., elik, F., Altıntaş, E., ... & Ktk, . (2021). High depression symptoms and burnout levels among parents of children with autism spectrum disorders: A multi-center, cross-sectional, case–control study. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 1-14.
- Kwok, S. Y. C. L., Leung, C. L. K. & Wong, D. F. K. (2014). Marital satisfaction of Chinese mothers of children with autism and intellectual disabilities in Hong Kong. *Journal of Intellectual Disability Research*, 58(12), 1156-1171. doi:10.1111/jir.12116.
- Lafcı, D., Yıldız, E., Toru, F., & Karakaya, D. (2020). Kanser hastalarında bakım yükü ve bakım verenlere etkisi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 7(2), 105-113.
- Lai, W. W., Goh, T. J., Oei, T. P., & Sung, M. (2015). Coping and well-being in parents of children with autism spectrum disorders (ASD). *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 45(8), 2582-2593.

- Landa, R. (2007). Early communication development and intervention for children with autism. *Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews*, 13(1), 16-25.
- Langley, E., Totsika, V., & Hastings, R. P. (2017). Parental relationship satisfaction in families of children with autism spectrum disorder (ASD): A multilevel analysis. *Autism Research*, 10(7), 1259-1268. <https://doi.org/10.1002/aur.1773>
- Lavelle, T. A., Weinstein, M. C., Newhouse, J. P., Munir, K., Kuhlthau, K. A., & Prosser, L. A. (2014). Economic burden of childhood autism spectrum disorders. *Pediatrics*, 133(3), e520-e529.
- Lavner, J. A., Karney, B. R., & Bradbury, T. N. (2016). Does couples' communication predict marital satisfaction, or does marital satisfaction predict communication?. *Journal of Marriage and Family*, 78(3), 680-694. <https://doi.org/10.1111/jomf.12301>
- Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. Springer publishing company.
- Lecavalier, L., Leone, S., & Wiltz, J. (2006). The impact of behavior problems on caregiver stress in young people with autism spectrum disorders. *Journal of Intellectual Disability Research*, 50(3), 172-183. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2005.00732.x>
- Lee, L. C., Harrington, R. A., Louie, B. B., & Newschaffer, C. J. (2008). Children with autism: Quality of life and parental concerns. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38, 1147-1160.
- Liao, K. Y. H., & Wei, M. (2011). Intolerance of uncertainty, depression, and anxiety: The moderating and mediating roles of rumination. *Journal of Clinical Psychology*, 67(12), 1220-1239.
- Liao, X., & Li, Y. (2020). Economic burdens on parents of children with autism: a literature review. *CNS Spectrums*, 25(4), 468-474.

- Lin, G. X., Szczygieł, D., Hansotte, L., Roskam, I., & Mikolajczak, M. (2023). Aiming to be perfect parents increases the risk of parental burnout, but emotional competence mitigates it. *Current Psychology, 42*(2), 1362-1370.
- Lin, J. D. (2014). Medical care burden of children with autism spectrum disorders. *Review Journal of Autism and Developmental Disorders, 1*, 242-247.
- Lin, L. Y. (2014). Quality of life of Taiwanese adults with autism spectrum disorder. *PloS one, 9*(10), e109567
- Lin, Y., Wang, Y., Lin, C., Ni, Q., Jia, R., Chang, Y., & Qi, Y. (2023). The mediating role of perceived social support: alexithymia and parental burnout in parents of children with autism spectrum disorder. *Frontiers in Psychology, 14*, 113-125.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1139618>
- Lindahl-Norberg, A. (2007). Burnout in mothers and fathers of children surviving brain tumor. *Journal of Clinical Psychology in Medical Settings, 14*, 130-137.
- Lindblad-Goldberg, M., & Northey, W. F. (2013). Ecosystemic structural family therapy: Theoretical and clinical foundations. *Contemporary Family Therapy, 35*, 147-160.
- Lindström, C., Åman, J., Anderzén-Carlsson, A., & Lindahl Norberg, A. (2016). Group intervention for burnout in parents of chronically ill children—a small-scale study. *Scandinavian Journal of Caring Sciences, 30*(4), 678-686.
- Lipsey, M. W. & Wilson, D. B. (2001). *Practical meta-analysis*. SAGE publications, Inc.
- Little, L., & Clark, R. R. (2006). Wonders and worries of parenting a child with Asperger syndrome & nonverbal learning disorder. *MCN: The American Journal of Maternal/Child Nursing, 31*(1), 39-44.
- Liu, S., Zhang, L., Yi, J., Liu, S., Li, D., Wu, D., & Yin, H. (2024). The relationship between parenting stress and parental burnout among Chinese parents of children with ASD: A moderated mediation model. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 54*(4), 1527-1537.

- Livneh, H., & Wilson, L. M. (2003). Coping strategies as predictors and mediators of disability-related variables and psychosocial adaptation: An exploratory investigation. *Rehabilitation Counseling Bulletin, 46*(4), 194-208. <https://doi.org/10.1177/003435520304600401>
- Lo, P. A. (2017). *Relationship between stress, marital satisfaction, and behavior problems of parents raising a child with autism* (Doctoral dissertation). California State University, USA
- Lomazzi, V., Israel, S., & Crespi, I. (2018). Gender equality in Europe and the effect of work-family balance policies on gender-role attitudes. *Social Sciences, 8*(1), 5-17
- Lord, C., McCauley, J. B., Pepa, L. A., Huerta, M., & Pickles, A. (2020). Work, living, and the pursuit of happiness: Vocational and psychosocial outcomes for young adults with autism. *Autism, 24*(7), 1691-1703. <https://doi.org/10.1177/1362361320919>
- Lovell, B., & Wetherell, M. A. (2019). Affiliate stigma, perceived social support and perceived stress in caregivers of children with autism spectrum disorder: A multiple mediation study. *Archives of Psychiatric Nursing, 33*(5), 31-35.
- Lu, M., Wang, R., Lin, H., Pang, F., & Chen, X. (2021). Perceived social support and life satisfaction of Chinese parents of children with autism spectrum disorder: Loneliness as a mediator and moderator. *Research in Autism Spectrum Disorders, 87*, 101-117. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2021.101829>
- Lu, M., Yang, G., Skora, E., Wang, G., Cai, Y., Sun, Q., & Li, W. (2015). Self-esteem, social support, and life satisfaction in Chinese parents of children with autism spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders, 17*, 70-77. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2015.05.003>
- Ludlow, A., Skelly, C., & Rohleder, P. (2012). Challenges faced by parents of children diagnosed with autism spectrum disorder. *Journal of Health Psychology, 17*(5), 702-711.

- Lyons, A. M., Leon, S. C., Roecker Phelps, C. E., & Dunleavy, A. M. (2010). The impact of child symptom severity on stress among parents of children with ASD: The moderating role of coping styles. *Journal of Child and Family Studies, 19*, 516-524.
- Mackelprang, R. W., & Salsgiver, R. O. (2016). *Disability: A diversity model approach in human service practice*. Oxford University Press.
- Maenner, M. J., Warren Z & Williams AR (2023). Prevalence and characteristics of autism spectrum disorder among children aged 8 years—Autism and Developmental Disabilities Monitoring Network, 11 sites, United States, 2020. *MMWR. Surveillance Summaries, 72*, 1-14. <https://doi.org/10.15585/mmwr.ss7202a1>.
- Malouff, J. M., Thorsteinsson, E. B., Schutte, N. S., Bhullar, N., & Rooke, S. E. (2010). The five-factor model of personality and relationship satisfaction of intimate partners: A meta-analysis. *Journal of Research in Personality, 44*(1), 124-127. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2009.09.004>
- Manor-Binyamini, I., & Abu-Ajaj, O. (2017). Ways of coping and mental burnout of Bedouin mothers compared to Bedouin fathers of children with ASD. *Neuropsychiatry, 7*(1), 61-68.
- Markman, H. J., Rhoades, G. K., Stanley, S. M., Ragan, E. P., & Whitton, S. W. (2010). The premarital communication roots of marital distress and divorce: The first five years of marriage. *Journal of Family Psychology, 24*(3), 289–298. <https://doi.org/10.1037/a0019481>
- Marsack-Topolewski, C. N., & Church, H. L. (2019). Impact of caregiver burden on quality of life for parents of adult children with autism spectrum disorder. *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities, 124*(2), 145-156. <https://doi.org/10.1352/1944-7558-124.2.145>
- Marsack, C. N. (2016). *An examination of quality of life of parents of adult children diagnosed with autism spectrum disorder*. Wayne State University.

- Marsack, C. N., & Perry, T. E. (2018). Aging in place in every community: Social exclusion experiences of parents of adult children with autism spectrum disorder. *Research On Aging, 40*(6), 535-557. <https://doi.org/10.1177/0164027517717044>
- Marsack, C. N., & Samuel, P. S. (2017). Mediating effects of social support on quality of life for parents of adults with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 47*, 2378-2389.
- Maslach, C., & Florian, V. (1988). Burnout, job setting, and self-evaluation among rehabilitation counselors. *Rehabilitation Psychology, 33*(2), 85–93. <https://doi.org/10.1037/h0091691>
- Masoudi, M., Maasoumi, R., Effatpanah, M., Bragazzi, N. L., & Montazeri, A. (2022). Exploring experiences of psychological distress among Iranian parents in dealing with the sexual behaviors of their children with autism spectrum disorder: a qualitative study. *Journal of Medicine and Life, 15*(1), 26-37
- Masoumi, S. Z., Garousian, M., Khani, S., Ollaei, S. R., & Shayan, A. (2016). Comparison of quality of life, sexual satisfaction and marital satisfaction between fertile and infertile couples. *International Journal of Fertility & Sterility, 10*(3), 290-296. [10.22074/ijfs.2016.5045](https://doi.org/10.22074/ijfs.2016.5045)
- Mattanah, J. F., Ayers, J. F., Brand, B. L., Brooks, L. J., Quimby, J. L., & McNary, S. W. (2010). A social support intervention to ease the college transition: Exploring main effects and moderators. *Journal of College Student Development, 51*(1), 93-108.
- McConnell, D., Breitkreuz, R., & Savage, A. (2011). From financial hardship to child difficulties: Main and moderating effects of perceived social support. *Child: care, health and development, 37*(5), 679-691. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2214.2010.01185.x>

- McConnell, D., Savage, A., & Breitzkreuz, R. (2014). Resilience in families raising children with disabilities and behavior problems. *Research in Developmental Disabilities, 35*(4), 833-848. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2014.01.015>
- Mcnamara, M. L. L., & Bahr, H. M. (1980). The Dimensionality of Marital Role Satisfaction. *Journal of Marriage & Family, 42*(1), 45-55
- McNulty, J. K., Wenner, C. A., & Fisher, T. D. (2016). Longitudinal associations among relationship satisfaction, sexual satisfaction, and frequency of sex in early marriage. *Archives of Sexual Behavior, 45*, 85-97.
- McStay, R. L., Dissanayake, C., Scheeren, A., Koot, H. M., & Begeer, S. (2014). Parenting stress and autism: The role of age, autism severity, quality of life and problem behaviour of children and adolescents with autism. *Autism, 18*(5), 502-510. <https://doi.org/10.1177/1362361313485163>
- Meltzer, A. L., & McNulty, J. K. (2010). Body image and marital satisfaction: Evidence for the mediating role of sexual frequency and sexual satisfaction. *Journal of Family Psychology, 24*(2), 156–164. <https://doi.org/10.1037/a0019063>
- Meral, B. F., & Cavkaytar, A. (2012). A study on social support perception of parents who have children with autism. *International Journal on New Trends in Education & Their Implications (IJONTE), 3*(3), 124-135.
- Meral, B. F., & Cavkaytar, A. (2015). Otizmli çocuk ailelerinin aile yaşam kalitesi algıları. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 23*(3), 1363-1380.
- Meyers, B. J., Mackintosh, V. H., & Goin-Kochel, R. P. (2009). My greatest joys and my greatest heartache: Parents' own words on how having a child in the autism spectrum has affected their lives and their families' lives. *Research in Autism Spectrum Disorders, 3*(3), 670-684. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2009.01.004>

- Mikolajczak, M., Aunola, K., Sorkkila, M., & Roskam, I. (2023). 15 years of parental burnout research: Systematic review and agenda. *Current Directions in Psychological Science*, 32(4), 276-283. <https://doi.org/10.1177/09637214221142777>
- Mikolajczak, M., Gross, J. J., & Roskam, I. (2021). Beyond job burnout: Parental burnout!. *Trends in Cognitive Sciences*, 25(5), 333-336.
- Minuchin, S. (2018). Structural family therapy. In *Families and family therapy* (pp. 1-11). Routledge.
- Moh, T. A., & Magiati, I. (2012). Factors associated with parental stress and satisfaction during the process of diagnosis of children with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 6(1), 293-303. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2011.05.011>
- Mollaoğlu, M., Tuncay, F. Ö., & Fertelli, T. K. (2011). İnmeli hasta bakım vericilerinde bakım yükü ve etkileyen faktörler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 4(3), 125-130.
- Montes, G., & Halterman, J. S. (2007). Psychological functioning and coping among mothers of children with autism: A population-based study. *Pediatrics*, 119(5), 1040-1046.
- Moseley, R. L., Turner-Cobb, J. M., Spahr, C. M., Shields, G. S., & Slavich, G. M. (2021). Lifetime and perceived stress, social support, loneliness, and health in autistic adults. *Health Psychology*, 40(8), 556–568. <https://doi.org/10.1037/hea0001108>
- Mount, N., & Dillon, G. (2014). Parents' experiences of living with an adolescent diagnosed with an autism spectrum disorder. *Educational & Child Psychology*, 31(4), 72-81.
- Myers, B. J., Mackintosh, V. H., & Goin-Kochel, R. P. (2009). "My greatest joy and my greatest heart ache." Parents' own words on how having a child in the autism spectrum has affected their lives and their families' lives. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 3(3), 670-684. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2009.01.004>

- Naber, F. B., Bakermans-Kranenburg, M. J., Van Ijzendoorn, M. H., Swinkels, S. H., Buitelaar, J. K., Dietz, C., ... & Van Engeland, H. (2008). Play behavior and attachment in toddlers with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 38*(5), 857-866.
- Negash, S., & Morgan, M. L. (2016). A family affair: Examining the impact of parental infidelity on children using a structural family therapy framework. *Contemporary Family Therapy, 38*, 198-209.
- Newsom, J. T., Shaw, B. A., August, K. J., & Strath, S. J. (2018). Physical activity–related social control and social support in older adults: Cognitive and emotional pathways to physical activity. *Journal of Health Psychology, 23*(11), 1389-1397. <https://doi.org/10.1177/1359105316656768>
- Ng, K. M., Peluso, P. R., & Smith, S. D. (2011). Marital satisfaction, intimacy, ending, and relationship stressors among Asians. In *Recovering intimacy in love relationships* (pp. 351-372). Routledge.
- Nichols, M. P., & Schwartz, R. C. (1984). *Family therapy: Concepts and methods* (pp. 149-150). New York: Gardner Press.
- Norberg, A. (2007). Burnout in mothers and fathers of children surviving brain tumour. *Journal of Clinical Psychology in Medical Settings, 14*, 130-137.
- Ogston, P. L., Mackintosh, V. H., & Myers, B. J. (2011). Hope and worry in mothers of children with an autism spectrum disorder or Down syndrome. *Research in Autism Spectrum Disorders, 5*(4), 1378-1384.
- Olçay-Gül, S., Olgunsoylu, B., & Yeşim, Ü. (2015). Yetersizliği olan ve normal gelişim gösteren çocuğa sahip ailelerin travma sonrası stres belirti ve sosyal destek düzeylerinin incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12*(32), 221-245.
- Olkin, R. (2001). *What psychotherapists should know about disability*. Guilford Press.

- Olson, D.H., McCubbin, H.I., Barnes, H., Larsen, A., Muxen, M. & Wilson, M. (1989). *Families: What Makes them Work*. Los Angeles, CA: Sage.
- Oono, I. P., Honey, E. J., & McConachie, H. (2013). Parent-mediated early intervention for young children with autism spectrum disorders (ASD). *Evidence-Based Child Health: A Cochrane Review Journal*, 8(6), 2380-2479. <https://doi.org/10.1002/ebch.1952>
- Orak, O. S., & Sezgin, S. (2015). Kanser Hastasına Bakım Veren Aile Bireylerinin Bakım Verme Yüklerinin Belirlenmesi. *Journal of Psychiatric Nursing/Psikiyatri Hemşireleri Derneği*, 6(1), 33-47
- Orwin, R. G. & Boruch, R. F. (1982). RRT meets RDD: Statistical strategies for assuring response privacy in telephone surveys. *Public Opinion Quarterly*, 46, 560–571.
- Osborne, L. A., & Reed, P. (2010). Stress and self-perceived parenting behaviors of parents of children with autistic spectrum conditions. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 4(3), 405-414. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2009.10.011>
- Osborne, L. A., & Reed, P. (2010). Stress and self-perceived parenting behaviors of parents of children with autistic spectrum conditions. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 4(3), 405-414. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2009.10.011>
- Östberg, M., & Hagekull, B. (2013). Parenting stress and external stressors as predictors of maternal ratings of child adjustment. *Scandinavian Journal of Psychology*, 54(3), 213-221.
- Özkan, Y., & Kılıç, E. (2013). Ailenin psiko-sosyal destek ihtiyacını karşılamada yeni bir model önerisi: Aile sağlığı merkezlerinde aile psiko-sosyal destek birimi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(30), 25-44.
- Özkubat, U., Özdemir, S., Selimoğlu, Ö. G., & Töret, G. (2014). Otizme yolculuk: Otizmlili çocuğa sahip ebeveynlerin sosyal destek algılarına ilişkin görüşleri. *Ondokuz Mayıs University Journal of Education Faculty*, 33(1), 323-348.

- Özşenel, E. (2017). *Otizm spektrum bozukluğuna sahip çocuğu olan ve olmayan ailelerin evliliklerinde problem çözme becerilerinin ve evlilik yaşam doyumlarının karşılaştırılması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Öztürk, M. O. & Uluşahin, N. A. (2016). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevi.
- Padden, C., & James, J. E. (2017). Stress among parents of children with and without autism spectrum disorder: a comparison involving physiological indicators and parent self-reports. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 29(4), 567-586.
- Pandey, D., & Dubey, P. (2019). Mediating Effect of Social Support on Stress among Parents of Children with Intellectual Disability. *Indian Journal of Public Health Research & Development*, 10(2), 153-169
- Parkes, A., & Sweeting, H. (2018). Direct, indirect, and buffering effects of support for mothers on children's socioemotional adjustment. *Journal of Family Psychology*, 32(7), 894–903. <https://doi.org/10.1037/fam0000438>
- Pastor-Cerezuela, G., Fernández-Andrés, M. I., Pérez-Molina, D., & Tijeras-Iborra, A. (2021). Parental stress and resilience in autism spectrum disorder and Down syndrome. *Journal of Family Issues*, 42(1), 3-26. <https://doi.org/10.1177/0192513X20910192>
- Pastor-Cerezuela, G., Fernández-Andrés, M. I., Tárraga-Mínguez, R., & Navarro-Peña, J. M. (2016). Parental stress and ASD: Relationship with autism symptom severity, IQ, and resilience. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 31(4), 300-311. <https://doi.org/10.1177/1088357615583471>
- Paynter, J., Riley, E., Beamish, W., Davies, M., & Milford, T. (2013). The double ABCX model of family adaptation in families of a child with an autism spectrum disorder

- attending an Australian early intervention service. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 7(10), 1183-1195.
- Pelchat, D., Lefebvre, H., & Perreault, M. (2003). Differences and similarities between mothers' and fathers' experiences of parenting a child with a disability. *Journal of Child Health Care*, 7(4), 231-247. <https://doi.org/10.1177/13674935030074001>
- Pender-Baum, R. L., & Pender, D. A. (2023). Using Structural Family Theory in Treating Family Conflict. *The Family Journal*, 31(1), 35-41.
- Pepperell, T. A., Paynter, J., & Gilmore, L. (2018). Social support and coping strategies of parents raising a child with autism spectrum disorder. *Early Child Development and Care*, 188(10), 1392-1404. <https://doi.org/10.1080/03004430.2016.1261338>
- Perrone-McGovern, K. M., Boo, J. N., & Vannatter, A. (2012). Marital and life satisfaction among gifted adults. *Roeper Review*, 34(1), 46-52.
- Phelps, K. W., McCammon, S. L., Wuensch, K. L., & Golden, J. A. (2009). Enrichment, stress, and growth from parenting an individual with an autism spectrum disorder. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 34(2), 133-141. <https://doi.org/10.1080/13668250902845236>
- Picardi, A., Gigantesco, A., Tarolla, E., Stoppioni, V., Cerbo, R., Cremonte, M., ... & Nardocci, F. (2018). Parental burden and its correlates in families of children with autism spectrum disorder: a multicentre study with two comparison groups. *Clinical Practice and Epidemiology in Mental Health: CP & EMH*, 14, 143-176. [10.2174/1745017901814010143](https://doi.org/10.2174/1745017901814010143)
- Pines, A. M., Neal, M. B., Hammer, L. B., & Icekson, T. (2011). Job burnout and couple burnout in dual-earner couples in the sandwiched generation. *Social Psychology Quarterly*, 74(4), 361-386.
- Polan, E. U., & Taylor, D. R. (2019). *Journey across the life span: Human Development and Health Promotion*. FA Davis.

- Pollmann-Schult, M. (2014). Parenthood and life satisfaction: Why don't children make people happy?. *Journal of Marriage and Family*, 76(2), 319-336. <https://doi.org/10.1111/jomf.12095>
- Poslawsky, I. E., Naber, F. B., Van Daalen, E., & Van Engeland, H. (2014). Parental reaction to early diagnosis of their children's autism spectrum disorder: An exploratory study. *Child Psychiatry & Human Development*, 45, 294-305.
- Pottie, C. G., Cohen, J., & Ingram, K. M. (2009). Parenting a child with autism: Contextual factors associated with enhanced daily parental mood. *Journal of Pediatric Psychology*, 34(4), 419-429. <https://doi.org/10.1093/jpepsy/jsn094>
- Pozo, P., & Sarriá, E. (2014). A global model of stress in parents of children with autism spectrum disorders (ASD). *Annals of Psychology*, 30(1), 180-191.
- Putney, J. M., Greenlee, J. L., & Hartley, S. L. (2021). Use and benefit of dyadic coping for couple relationship satisfaction in parents of children with autism. *Family Process*, 60(4), 1331-1346. <https://doi.org/10.1111/famp.12617>
- R Core Team (2021). *R: A Language and environment for statistical computing*. (Version 4.1) [Computer software]. Retrieved from <https://cran.r-project.org>. (R packages retrieved from MRAN snapshot 2022-01-01).
- Radohl, T. (2011). Incorporating family into the formula: Family-directed structural therapy for children with serious emotional disturbance. *Child & Family Social Work*, 16(2), 127-137.
- Raina, P., O'Donnell, M., Schwellnus, H., Rosenbaum, P., King, G., Brehaut, J., ... & Wood, E. (2004). Caregiving process and caregiver burden: conceptual models to guide research and practice. *BMC Pediatrics*, 4, 1-13.
- Rao, P. A., & Beidel, D. C. (2009). The impact of children with high-functioning autism on parental stress, sibling adjustment, and family functioning. *Behavior Modification*, 33(4), 437-451. <https://doi.org/10.1177/0145445509336427>

- Rasheed, M., Rasheed, N. & Maley, J. A. (2011). *Family Therapy. Models and Techniques*. USA: Sage.
- Reevy, G. (2007). Sex-related differences in the social support-stress relationship. In A. Monat, R. S Lazarus, & G. Reevy (Eds.), *The Praeger handbook on stress and coping* (pp. 349–361). Praeger Publishers/Greenwood Publishing Group.
- Ren, X., Cai, Y., Wang, J., & Chen, O. (2024). A systematic review of parental burnout and related factors among parents. *BMC Public Health*, 24(1), 1-17. <https://doi.org/10.1186/s12889-024-17829>
- Renty, J., & Roeyers, H. (2007). Individual and marital adaptation in men with autism spectrum disorder and their spouses: The role of social support and coping strategies. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 37, 1247-1255. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2020.101557>
- Respler-Herman, M., Mowder, B. A., Yasik, A. E., & Shamah, R. (2012). Parenting beliefs, parental stress, and social support relationships. *Journal of Child and Family Studies*, 21, 190-198.
- Reynolds, J. S., & Perrin, N. A. (2004). Mismatches in social support and psychosocial adjustment to breast cancer. *Health Psychology*, 23(4), 425.
- Richter, J., Rostami, A., & Ghazinour, M. (2014). Marital satisfaction, coping, and social support in female medical staff members in Tehran University Hospitals. *Interpersona: An International Journal on Personal Relationships*, 8(1), 115-127.
- Rimmerman, A., Turkel, L., & Crossman, R. (2003). Perception of child development, child-related stress and dyadic adjustment: Pair analysis of married couples of young children with developmental disabilities. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 28(2), 188-195. <https://doi.org/10.1080/1366825031000147111>

- Rivard, M., Terroux, A., Parent-Boursier, C., & Mercier, C. (2014). Determinants of stress in parents of children with autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 44*(7), 1609-1620.
- Robbins, M. S., Liddle, H. A., Turner, C. W., Dakof, G. A., Alexander, J. F., & Kogan, S. M. (2006). Adolescent and parent therapeutic alliances as predictors of dropout in multidimensional family therapy. *Journal of Family Psychology, 20*(1), 108-124
- Robinson, S., & Weiss, J. A. (2020). Examining the relationship between social support and stress for parents of individuals with autism. *Research in Autism Spectrum Disorders, 74*, 101-121.
- Roper, S. O., Allred, D. W., Mandleco, B., Freeborn, D., & Dyches, T. (2014). Caregiver burden and sibling relationships in families raising children with disabilities and typically developing children. *Families, Systems, & Health, 32*(2), 241-256
- Rosen-Grandon, J. R., Myers, J. E., & Hattie, J. A. (2004). The relationship between marital characteristics, marital interaction processes, and marital satisfaction. *Journal of Counseling & Development, 82*(1), 58-68. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6678.2004.tb00286.x>
- Rosenthal, R. (1979). The file drawer problem and tolerance for null results. *Psychological Bulletin, 86*, 638-641.
- Rostami, A., Ghazinour, M., & Richter, J. (2013). Marital satisfaction: The differential impact of social support dependent on situation and gender in medical staff in Iran. *Global Journal of Health Science, 5*(4), 151-164
- Rothbaum, F., Rosen, K., Ujiie, T., & Uchida, N. (2002). Family systems theory, attachment theory, and culture. *Family Process, 41*(3), 328-350.
- Ruiz-Robledillo, N., De Andrés-García, S., Pérez-Blasco, J., González-Bono, E., & Moya-Albiol, L. (2014). Highly resilient coping entails better perceived health, high social support and low morning cortisol levels in parents of children with autism spectrum

disorder. *Research in Developmental Disabilities*, 35(3), 686-695.
<https://doi.org/10.1016/j.ridd.2013.12.007>

Sabzevari, P., Khojinejad, G., & Saffarian Toosi, M. (2023). comparing the effectiveness of Bowen's family-based approach and Minuchin's structural family therapeutic approach on improving communication patterns and reducing marital conflicts in women suffering from emotional divorce. *Journal of Applied Family Therapy*, 4(2), 205-226.

Sadziak, A., Wilinski, W., & Wieczorek, M. (2019). Parental burnout as a health determinant in mothers raising disabled children. *Baltic Journal of Health and Physical Activity*, 11(3), 77-89

Saini, M., Stoddart, K. P., Gibson, M., Morris, R., Barrett, D., Muskat, B., ... & Zwaigenbaum, L. (2015). Couple relationships among parents of children and adolescents with autism spectrum disorder: Findings from a scoping review of the literature. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 17, 142-157.
<https://doi.org/10.1016/j.rasd.2015.06.014>

Samsell, B., Lothman, K., Samsell, E. E., & Ideishi, R. I. (2022). Parents' experiences of caring for a child with autism spectrum disorder in the United States: A systematic review and metasynthesis of qualitative evidence. *Families, Systems, & Health*, 40(1), 93-104

Sarris, M. (2015). The stigma of autism: When all eyes are upon you. *Interactive Autism Network*.

Saunders, B. S., Tilford, J. M., Fussell, J. J., Schulz, E. G., Casey, P. H., & Kuo, D. Z. (2015). Financial and employment impact of intellectual disability on families of children with autism. *Families, Systems, & Health*, 33(1), 36-47

Sayehmiri, K., Kareem, K. I., Abdi, K., Dalvand, S., & Gheshlagh, R. G. (2020). The relationship between personality traits and marital satisfaction: a systematic review

and meta-analysis. *BMC Psychology*, 8, 1-8. <https://doi.org/10.1186/s40359-020-0383-z>

Schoenfeld, E. A., Loving, T. J., Pope, M. T., Huston, T. L., & Štulhofer, A. (2017). Does sex really matter? Examining the connections between spouses' nonsexual behaviors, sexual frequency, sexual satisfaction, and marital satisfaction. *Archives of Sexual Behavior*, 46, 489-501.

Scholz, U., Ochsner, S., Hornung, R., & Knoll, N. (2013). Does Social Support Really Help to Eat a Low-Fat Diet? Main Effects and Gender Differences of Received Social Support within the Health Action Process Approach. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 5(2), 270-29

Schreiber, J. B., Stage, F. K., King, J., Nora, A., & Barlow, E. A. (2006). Reporting Structural Equation Modeling and Confirmatory Factor Analysis Results: A Review. *The Journal of Educational Research*, 99(6), 323–337. <https://doi.org/10.3200/JOER.99.6.323-338>

Schulz, M. S., Cowan, C. P., & Cowan, P. A. (2006). Promoting healthy beginnings: A randomized controlled trial of a preventive intervention to preserve marital quality during the transition to parenthood. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74(1), 20–31. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.74.1.20>

Sekułowicz, M., Kwiatkowski, P., Manor-Binyamini, I., Boroń-Krupińska, K., & Cieślik, B. (2022). The effect of personality, disability, and Family Functioning on Burnout among mothers of children with autism: a path analysis. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(3), 1187-1196. <https://doi.org/10.3390/ijerph19031187>

Seligman, M. (2011). *Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being*. New York, NY: Free Press.

- Seltzer, J. A. (2004). Cohabitation in the United States and Britain: Demography, kinship, and the future. *Journal of Marriage and Family*, 66(4), 921-928
- Sevim, B. (2007). *The effects of stress management program for mothers of children with autism* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Seymour, M., Wood, C., Giallo, R., & Jellett, R. (2013). Fatigue, stress and coping in mothers of children with an autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43, 1547-1554.
- Sharaievska, I., Kim, J., & Stodolska, M. (2013). Leisure and marital satisfaction in intercultural marriages. *Journal of Leisure Research*, 45(4), 445-465. <https://doi.org/10.18666/jlr-2013-v45-i4-3894>.
- Sharpe, D. L., & Baker, D. L. (2007). Financial issues associated with having a child with autism. *Journal of Family and Economic Issues*, 28, 247-264.
- Shattuck, P. T., Seltzer, M. M., Greenberg, J. S., Orsmond, G. I., Bolt, D., Kring, S., ... & Lord, C. (2007). Change in autism symptoms and maladaptive behaviors in adolescents and adults with an autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 37, 1735-1747.
- Shepherd, D., Goedeke, S., Landon, J., & Meads, J. (2020). The types and functions of social supports used by parents caring for a child with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 50, 1337-1352.
- Shepherd, D., Landon, J., Taylor, S., & Goedeke, S. (2018). Coping and care-related stress in parents of a child with autism spectrum disorder. *Anxiety, Stress, & Coping*, 31(3), 277-290.
- Shobana, M., & Saravanan, C. (2014). Comparative study on attitudes and psychological problems of mothers towards their children with developmental disability. *East Asian Archives of Psychiatry*, 24(1), 16-22.

- Shtayermman, O. (2013). Stress and marital satisfaction of parents to children diagnosed with autism. *Journal of Family Social Work, 16*(3), 243-259.
- Siegert, R. J., Jackson, D., Tennant, A., & Turner-Stokes, L. (2010). Factor analysis and Rasch analysis of the Zarit Burden Interview for acquired brain injury carer research. *Journal of Rehabilitation Medicine, 42*(4), 302-309.
- Sikora, D., Moran, E., Orlich, F., Hall, T. A., Kovacs, E. A., Delahaye, J., ... & Kuhlthau, K. (2013). The relationship between family functioning and behavior problems in children with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders, 7*(2), 307-315.
- Sim, A., Cordier, R., Vaz, S., & Falkmer, T. (2016). Relationship satisfaction in couples raising a child with autism spectrum disorder: A systematic review of the literature. *Research in Autism Spectrum Disorders, 31*, 30-52. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2016.07.004>
- Sim, A., Cordier, R., Vaz, S., & Falkmer, T. (2019). "We are in this together": Experiences of relationship satisfaction in couples raising a child with autism spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders, 58*, 39-51.
- Sim, A., Cordier, R., Vaz, S., Parsons, R., & Falkmer, T. (2017). Relationship satisfaction and dyadic coping in couples with a child with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 47*, 3562-3573.
- Singh, N. N., Singh, A. N., Lancioni, G. E., Singh, J., Winton, A. S., & Adkins, A. D. (2010). Mindfulness training for parents and their children with ADHD increases the children's compliance. *Journal of Child and Family Studies, 19*(2), 157-166.
- Smith, L. E., Hong, J., Seltzer, M. M., Greenberg, J. S., Almeida, D. M., & Bishop, S. L. (2010). Daily experiences among mothers of adolescents and adults with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 40*, 167-178.

- Soetaert, K. (2019). *diagram: Functions for Visualising Simple Graphs (Networks), Plotting Flow Diagrams*. [R package]. Retrieved from <https://cran.r-project.org/package=diagram>.
- Solmi, M., Song, M., Yon, D. K., Lee, S. W., Fombonne, E., Kim, M. S., ... & Cortese, S. (2022). Incidence, prevalence, and global burden of autism spectrum disorder from 1990 to 2019 across 204 countries. *Molecular Psychiatry*, 27(10), 4172-4180.
- Solomon, A. H., & Chung, B. (2012). Understanding autism: How family therapists can support parents of children with autism spectrum disorders. *Family Process*, 51(2), 250-264.
- Song, Y., Nie, T., Shi, W., Zhao, X., & Yang, Y. (2019). Empathy impairment in individuals with autism spectrum conditions from a multidimensional perspective: A meta-analysis. *Frontiers in psychology*, 10, 1902-1923. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01902>
- Sorokowski, P., Randall, A. K., Groyecka, A., Frackowiak, T., Cantarero, K., Hilpert, P., ... & Sorokowska, A. (2017). Marital satisfaction, sex, age, marriage duration, religion, number of children, economic status, education, and collectivistic values: Data from 33 countries. *Frontiers in psychology*, 8, 1-7. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01199>
- Soulsby, L. K., & Bennett, K. M. (2017). When two become one: Exploring identity in marriage and cohabitation. *Journal of Family Issues*, 38(3), 358-380.
- Steele, H., Bate, J., Steele, M., Dube, S. R., Danskin, K., Knafo, H., Nikitiades, A., Bonuck, K., Meissner, P., & Murphy, A. (2016). Adverse childhood experiences, poverty, and parenting stress. *Canadian Journal of Behavioural Science / Revue canadienne des sciences du comportement*, 48(1), 32-38. <https://doi.org/10.1037/cbs0000034>

- Stone, E. A., Shackelford, T. K., & Buss, D. M. (2007). Sex ratio and mate preferences: a cross-cultural investigation. *European Journal of Social Psychology*, 37(2), 288-296.
<https://doi.org/10.1002/ejsp.357>
- Stoner, J. B., & Stoner, C. R. (2016). Career disruption: The impact of transitioning from a full-time career professional to the primary caregiver of a child with autism spectrum disorder. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 31(2), 104-114.
<https://doi.org/10.1177/10883576145287>
- Stuart, M., & McGrew, J. H. (2009). Caregiver burden after receiving a diagnosis of an autism spectrum disorder. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 3(1), 86-9
- Szkody, E., Stearns, M., Stanhope, L., & McKinney, C. (2021). Stress-buffering role of social support during COVID-19. *Family Process*, 60(3), 1002-1015.
- Şahin, Z. A., Polat, H., & Ergüney, S. (2009). Kemoterapi alan hastalara bakım verenlerin bakım verme yüklerinin belirlenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(2), 1-9.
- Şekeroğlu, Z. O. (2018). *Otizm spektrum bozukluğu olan bireylere bakım veren kişilerin bakım yükü ile yaşam kalitesinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Çağ Üniversitesi, Mersin.
- Şener, G. R. (2021). *Otizm spektrum bozukluğuna sahip çocuklara bakım veren kişilerin algıladıkları sosyal destek ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkide adil dünya inanç düzeyinin aracı etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Işık Üniversitesi, İstanbul
- Şimşek, D. (2015). *Otistik çocuğu olan annelerin algıladıkları sosyal desteğe göre umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, İstanbul
- Şimşek, T. T., Taşçı, M., & Karabulut, D. (2015). Kronik engelli çocuğu olan ailelerde başka çocuk yapma isteği ve anne-baba birlikteliğine etkisi. *Türk Pediatri Arşivi*, (50), 163-169.

- Şirzai, H., Delialioğlu, S. Ü., Sarı, İ. F., & Özel, S. (2015). İnme ve Bakım Verme Yükü. *Journal of Physical Medicine & Rehabilitation Sciences*, 18(3).
- Tadros, E., & Ogden, T. E. (2020). Conceptualizing incarcerated coparenting through a structural family theory lens. *Marriage & Family Review*, 56(6), 535-552.
- Tahincioğlu, C. (2016). *Otizmlı çocuğu olan annelerde anksiyete düzeylerinin tükenmişlik ile ilişkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Tarakeshwar, N., & Pargament, K. I. (2001). Religious coping in families of children with autism. *Focus on Autism and other developmental disabilities*, 16(4), 247-260.
- Tarver, J., Palmer, M., Webb, S., Scott, S., Slonims, V., Simonoff, E., & Charman, T. (2019). Child and parent outcomes following parent interventions for child emotional and behavioral problems in autism spectrum disorders: a systematic review and meta-analysis. *Autism*, 23(7), 1630-1644.
- Tavakol, Z., Moghadam, Z. B., Nasrabadi, A. N., Salehiniya, H., & Rezaei, E. (2017). A review of the factors associated with marital satisfaction. *Galen Medical Journal*, 6(3), 641-667. <https://doi.org/10.31661/gmj.v6i3.641>
- Tekin-Ersan, D. (2015). *Problem çözme eğitiminin otizm spektrum bozukluğu olan çocuk annelerinin problem çözme becerileri ve bazı psikolojik değişkenler üzerindeki etkisi* (Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Tezer, E. (1996). Evlilik ilişkisinden sağlanan doyum: Evlilik yaşam ölçeği. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 2(7), 1-7.
- The jamovi project (2022). *jamovi*. (Version 2.3) [Computer Software]. Retrieved from <https://www.jamovi.org>.
- Theule, J., Wiener, J., Tannock, R., & Jenkins, J. M. (2013). Parenting stress in families of children with ADHD: A meta-analysis. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 21(1), 3-17.

- Thomas, K. C., Williams, C. S., and Morrissey, J. P. (2016). Examination of parent insurance ratings, child expenditures, and financial burden among children with autism: a mismatch suggests new hypotheses to test. *Pediatrics*, 86–195.
- Tomanik, S., Harris, G. E., & Hawkins, J. (2004). The relationship between behaviours exhibited by children with autism and maternal stress. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 29(1), 16-26.
- Tomeny, T. S., Baker, L. K., Barry, T. D., Eldred, S. W., & Rankin, J. A. (2016). Emotional and behavioral functioning of typically-developing sisters of children with autism spectrum disorder: The roles of ASD severity, parental stress, and marital status. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 32, 130-142.
- Trudel, G., & Goldfarb, M. R. (2010). Marital and sexual functioning and dysfunctioning, depression and anxiety. *Sexologies*, 19(3), 137-142.
- Tunçel, A., Cömert, I. T., & Semerci, B. (2018). Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin otizm spektrum bozukluğu olan çocukların anne-babalarında kullanılabilirliğinin belirlenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 19, 64-71.
- Turnage, D., & Conner, N. (2022). Quality of life of parents of children with Autism Spectrum Disorder: An integrative literature review. *Journal for Specialists in Pediatric Nursing*, 27(4), e12391. <https://doi.org/10.1111/jspn.12391>
- Turnbull, R., Turnbull, A. & Wehmeyer, M. (2007). *Exceptional Lives*. Upper Saddle River, NJ: Merrill.
- Tümlü, C., & Akdoğan, R. (2019). Otizmlı çocuk ebeveynlerinde evlilik doyumunun dinamikleri: bir karma çalışma. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 9(1), 129-162.
- Türkan, M. M. (2017). *İşitme engelli çocukların annelerinin stres düzeyini ve evlilik doyumlarını yordayan değişkenlerin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Okan Üniversitesi, İstanbul

- Uyaroğlu, A. K., & Bodur, S. (2009). Anxiety of parents of mentally handicapped children and effects of informing on anxiety level. *Türk Silahlı Kuvvetleri, Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 8(5), 405-412.
- Valsangkar, S., Bodhare, T., Bele, S., & Sai, S. (2011). An evaluation of the effect of infertility on marital, sexual satisfaction indices and health-related quality of life in women. *Journal of Human Reproductive Sciences*, 4(2), 80-85.
- Van Steenberg, E. F., Kluwer, E. S., & Karney, B. R. (2011). Workload and the trajectory of marital satisfaction in newlyweds: Job satisfaction, gender, and parental status as moderators. *Journal of Family Psychology*, 25(3), 345–355. <https://doi.org/10.1037/a0023653>
- Vardarcı, G. (2011). *Otistik çocuklu ailelere uygulanacak aile eğitim programının aile içi iletişim becerilerine, ailenin problem çözme becerilerine ve otistik çocuklarıyla ilgili algılarına etkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Vernhet, C., Dellapiazza, F., Blanc, N., Cousson-Gélie, F., Miot, S., Roeyers, H., & Baghdadli, A. (2019). Coping strategies of parents of children with autism spectrum disorder: A systematic review. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 28, 747-758. <https://doi.org/10.1007/s00787-018-1183-3>
- Vetere, A. (2001). Structural family therapy. *Child Psychology and Psychiatry Review*, 6(3), 133-139.
- Vogan, V. M., Morgan, B. R., Lee, W., Powell, T. L., Smith, M. L., & Taylor, M. J. (2014). The neural correlates of visuo-spatial working memory in children with autism spectrum disorder: effects of cognitive load. *Journal of Neurodevelopmental Disorders*, 6, 1-15.
- Von Bertalanffy, L. (2010). General Systems Theory. *The Science of Synthesis: Exploring the Social Implications of General Systems Theory*. University Press of Colorado: Boulder

- Walsh, C. E., Mulder, E., & Tudor, M. E. (2013). Predictors of parent stress in a sample of children with ASD: Pain, problem behavior, and parental coping. *Research in Autism Spectrum Disorders, 7*(2), 256-264.
- Wang, J., Hu, Y., Wang, Y., Qin, X., Xia, W., Sun, C., ... & Wang, J. (2013). Parenting stress in Chinese mothers of children with autism spectrum disorders. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 48*, 575-582.
- Wang, R., Liu, Q., & Zhang, W. (2022). Coping, social support, and family quality of life for caregivers of individuals with autism: Meta-analytic structural equation modeling. *Personality and Individual Differences, 186*, 111-129. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.111351>
- Warner, G., Moss, J., Smith, P., & Howlin, P. (2014). Autism Characteristics and Behavioural Disturbances in ~ 500 Children with Down's Syndrome in England and Wales. *Autism Research, 7*(4), 433-441.
- Wasay, S., & Khan, M. A. (2023). Perceived Stigma, Social Support, Care giving Burden and Marital Adjustment among Mothers of Children Diagnosed with Autism Spectrum Disorder. *Bahria Journal of Professional Psychology, 22*(1), 16-34
- Weaver, A., Greeno, C. G., Marcus, S. C., Fusco, R. A., Zimmerman, T., & Anderson, C. (2013). Effects of structural family therapy on child and maternal mental health symptomatology. *Research on Social Work Practice, 23*(3), 294-303.
- Weiss, J. A., Robinson, S., Fung, S., Tint, A., Chalmers, P., & Lunsky, Y. (2013). Family hardiness, social support, and self-efficacy in mothers of individuals with autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders, 7*(11), 1310-1317.
- Weitlauf, A. S., Vehorn, A. C., Taylor, J. L., & Warren, Z. E. (2014). Relationship satisfaction, parenting stress, and depression in mothers of children with autism. *Autism, 18*(2), 194-198.

- Westman, M., & Bakker, A.B. (2008). Crossover of burnout among health care professionals. In J.R.B. Halbesleben (Ed.), *Handbook of stress and burnout in health care*. New York, NY: Nova Science.
- Whitchurch, G. G., & Constantine, L. L. (1993). Systems theory. In *Sourcebook of family theories and methods: A contextual approach* (pp. 325-355). Boston, MA: Springer US.
- White, R. M. B., Liu, Y., Nair, R. L., & Tein, J.-Y. (2015). Longitudinal and integrative tests of family stress model effects on Mexican origin adolescents. *Developmental Psychology*, 51(5), 649–662. <https://doi.org/10.1037/a0038993>
- Whiteley, P., Carr, K., & Shattock, P. (2019). Is autism inborn and lifelong for everyone?. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, 2885-2891.
- Wing, L. (2012). *Otizm el rehberi*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Woodgate, R. L., Ateah, C., & Secco, L. (2008). Living in a world of our own: The experience of parents who have a child with autism. *Qualitative Health Research*, 18(8), 1075-1083.
- Xiong, N., Yang, L., Yu, Y., Hou, J., Li, J., Li, Y., ... & Jiao, Z. (2011). Investigation of raising burden of children with autism, physical disability and mental disability in China. *Research in Developmental Disabilities*, 32(1), 306-311.
- Yalçın, Ç. (2016). *Caregiver parents of children with autism spectrum disorder: Need assessment, model testing, and intervention studies* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Yavuz, E. (2021). *Covid-19 sürecinde Otizm Spektrum tanısı olan çocukların annelerinin depresyon, sağlık anksiyete ve tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi ve sağlıklı çocukların anneleri ile karşılaştırılması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul

- Ye, Z., Yang, X., Zeng, C., Wang, Y., Shen, Z., Li, X., & Lin, D. (2020). Resilience, social support, and coping as mediators between COVID-19-related stressful experiences and acute stress disorder among college students in China. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 12(4), 1074-1094.
- Yedirir, S., & Hamarta, E. (2015). Emotional Expression and Spousal Support as Predictors of Marital Satisfaction: The Case of Turkey. *Educational sciences: theory and practice*, 15(6), 1549-1558.
- Yeşil, T., Uslusoy, E. Ç., & Korkmaz, M. (2016). Kronik Hastalığı Olanlara Bakım Verenlerin Bakım Yükü ve Yaşam Kalitesinin İncelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(4), 54-66.
- Yıldırım, S., Engin, E., & Baskaya, V. A. (2013). İnmeli hastalara bakım verenlerin yükü ve yükü etkileyen faktörler. *Archives of Neuropsychiatry*, 50(2), 169-175.
- Yin, X., Xie, Q., Huang, L., Liu, L., Armstrong, E., Zhen, M., ... & Cheng, W. (2021). Assessment of the psychological burden among family caregivers of people living with Alzheimer's disease using the Zarit Burden Interview. *Journal of Alzheimer's Disease*, 82(1), 285-291.
- Yüksel, M.Y. & Eren, S.B (2007). Otistik çocuğa sahip ailelerle yapılan grupla psikolojik danışma çalışmasının ailelerin depresyon ve problem çözme becerileri üzerine etkisi. *Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 197-210.
- Zablotsky, B., Bradshaw, C. P., & Stuart, E. A. (2013). The association between mental health, stress, and coping supports in mothers of children with autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43, 1380-1393.
- Zaheri, F., Dolatian, M., Shariati, M., Simbar, M., Ebadi, A., & Azghadi, S. B. H. (2016). Effective factors in marital satisfaction in perspective of Iranian women and men: A systematic review. *Electronic physician*, 8(12), 3369-3377

- Zaidman-Zait, A., Mirenda, P., Duku, E., Vaillancourt, T., Smith, I. M., Szatmari, P., ... & Thompson, A. (2017). Impact of personal and social resources on parenting stress in mothers of children with autism spectrum disorder. *Autism, 21*(2), 155-166.
- Zarit, S. H., Reever, K. E., & Bach-Peterson, J. (1980). Relatives of the impaired elderly: correlates of feelings of burden. *The Gerontologist, 20*(6), 649-655.
- Zeng, S., Zhao, H., Hu, X., Lee, J. D., Stone-MacDonald, A. K., & Price, Z. W. (2021). Are we on the Same Page: A Dyadic Analysis of Parental Stress, Support, and Family Quality of Life on Raising Children with Autism Spectrum Disorders. *Journal of Developmental and Physical Disabilities, 33*, 599-618.
- Zeydan, N. N., & Yılmaz, H. B. (2023). Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların ebeveynlerinin sosyal desteklerinin bakım verme yüküyle olan ilişkisi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi, 10*(3), 403-410.
- Zhang, W., Yan, T. T., Barriball, K. L., While, A. E., & Liu, X. H. (2015). Post-traumatic growth in mothers of children with autism: A phenomenological study. *Autism, 19*(1), 29-37.
- Zhou, W., Wu, K., Chen, S., Liu, D., Xu, H., & Xiong, X. (2021). Effect of time interval from diagnosis to treatment on economic burden in families of children with autism spectrum disorder. *Frontiers in Psychiatry, 12*, 679542.
- Zhou, X., Zhu, H., Zhang, B., & Cai, T. (2013). Perceived social support as moderator of perfectionism, depression, and anxiety in college students. *Social Behavior and Personality: An International Journal, 41*(7), 1141-1152.
- Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., & Farley, G. K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of Personality Assessment, 52*(1), 30-41.
- Zimet, G. D., Powell, S. S., Farley, G. K., Werkman, S., & Berkoff, K. A. (1990). Psychometric characteristics of the multidimensional scale of perceived social support. *Journal of Personality Assessment, 55*(3-4), 610-617.

EK- A: Demografik Bilgi Formu

Cinsiyetiniz: () Kadın () Erkek

Kaç yaşındasınız?

Gelir düzeyiniz: () Düşük () Orta () Yüksek

Eğitim durumunuz nedir?

() Okur-yazar veya ilkokul mezunu

() Ortaokul mezunu

() Lise veya dengi okul mezunu

() Üniversite veya yüksek okul

() Lisans Üstü/ Doktora

Çocuğunuzun Cinsiyeti: () Kadın () Erkek

Çocuğunuzun yaşı:

EK- B: Evlilik Yaşamı Ölçeği Örnek Maddeler

- 1.Evlilikten beklediklerimin çoğu gerçekleşti.
- 3.Evliliğimizi çok anlamlı buluyorum.
- 5.Evliliğimiz zaman zaman bana bir yük gibi geliyor.
9. Eşim benim için aynı zamanda iyi bir arkadaştır.

EK- C: Bakım Yüğü Ölçeği Örnek Maddeler

- 3- Çocuğumuzun bakımı nedeniyle maddi açıdan zorluk yaşıyoruz.
- 5- Çocuğumun özel gereksinimi nedeniyle kendi istediğim şeyleri ertelediğim olur.
- 7- Çocuğumun ihtiyaçlarına yetişmeye çalıştığım için yeterince uyumadığımı düşünüyorum.
- 9- Çocuğumun geleceğini düşündüğümde karamsarlığa kapılıyorum.
- 10- Çocuğumun bakımı nedeniyle arkadaşlıklarımı sürdürmekte zorlanıyorum.

EK- Ç: Ebeveynlik Stresi Ölçeği Örnek Maddeler

2.Çocuğumla iyi bir iletişim kurmayı başaramıyorum.

7.Çocuğum duygusal problemlere sahiptir.

10. Nasıl bir ebeveyn olduğumu düşündükçe kendimi kötü hissediyorum.

13. Ebeveynlik rolünü üstlenmek bana çok zor geliyor.

17. Ebeveyn olduğum için pişmanlık duyuyorum.

EK- D: Ebeveyn Tükenmişliği Ölçeği Örnek Maddeler

1. Çocuğumdan soğuduğumu hissediyorum
6. Bütün gün çocuğumla uğraşmak benim için gerçekten çok yıpratıcı.
10. Çocuğumla birlikte olmaya başladığımdan beri insanlara karşı sertleştim.
16. Doğrudan doğruya çocuğumla ilgilenmek bende çok fazla stres yaratıyor.

EK- E: Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği Örnek Maddeler

2. İhtiyacım olan duygusal yardım ve desteği ailemden (örneğin, annem, babam, eşim, çocuklarım, kardeşlerim) alırım.
6. Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim bir insan (örneğin, flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.
10. Kararlarımı vermede ailem (örneğin, annem, babam, eşim, çocuklarım, kardeşlerim) bana yardımcı olmaya isteklidir.
12. Sorunlarımı arkadaşlarımla konuşabilirim.

EK- F: Eğitim Bilimleri Enstitüsü Araştırma Etik Kurulu Onay Bildirimi

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Etik Kurulu

Tarih: 15/12/2023 12:47
Sayı: E-66777842-300-00003255462

00003255462

Sayı : E-66777842-300-00003255462
Konu : Etik Kurulu İzni (Muharrem KOÇ)

15/12/2023

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 30.11.2023 tarihli ve E-51944218-600-00003226086 sayılı yazınız.

Enstitünüz Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Doktora Programı öğrencilerinden **Muharrem KOÇ**'un, **Dr. Öğr. Üyesi Özlem HASKAN AVCI** danışmanlığında yürüttüğü **“Otizm Spektrum Bozukluğu Tanılı Çocuğu Olan Ebeveynlerinin Evlilik Doyumu”** başlıklı tez çalışması Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Etik Kurulunun **12 Aralık 2023** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. İsmet KOÇ
Kurul Başkanı

EK- G: Etik Beyanı

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- * tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- * görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- * başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- * atıfta bulunduğum eserlerin bütününe kaynak olarak gösterdiğimi,
- * kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- * bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

31/07/2024

Muharrem KOÇ

EK-Ğ: Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu

31/07/2024

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Başkanlığına,

Tez Başlığı : Otizm Spektrum Bozukluğu Tanılı Çocuğu Olan Ebeveynlerin Evlilik Doyumu

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmamın tamamı (kapak sayfası, özetler, ana bölümler, kaynakça) aşağıdaki filtreler kullanılarak **Turnitin** adlı intihal programı aracılığı ile kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Rapor Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı	Gönderim Numarası
08/07/2024	184	290,078	13/06 /2024	%5	2369147396

Uygulanan filtreler:

- Kaynaklar hariç
- Alıntılar dâhil
- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarını inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan eder, gereğini saygılarımla arz ederim.

Ad Soyadı: Muharrem KOÇ

Öğrenci No.: N17144200

Ana Bilim Dalı: Eğitim Bilimleri

Programı: Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Statüsü: Y.Lisans Doktora Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR
Doç. Dr. Özlem HASKAN AVCI

EK-H: Thesis/Dissertation Originality Report

31/07/2024

HACETTEPE UNIVERSITY
Graduate School of Educational Sciences
To The Department of Institute of Educational Sciences

Thesis Title: Marital Satisfaction of Parents with Children Diagnosed With Autism Spectrum Disorder

The whole thesis that includes the *title page, introduction, main chapters, conclusions and bibliography section* is checked by using **Turnitin** plagiarism detection software take into the consideration requested filtering options. According to the originality report obtained data are as below.

Time Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defense	Similarity Index	Submission ID
08/07/2024	184	290,078	13/06 /2024	%5	2369147396

Filtering options applied:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Educational Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Name Lastname: Muharrem KOÇ

Student No.: N17144200

Department: Eğitim Bilimleri

Program: Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED
Assoc. Prof. Dr. Özlem HASKAN AVCI

EK-I: Yayımlama ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü/Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren 2 yıl ertelenmiştir.⁽¹⁾
- Enstitü/Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihidenden itibaren ... ay ertelenmiştir.⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir.⁽³⁾

31 /07 /2024

Muharrem KOÇ

"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

(1) Madde 6.1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılmamış durumda şahıslara veya kurumlara haksız kazanç; imkân oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

(3) Madde 7.1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir*. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

*Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

